

Zgodovina starega veka.

Po Fr. M. Mayerjevi knjigi.

Za nižje razrede srednjih šol

priredil

Anton Kaspret,

c. kr. profesor prve gimnazije v Gradeu

Z 52 podobami.

Druga, popravljena izdava.

Z razpisom visokega c. kr. ministrstva za bogočastje in uk z dne 29. marca 1909. št. 11.047, pripuščena za učno rabo na srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom.

Cena trdo vezani knjigi 2 K 30 h, mehko vezani 1 K 80 h.

V Ljubljani.

Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

1909.

Vsebina.

Zgodovina starega veka.

A. Najstarejši narodi.		Stran
I. Egipčani		1
II. Izraelci		5
III. Feničani		7
IV. Babilonci in Asirci		8
V. Perzijani. Cir ustanovi perzijsko kraljestvo		11
B. Zgodovina Grkov.		
Grška dežela		14
I. Vera Grkov		18
II. Grške pripovedke		27
III. Šparta. Likurg		41
IV. Atene. Solon		43
V. Perzijske vojne		46
VI. Periklej		56
VII. Alcibiad		62
VIII. Sokrat		64
IX. Epaminonda in Pelopida		65
X. Filip Macedonski		67
XI. Aleksander Veliki		70
C. Zgodovina Rimljanov.		
Apeninski polotok		76
I. Rimski kralji		77
II. Vojna s Porzeno		83
III. Ljudski tribuni. Menenij Agripa		84
IV. Koriolan		84
V. Postave na dvanajstih tablicah		85
VI. Furij Kamil. Mark Kurcij		85
VII. T. Manlij Torkvat		87
VIII. Vojna s Tarentom. Pir.		88
IX. Prva punska vojna (l. 264. do l. 241.)		89
X. Druga punska vojna (l. 218. do l. 201.)		91
XI. Tretja punska vojna (l. 149. do l. 146.)		95
XII. Brata Graha		96
XIII. Marij in Sula. Prva državljanska vojna		97
XIV. Pompéj in Cezar. Druga državljanska vojna		99
XV. Antonij in Oktavijan. Tretja državljanska vojna		105
XVI. Cezar Oktavijan Avgust		107
XVII. Tiberij. Neron		111
XVIII. Vespazijan. Tit. Cesarji posinjenci		113
XIX. Dioklecijan. Konstantin Veliki		115
XX. Preseljevanje narodov in razpad zapadnorimskega cesarstva. Alarih. Atila		116

Zgodovina starega veka.

A. Najstarejši narodi.

Najstarejša poročila o človeškem rodu izvirajo iz svetega pisma. Prvi ljudje so živeli v Notranji Aziji; odtod so se razkropili njih potomci na vse strani in zarodili razne narode.

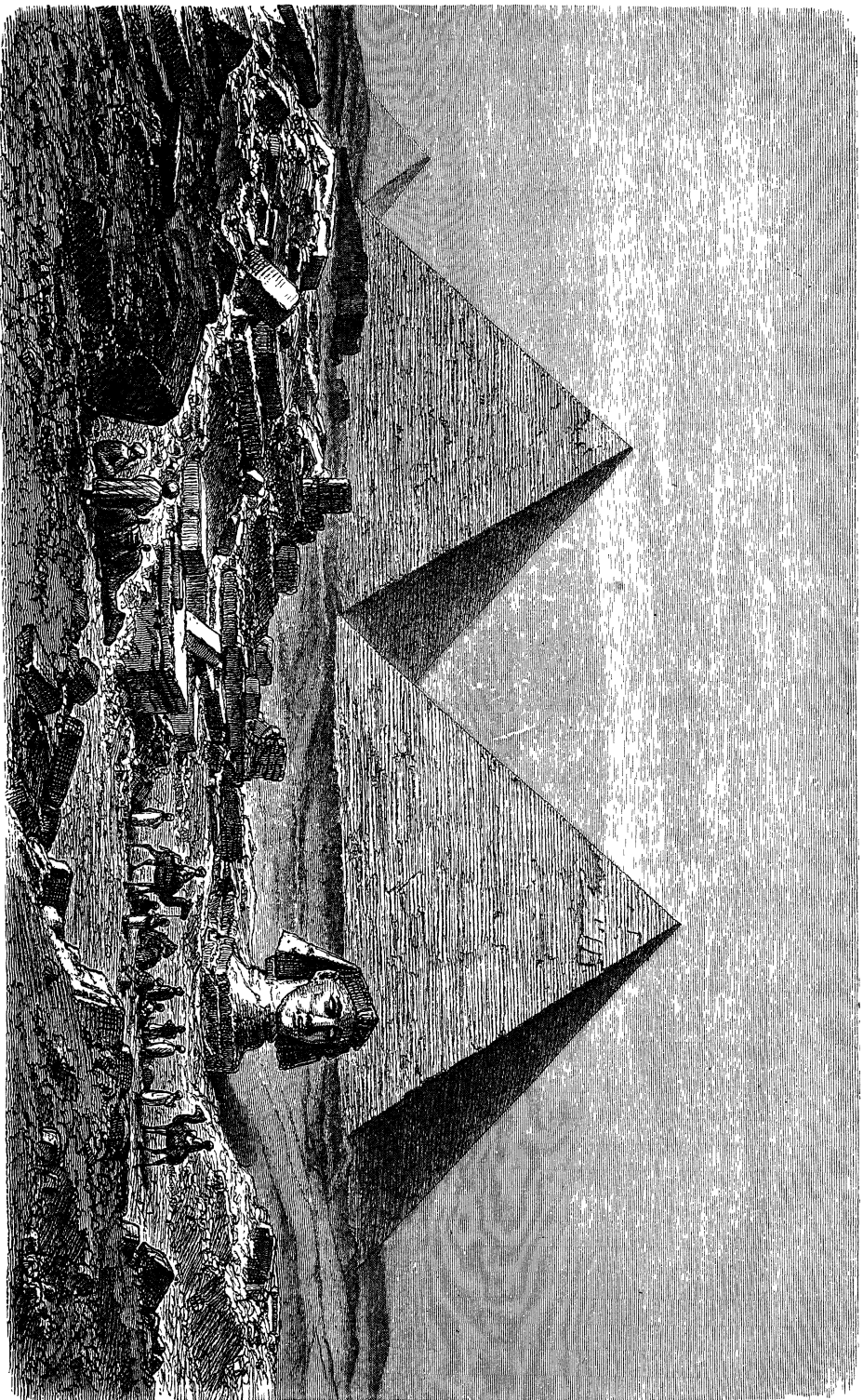
Nekateri narodi so prišli v obsežne travnate ravnine, kjer so od pašnika do pašnika gonili čede, in se živili ob živinoreji (pastirski ali nomadski narodi), nekateri pa so obsedeli v rodovitih dolinah in nižavah ter poleg živinoreje gojili poljedelstvo (poljedelski narodi), in samo taki so se povzpeli na višjo stopnjo omike (kulturni narodi). Zgodovina sporoča najimenitnejše dogodke kulturnih narodov.

I. Egipčani.

Najstarejši zgodovinski narod so bili Egipčani. Bivali so po črnoprsteni Nilovi dolini, ki jo oklepa na vzhodu Arabsko, na zapadu pa Libijsko pogorje; samo proti severu se razširja v ustje, *«Delta»* imenovano. Tej pokrajini daje rodovitnost Nil, ki jo redno vsako leto poplavi do obeh pogorij. Meseca julija naraste reka ter izpremeni vso deželo v jezero, iz katerega gledajo vrhovi kakor otoki. Ko voda meseca oktobra odteče, pokriva zemljo rodovitno blato, ki ga posejejo, in kadar je pri nas zima, raste tam najbujnejše žito. Egipčani so že od nekdaj narejali prekope, po katerih so navajali Nilovo vodo v oddaljene kraje; vrhutega je bila v starih časih velika naravna kotlina, *Meridsko jezero* imenovana, v katero so za prevelike poplave navajali Nilovo vodo, za prevelike suše pa jo odvajali.

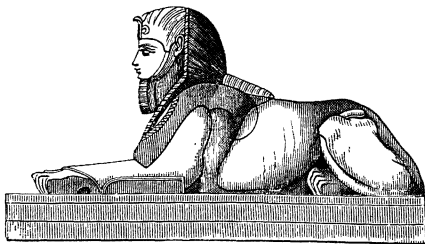
Egipčani so delili svojo domovino na tri dele: *Gorenji Egipet*, glavno mesto so mu bile *Tebe* (Thebae), *Srednji Egipet* z glavnim mestom *Memfido* (Memphis) in *Dolenji Egipet* z mesti *Heliopolom* (Heliopolis), *Sajem* (Sais) in *Peluzijem* (Pelusium).

V tej deželi je bila že 4000 let pred Kristusom dobro urejena država, v kateri so po božje častili vladarje, *faraone* imenovane. Visoko so čislali tudi svečenike, ki niso samo opravljali božje službe,

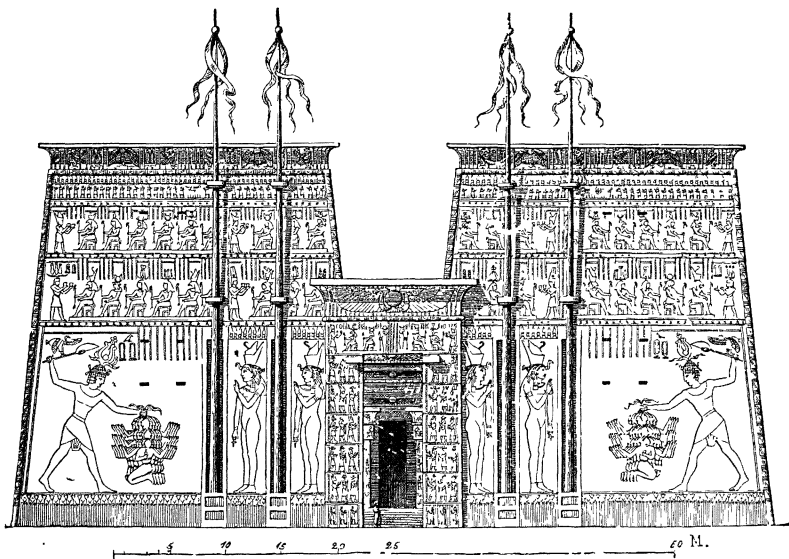

Pod. I. Piramide pri vasti «Gizah».

ampak tudi gojili umetnosti in znanosti, osobito zdravilstvo in zvezdoslovje. Letu so določili 365 dni, razdelili ga na 12 mesecev po 30 dni in mu dodali še pet prestopnih dni. Egipčani so bili spretni kovinarji in steklarji; takisto so izdelovali iz bombaževine praznja oblačila. Faraoni so zgradili velikanske stavbe, ki se jim čudimo še dandanes. Tem prištevamo *piramide*, kraljeve grobove s štirioglato podstavo in obstranskimi ploščami, ki se ob vrhu stikajo. Znotraj drže križema tesni hodniki k rakvi, kjer je ležalo truplo graditeljevo. Sedaj še stoji nad 60 piramid, najstarejša in največja na zapadni strani Nilovi pri vasi «Gizeh» (Gise) blizu Kahire (pod. 1.), kjer je bila prestolnica *Memfida*. Naj-

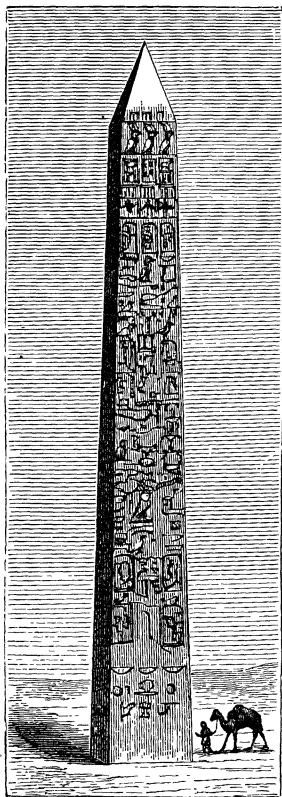
Pod. 2. Sfing s človeško glavo.

Pod. 3. Svetišče v Edfuju.

večja med vsemi je tolika kakor Štefanov stolp na Dunaju (137 m). Poleg nje stoji velikanski *sfing*, t. j. levji kip s človeško glavo. Izklesan je iz ene same skale, toda dandanes pokriva svižec skoro vse truplo; samo glava se še vidi.

Blizu Meridskega jezera je stal *labirint*, velika državna palača s 3000 sobami, izmed katerih jih je bilo pol nad zemljo, pol pod tlemi. Blizu *Teb*, poznejše stólice, so izdoblili v skalovje Libijskega pogorja grob vrhu in poleg groba, kamor so polagali takozvane *mumije*. Egipčani so verovali, da se duše mrličev pozneje vrnejo v telesa, zato so njih trupla marljivo mazlili in polagali v varne grobe.

Pod. 4. Obelisk.

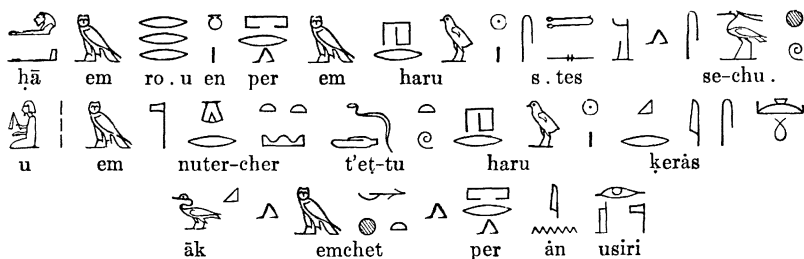
Čudovito lepa so bila *svetišča* in *palače* tebanskih faraonov; njih razvaline je videti pri sedanjih vaseh *Luksorju* in *Karnaku*. V državni palači tebanski je bila velikanska dvorana, 94 m dolga in 50 m široka. Na 134 stebrov se je opiral strop iz kamenitih plošč. Ob potih v svetišča so stali zapored postavljeni *sfinji* (pod. 2.). Pred vhodom so se dvigala na obeh straneh stolpasta poslopja (*piloni*) (pod. 3.) in pred njimi je bilo navadno po dvojje čezmerno velikih kraljevih kipov. Tukaj so tudi stali *obeliski*, t. j. koničasti stebri, izsekani iz ene granitne skale, visoki kakor stolp (pod. 4.). Skozi vrata si prišel v vežo, ograjeno s stebrišči, in šele skozi njo v pravo svetišče. Stene svetišč so krasili podobopisi, *hieroglifi* imenovani (pod. 5.). Razen tega so pisali Egipčani na papir, ki so ga izdelavali iz stržena povodne rastline, »papyrus» imenovane.

Egipčani so bili mnogobožci. Najbolj so častili *Ozirida* (Osiris), boga solnca, in *Izido* (Isis), boginjo lune; poleg teh so obožavali nekatere živali, kakor krokodile, faraonske podgane (ibise), pse in mačke.

Posebno so častili *Apisa* (Apis), črnega bika, ki je imel posebna znamenja. Duhovniki sami so mu stregli v memfidskem svetišču ter mu kleče polagali klajo. Kadar je poginil, je žaloval ves narod, dokler niso dobili drugega.

Najmočnejša in najslavnejša je bila egiptovska država v dobi med *Tutmozijem III.* (Tutmosis, okoli l. 1500. pr. Kr.) in *Ramzom* 1300. (Ramses) *Velikim* (okoli l. 1300.), zakaj oblast egiptovskih kraljev

je segala takrat daleč v Azijo. Toda sčasoma je odpadla dežela za deželo. Okoli l. 670. so si bojeviti Asirci osvojili celò Egipet, vendar so prepustili vladò dvanajstim domačim kraljičem. Med temi je bil najimenitnejši *Psametih*, kralj sajski. Ko so zasedli prestol, se jim je prorokovalo, da zavlada vsemu Egiptu tisti izmed njih, ki bo bogovom žrtvoval iz medene žrtvenice. Ko so se nekega dne zbrali v svetišču pri darovanju, je razdelil nadduhovnik zlate žrtvenice med darujoče, toda slučajno je prinesel samo enajst posodic. Psametih, ki je bil zadnji na vrsti, ni dobil žrtvenice. Nato je snel z glave

Pod. 5. Egipetovsko podobopisje.

medeni šlem in daroval bogovom iz njega. Knezi so ostrmeli in pregnali Psametiha v močvirje Dolenjega Egipta. Tukaj mu je bilo prorokovano, da se vzdignejo iz morja medeni možje ter ga zopet posade na prestol. Skoro potem so pristali k obrežju grški pomorski roparji, odeti z medenimi oklepi. Psametih jih je vzel v službo, premagal drugih enajst kraljičev in sam zavladal vsemu Egiptu.

Neho, njegov sin in naslednik, je marljivo pospeševal trgovino in brodarstvo. Četrtega naslednika Nehovega, *Psametiha* (III.), je premagal perzijski kralj *Kambiz* l. 525. pri *Peluziju*, in od tedaj 525. je bila egipetovska dežela podložna perzijskemu kraljestvu.

II. Izraelci.

Izraelci so bivali dalj časa v Egiptu. *Abraham*, njih praded, se je bil preselil, kakor poroča sv. pismo, iz Mezopotamije v Kanaan (*Palestino*), odkoder je odvedel njegov vnuk *Jakob* ali *Izrael* narod v rodoviti Egipet. Tu so faraoni tako hudo zatirali Izraelce, da so sklenili, z voditeljem *Mozesom* se vrniti v Kanaan. Pod Sinajsko goro je dal *Mozes* Izraelcem deset zapovedi, ki mu jih je bil

razodel Bog Jehova (Jahve). Temelj Mozesovim postavam je vera v enega samega Boga, in to vero so Izraelci ohranili, dasi so živeli med mnogobožnimi narodi. Po dolgih, krvavih bojih so si pod voditljem *Jozuo* osvojili Kanaan, obljubljeno deželo svojih očakov, in jo po številu izraelskih rodov razdelili na dvanajst enakih pokrajin.

Pod. 6. Jeruzalem.

Kanaan ali Palestina je del Sirskega višavja, ki se razteza od Sredozemskega morja do Evfrata in Sirsko-arabske puščave. Največja reka kanaanska je *Jordan*, ki teče skozi ribnato *Genezaretsko jezero* (tudi *Tiberijsko* ali *Galilejsko morje* imenovano) in se naposled izliva v *Mrtvo morje*.

Izraelci so se morali tudi potem, ko so bili že naseljeni, krvavo bojevati s sosednjimi narodi. Vodili so jih junaki, ki se v sv. pismu imenujejo *sodniki*. Ko so jih hudo pritiskali Filistejci in Amoničani.

je pomazilil višji duhovnik Samuel po želji narodovi hrabrega vojščaka *Savla* za kralja. Ta junak je otel Izraelce. Premagal je obmejne sovražnike in uredil državo. Ko so pa Filistejci iznova napadli deželo, je bil premagan in se je sam usmrtil.

Njegov naslednik *David* je premagal vse sovražnike in razširil državo proti vzhodu do Evfrata, proti jugu pa do Rdečega morja ter sezidal prestolno mesto *Jeruzalem* (pod. 6.). Zlagal je krasne pesmi, «psalme», s katerimi je poveličeval čast božjo. *Salomon*, njegov sin in naslednik (okoli l. 970.), ki slovi za najmodrejšega kralja izraelskega, je sezidal s pomočjo feničanskih umetnikov v Jeruzalemu prekrasen tempelj, sebi pa prelepo palačo. Takrat sta cvetli obrt in trgovina z Indijo, ki je donášala mnogo dobička. Toda za predrage stavbe in sijajni dvor je kralj nalagal tolike davke, da se je uprlo nezadovoljno ljudstvo. Že za Salomonovega sina je odpadlo deset severnih rodov in si ustanovilo kraljestvo *Izrael* s prestolnico Samarijo; samo južna rodova Juda, Simeon in del roda Benjamina so ostali zvesti Salomonovim zadedom; ti so osnovali kraljestvo *Juda* s stolnim mestom *Jeruzalemom*.

Zaradi vojen in verskih prepиров sta propadli obe državi. Dasi so pobožni možje, takozvani *proroki*, svarili ljudstvo, se je vendar vrinilo malikovalstvo. Sargon, kralj asirski, je napadel l. 722. izraelsko 722. državo, osvojil si po triletnem obleganju prestolnico Samarijo in odvedel skoro vse Izraelce v (asirsko) sužnost. Kraljestvo Juda pa je ohranilo svojo neodvisnost še nekaj časa, toda že l. 586. je babilonski 586. kralj Nebukadnezar razdejal Jeruzalem in ujel poslednjega kralja *Zedekijo*. Tempelj in kraljevo palačo so Babilonci požgali, najimennitnejše prebivalce pa odvedli v notranjo Babilonijo (babilonska sužnost).

III. Feničani.

Feničani, severni sosedje Izraelcev, so bivali v ozki primorski deželi na zapadni strani *Libanonskih gorá*. Kraljev niso imeli, ampak njih mesta, med katerimi sta najbolj sluli *Sidon* (Sidon) in *Tir* (Tyrus), so se sama upravljala. Dežela ni bila kaj rodovita, imela pa je varna in pripravna pristanišča in mnogo lepega lesa za ladje, ki so ga sekali v cedrovih gozdih Libanonskega pogorja. Vse to je povzročilo, da so se Feničani poprijeli pomorske trgovine, in skoro so sloveli za najpodjetnejši in najdrznejši trgovski narod. Tržili so z blagom raznih dežel: na *Ciper* (Cyprus) so hodili po

baker, v Arabijo in Indijo po dišave in slonovino, v Egiptet po žito, kože in steklo, v Hispanijo po srebro in druge dragocene kovine. Pripluli so celò na Angleško, kjer so zamenjavali cin, od obal Baltskega morja pa so dobivali *jantar*. Na povelje egiptovskega kralja

600. Neha so feničanski mornarji okoli l. 600. pr. Kr. objadrali afriško zemljino. Odrinili so z Rdečega morja in se vrnili skozi Gibraltarsko ožino.

Feničani so bili spretni rudarji in kovinarji ter so izumili *barvanje na škrlat*. Razširjali so izumke drugih narodov, kakor črkopisje, steklarstvo, kovanje denarja, merila in uteži. Na otokih in po deželah ob Sredozemskem morju so ustanovili mnogo *naselbin* (kolonij). Najimenitnejša je bila *Kartagina* (Karthago) ob severni obali Afrike.

850. Okoli l. 850. je kraljična Didona zbežala iz Tira pred svojim bratom, ki je bil njenega moža umoril in se njegovih zakladov postal. Ko je pristala k afriški obali, je zaprosila Libijce toliko sveta, kolikor zaseže volovska koža. Ko so ji to dovolili, je razrezala kožo na tenke jermene in z njimi obsegla velik kos sveta, na katerem je sezidala grad. Okoli gradu je nastalo mesto Kartagina. Izmed sedanjih pomorskih mest so bila nekdanj feničanska: Palermo, Barselona, Malaga, Kadis (Gades) i. dr.

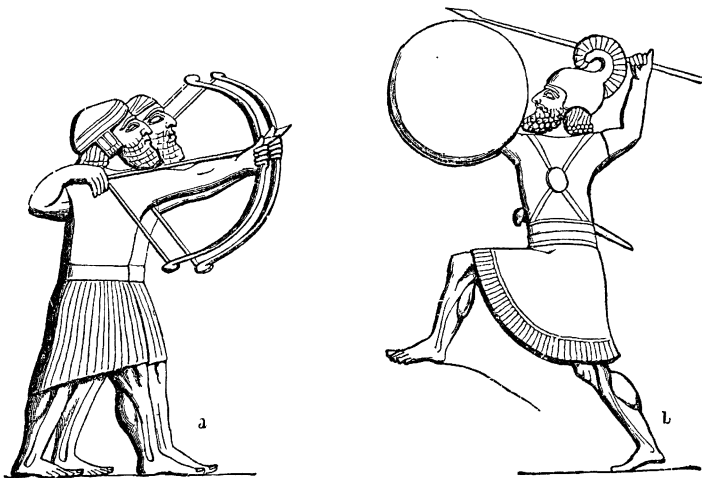
Feničanska mesta so si najprej osvojili Asirci, pozneje so prišla pod oblast Babiloncev in Perzijanov. Dandanes je dežela pusta in razvaline pokrivajo kraje, kjer so bila nekdanj ljudnata mesta.

IV. Babilonci in Asirci.

Na *Armenskem višavju* izvirata *Evfrat* (Euphrates) in *Tigrida* (Tigris), ki tečeta proti jugovzhodu po *Mezopotamski nižavi* (Sinear) in se iztekata v Perzijski zaliv. V južnem delu te nižave se je razvilo v starodavnih časih *babilonsko* kraljestvo. Stolno mesto je bil *Babilon*, zgrajen ob bregovih dolenjega Evfrata. Njega obzidje je bilo 70 kilometrov dolgo ter je imelo 250 stolpov in 100 bronastih vrat. Prekopi so napajali skrbno obdelano deželo, zato je žito plenjalo tako dobro, da je dajalo po dvestotero do tristotero setev.

Ob Tigridi je stala *Niniva* (Ninive), prestolnica *asirskega* kraljestva. To mesto je bilo po obsegu še večje. Asirci so bili bojevitější od Babiloncev (pod. 7.). Njih državo je baje ustanovil *Nin* (Ninus), ki je neki podjarmil vso Prednjo Azijo in Egiptet. Njegova

vdova *Semiramida* (Semiramis), ki je kraljevala namesto nedoraslega sina Nina, si je baje osvojila vso Etiopijo in napadla Indijo. Njena vojska je baje štela tri milijone pešcev in stotisoč velblodov, katere je odela z volovskimi kožami, da so bili podobni slonom. Razrušili so pa veliko asirsko kraljestvo l. 606. podložni narodi, ki so se hoteli iznebiti asirskega jarma; zato so se dvignili in obsedli Ninivo. 606. Kralj (pripovedka ga imenuje *Sardanapala*) se je branil dve leti. V tretjem letu pa je Tigrida toli narasla, da je podrla kos obzidja. Skozi ta predor so planili sovražniki v mesto. Sardanapal je ukazal

Pod. 7. Asirski pešci.

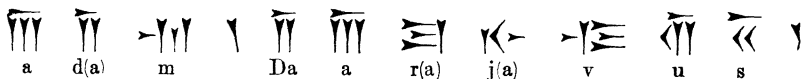
nato narediti veliko grmado, na kateri se je sežgal s svojimi zakladi. Zmagovalci so potem razdejali Ninivo. Sedaj je bila babilonska država, ki ji je vladal do l. 561. Nebukadnezar, mogočna. Ta kralj si je osvojil vse dežele do Sredozemskega morja in razrušil tudi judovsko kraljestvo. Nekoliko nad Babilonom je dal izkopati velik vodnjak in iztrebiti zasute prekope; poleg tega je razširil in oplešal prestolnico s krasnimi stavbami. Premostil je Evfrat, sezidal novo kraljevsko palačo in popravil razdejano Belovo svetišče ali babilonski stolp, s katerega so opazovali zvezde. Svoji ženi je zgradil vrtove, podprte s kamenitimi obloki, ki se imenujejo *viseči vrtovi* Semiramidini. Po njegovi smrti je babilonsko kraljestvo razpadlo in se l. 538. spojilo s perzijskim.

Babilonci in Asirci so bili večji raznim obrtom in umetnostim. Njih tkanine, krasna oblačila, preproge in lepotine so prodajali trgovci po raznih deželah. Ker ni bilo dobiti v Mezopotamiji kamnja, so gradili palače in mestno obzidje z opeko, stene pa so krili z glinenimi ali alabastrovimi ploščami, na katere so slikali junaška dela kraljev (pod. 8.) ali pa prizore iz življenja deželjanov. Obožavali

Pod. 8. Noša asirskega kralja.

so zvezde, njih najvišji bog pa je *Bel* ali *Bal*. Svečeniki, kaldejci imenovani, so se marljivo bavili z zvezdoslovjem; določili so, kako teka in kdaj mrka luna, ter so razdelili leto na mesece in sedemdnevne tedne. Babilonci so prvi kovali novce ter izumili mere in uteži. Pisali so s klinastimi pismenkami, zato se imenuje njih pisava *klinopis* (pod. 9.).

Pod. 9. Klinopis.

V. Perzijani. Cir ustanovi perzijsko kraljestvo.

Med Mezopotamskim nižavjem in Indom se vzdiga planota *Iranska*, ki jo oklepajo na severni strani Hvalinsko morje in Paropamis, na južni Perzijski zaliv in Eritrejsko morje. V sredini je zemlja pusta; samo ob robovih so rodovitne krajine. Na severovzhodu je bila *Baktrija*, na jugu Hvalinskega morja *Medija* in ob Perzijskem zalivu *Perzija*, katere najiminitnejša mesta so bila: *Perzepola* (Persepolis), *Pasargade* (Pasargadae) in *Suze* (Susa). Izmed *Baktrov*, *Medijanov* in *Perzijanov*, ki so bivali po teh deželah, so bili *Perzijani* najmogočnejši. Pokorili so jih sicer *Medijani*, a osvobodil jih je Cir.

1. Zgodovina Cirove mladosti.

Kakor se pripoveduje, so perzijski svečeniki, *magi* imenovani, razložili Astiagu ponočne sanje, da ga rodni vnuk pahne s prestola. Ko je njegova hči *Mandana* (Mandane), omožena s knezom podložnih Perzijanov iz roda Ahemenidov, povila sinčka *Cira* (Cyrus), je izročil dete svojemu služabniku *Harpagu* (Harpagus), da ga umori. Ali Harpag je izročil dete pastirju, da ga vzgoji. Ko so nekoč igrajoči dečki izvolili *Cira* za kralja, se jim je pridružil sin imenitnega *Medijana*. Ker pa ni hotel opraviti naročenega mu dela, ga je Cir ukazal zgrabiti in našvigati. Nato se je oče kaznovanega dečka pritožil pri Astiagu. Ta je poklical pastirčka predse in spoznal svojega vnuka. Ker ni Harpag izvršil povelja, se je kralj tako razljutil, da je dal njegovega sinčka umoriti in pri obedu njegovo meso postaviti očetu na mizo. Ko je Harpag pokusil jedilo, so prinesli sluge glavo in ostanke sinčkove. Nesrečni oče je bil ob tem groznem pogledu na videz miren, ali v srcu je sklenil, da se osveti. Ko se je Astiag prestrašil zaradi *Cira*, so ga *magi* potolažili, rekoč: «Če je deček kraljeval v igri, so se sanje izpolnile; ne boj se, da bi kraljeval še drugič.» Nato je poslal vnuka njegovim roditeljem v Perzijo.

Ko je bil Cir dorasel, mu je Harpag poslal zajca in mu naročil, naj ga sam razpara. Cir ga je res razparal in našel v njem pismo, v katerem ga je Harpag nagovarjal, naj Astiagu izneveri Perzijane. Nato je sklical Cir najiminitnejše Perzijane ter jim naročil, naj ves dan trebijo polje, zaraslo s trnjem. Ko so bili dotrebili, jim je ukazal, naj pridejo drugi dan zopet, toda praznično oblečeni. Sedaj jih je pogostil z vinom in najboljšimi jedili. Ko jih je potem vprašal, kateri dan jim je bolj ugajal, so se vsi odločili za drugega. Cir jim

je rekel: «Kakor danes, imeli boste vedno vsega dovolj, ako potegnute z mano in se otresete medijanskega jarma.» Soglasno so sklenili Astiagu odpovedati pokorščino. Ko je ta zvedel, kaj namerjajo Perzijani, je oborožil vojsko in ji postavil Harpaga na čelo. Toda ta je prestopil z vso vojsko k Ciru. Nato je oborožil Astiag Medijane, stare in mlade, ter šel z njimi nad svojega vnuka, a ta
550. ga je premagal in ujel (l. 550.). Cir je lepo ravnal s svojim dedom in ga imel do smrti pri sebi. Odslej so bili Perzijani gospodje, Medijani pa njih podložniki.

2. Krez in Solon.

Astiagov svak je bil lidijski kralj *Krez*, ki je slovel za silno bogatega vladarja; zato je menil, da je izmed vseh smrtnikov naj-srečnejši. Nekoč je prišel v njegovo prestolnico *Sarde* moder Grk, *Solon* imenovan. Krez ga je privedel v svojo zakladnico in mu razkazal svoje bogastvo, rekoč: «Povej mi, o Solon, kdo se ti zdi na svetu najsrečnejši?» Solon je imenoval someščana Tela (Tellus), zakaj bil je poštenjak in, spoštovane sinove zapustivši, je junaški padel v boju za domovino. Nato ga je vprašal Krez, kdo je po Telu najsrečnejši. Solon je sedaj imenoval brata Kleobija in Bitona, zakaj proslavila sta se kot zmagovalca v javnih bojnih igrah. Nekoč se je hotela njuna mati, ki je bila Herina svečenica, peljati v svetišče, ker pa vprežne živine niso o pravem času prignali s polja, sta sinova samotež peljala mater k svetišču. Ta je nato prosila boginjo, naj podeli sinoma, kar je zanju najboljše. Po žrtvovanju sta legla sinova in mirno zaspala, a zbudila se nista več. Po blagem opraviilu sta brez bolečine izdehnila blago dušo. «In mene», je rekel nato nejevoljni kralj, «ne prištevaš srečnežem?» Solon ga je zavrnil, rekoč: «O kralj, vsakemu človeku so usojeni mnogoteri naključki, zato ni pred smrtjo nikogar prištevati srečnežem.» Kralj ga je nemilostno odslovil.

3. Krez in Cir.

Ko je Krez izvedel, da je Cir pahnil njegovega svaka Astiaga s prestola, je sklenil z vojsko napasti Cira. Prej pa je odpravil poslanca k delfskemu proročišču, da bi doznal, kako se bo vojna končala. Proročišče je Krezu odgovorilo: «Če prestopiš Halij, boš razdejal veliko državo.» Halij je bila na vzhodu mejna reka lidijske države. Kralj, meneč, da ga bogov izrek pozivlje na boj, je prestopil mejno reko in šel Ciru nasproti. Vnela se je bitka, ki pa ni bila odločilna;

nato se je Krez umaknil v prestolnico Sarde. Perzijski kralj je hitel za njim, si osvojil Sarde, ujel kralja in ga obsodil na smrt v ognju. Nesrečnež je že stal na grmadi, ko se je spomnil pogovora s Solonom in njegovega izreka, da ni pred smrtjo nikogar prištevati srečnežem. Globoko ginjen, je trikrat vzkliknil ime grškega modrijana. Osupel ga je vprašal Cir, kaj to pomeni, in Krez mu je povedal, kaj se mu je pripetilo. Živo ginjeni zmagovalec ga je pomilostil in imel za svetovalca do smrti pri sebi.

4. Poslednje vojne kralja Cira.

Med tem, ko si je njegov vojskovodja osvojil grška mesta v Mali Aziji, je šel Cir nad Babilonce, katerim je vladal kralj Naboned. Ker ni mogel dobro utrjenega mesta siloma vzeti, si je izmislil zvijačo. Dal je napeljati Evfrat v drugo strugo. Ko so Babilonci nekoč po noči imeli slovesnost, so Perzijani po skoro suhi strugi pridrli v mesto in si ga osvojili. Nato so se zmagovalcu tudi vdale Sirija, Palestina in Fenicija. V Babilonu ujetim Izraelcem je dovolil vrniti se domov in zopet postaviti tempelj. Naposled je šel Cir nad hrabre nomade, ki so bivali vzhodno od Hvalinskega morja, in je padel v boju l. 529.

B. Zgodovina Grkov.

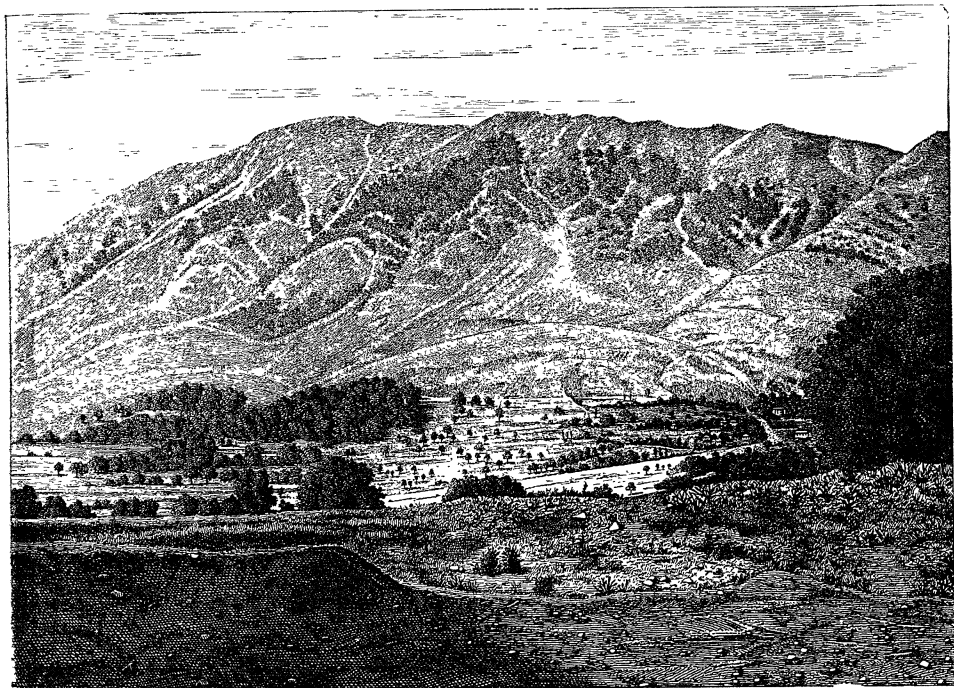
Grška dežela.

Balkanski polotok se razteza od severa proti jugu. Zapadno obrežje oblivata *Jadransko* in *Jonsko* morje, vzhodno pa *Črno* in *Egejsko* morje. *Helespontska* ožina (Dardanelska vrata) drži iz Egejskega morja v *Propontido* (Propontis, Marmorsko morje); odtod prideš skozi *Bospor* (Carigrajska vrata) v *Pont Evksin* (Pontus Euxinus, Črno morje). Polotoka širši severni del je v starih časih obsegal tri pokrajine: 1.) *Ilirijo*, ob vzhodni obali Jadranskega morja (Dalmacija, Bosna, Albanija), z mesti: *Epidamen* (Epidamnus) ali *Dirahij* (Dyrachium, Drač), *Skodra* (Scodra, Skader), *Salone* (Salonae, Solin pri Spletu) in *Jadera* (Zader); 2.) *Tracijo*, med Črnim in Egejskim morjem, s *Traškim Herzenezom*, t. j. polotokom; 3.) *Macedonijo*. Macedonci so bili Grkom sorodni, Ilirci in Tračani pa so bili barbari (Negrki). Kakor v Macedoniji so imeli Grki tudi v Traciji naselbine, med katerimi sta najbolj sluli *Pidna* (Pydna) in *Amfipol* (Amphipolis). Med rekama *Aksijem* (Axius) in *Strimonom* (Strymon) se izteza v morje polotok *Halcidiški* (Chalcidice) s tremi skalnatimi grebeni; na najvzhodnejšem se vidi od daleč *Atoška* ali *Sveta* gora. Tudi na tem polotoku je bilo mnogo grških naselbin, kakor *Olint* (Olynthus) in *Potideja* (Potidaea).

Samo ožji južni del Balkanskega polotoka se je imenoval *Gracija*. Grško obrežje ima mnogo zalivov, dežela mnogo pogorij, katera oklepajo rodovite doline. Sicer je treba vedno marljivo obdelavati zemljo, zato pa daje kmetovalcu dovolj žita, vina in olja. Podnebje je milo, zrak čist, nebo malone vedno temnomodro. Na tej zemlji se je razvil predaroviti grški rod, ki je v omiki prekosil vse narode starega veka.

V *Severni Graciji* loči pogorje *Pind* (Pindus) pokrajino *Epirsko* od *Tesalije*. V Epiru je bila *Dodona*, starodavno proročišče *Zevsovo* (pod. 10.). Tu so prorokovale svečenice prihodnost iz šumenja svetega

hrasta. Tesalija, ki jo obdaja *Kambunsko* gorovje in *Olimp* (Olympus) do *Ete* (Oeta), je vodnata, rodovitna kotlina, sosebno pripravna za konjerejo. Na jugu Olimpijske gore stoji gora *Osa* (Ossa); med obema je dolina *Tempe*, po kateri teče reka *Penej* (Peneus). Ob tej je najimenitnejše mesto *Larisa* (Larissa), potem *Farzal* (Pharsalus) in *Jolk* (Joleus) ob Pagazejskem zalivu. Po *Termopilski* (Thermopylae) soteski prideš iz Severne Grecije v *Srednjo Grško* ali *Helado*. Na severu je deželica *Dorida* (Doris), na nje jugovzhodni strani pa

Pod. 10. Dodona.

Fokida (Phocis) s svetim *Parnasom* (Parnassus), ob katerega znožju je stalo sveto mesto *Delfi* (Delphi) z Apolonovim svetiščem. Na jugovzhodu Fokide je *Beocija*, kotlasta nižina s *Kopajskim jezerom*. Nje zeleni travniki in pašniki so bili kaj pripravni za živinorejo; med mnogimi mesti so bila sosebno imenitna: *Tebe* (Thebae), *Plateje* (Plataeae), *Levktre* (Leuctra), *Heroneja* (Cheronea) in *Avlida* (Aulis). Jugovzhodne strani Beocije se je dotikal trikotni polotok *Atika* (Attica). Samo uro hoda od zapadnega obrežja so bile *Atene* (Athenae)

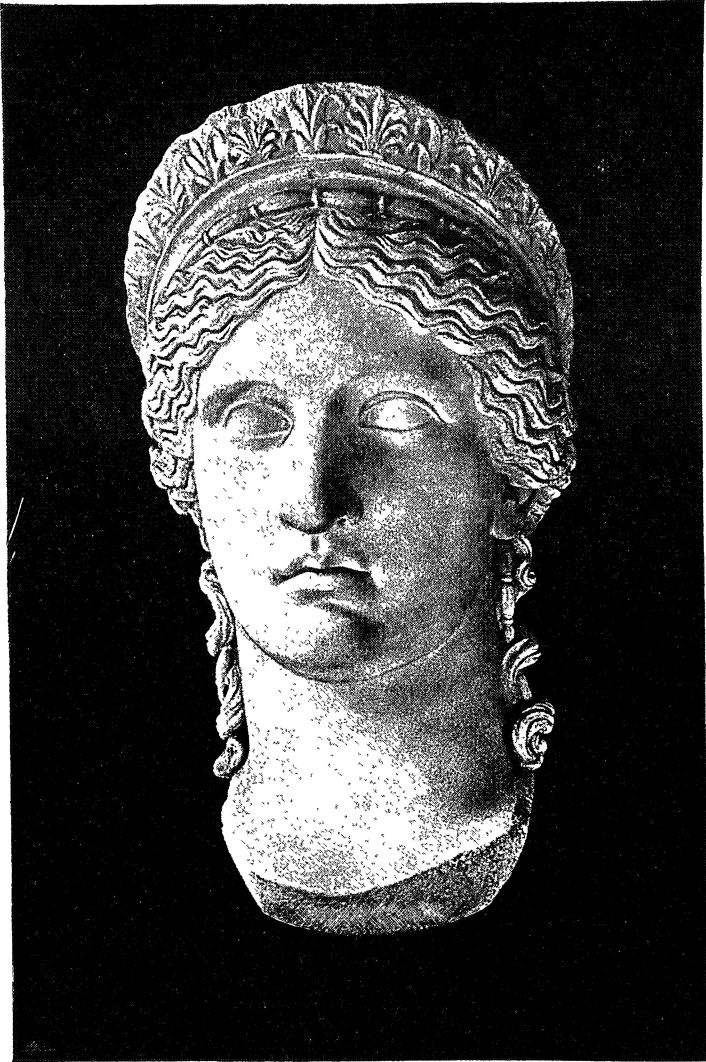
ob skalnatem holmcu, ki je imel na vrhu utrjen grad, imenovan *Akropola* (Acropolis). Med tremi atenskimi pristanišči je bilo *Pirejsko* (Piraeus) najimenitnejše. Blizu vzhodnega obrežja je stala *Maratonska* (Marathon) vas. Proti jugu se razteza medoviti *Himet* (Hymettus), v južnem kotu pa srebroviti *Lavrij* (Laurion) s *Sunijskim* (Sunium) rtičem.

Pod. 11. Zevs.

Ozko *Korintsko medmorje* spaja Helado s *Peloponeškim polotokom* (Morea). Sredi njega se dviga *Arkadsko* višavje, katerega robove oklepajo kroginkrog visoke gore; od njih se cepita proti jugu dve pogorji, *Tajget* (Taygetus) in *Parnon* (Parnon), ki strmo segata v morje do rtiča *Tenarskega* (Taenarum) in *Malejskega* (Malea). Arkadijo oklepajo nastopne lepe primorske dežele: *Korintija* z bogatim trgovskim mestom *Korintom* (Corinthus); *Elida* (Elis) z *Olimpijo*

(Olympia) ob *Alfeju* (Alpheus); rodovita *Mesenija* z *Meseno* (Messene) ob znožju *Ithomske* (Ithome) gore; *Lakonija* (Lacedemonija) s Šparto

Pod. 12. Hera.

ob *Evrotu* (Eurotas); *Argolida* (Argolis) med *Saronskim* in *Argolskim* zalivom s starodavnimi mesti: *Argi* (Argos), *Nemeja* (Nemea), *Micene* (Mycenae) in *Trezen* (Troezen).

Kaspert, Zgodovina starega veka.

Grecijo obkrožujejo mnogi otoki. V *Jonskem* morju so *Jonski* otoki, med temi *Korcira* (Corcyra, Korfu) in *Itaka* (Ithaca, Teaki), v *Saronskem* zalivu *Egina* (Aegina) in tik Atike *Salamina* (Salamis).

Pod. 13. Hestija.

Pred Beocijo in Atiko se razteza otok *Evbeja* (Euboea) z rtičem *Artemizijskim* (Artemisium) in z mestoma *Halcido* (Chalcis) in *Eretrijo* (Eretria). Daleč v morju so okoli svetega otoka *Dela* (Delos) razpostavljene *Ciklade*, med katerimi je slul otok *Par* (Parus) s svojim lepim marmorjem; ob maloazijskem obrežju so *Lemen* (Lemnos), *Lezb* (Lesbos), *Hij* (Chios), *Sam* (Samos) in *Rod* (Rhodus), in med naposled imenovanimi so *Sporade*, t. j. raztreseni otoki. Največji grški otok je raztegnjena *Kreta* (Creta) ali *Kandija*.

I. Vera Grkov.

Najstarejši prebivalci Grecije so se delili na več rodov, ki so obdelovali zemljo, redili živino in zidali trdne gradove, ograjene z velikanskim (ciklopskim) obzidjem. Pozneje so razločevali *Dorce*, ki so se najprej nastanili v Tesaliji, *Jonce*, *Eolce* in *Ahajce*. Vsi ti rodovi so se potem skupno imenovali *Heleni*, Rimljani pa so jih zvali Grke (Graeci).

V starodavnih časih so se v Greciji naselili tudi feničanski trgovci. Občujoč z njimi, so se Grki naučili rudo kopati, s črkami pisati, rabiti

merila in uteži in mnogo drugih koristnih stvari. Toda sčasoma so Grki popolnoma izpodrinili Feničane. Že takrat je bilo razvito njih bogočastje, kakor nam kažeta dve pesmi *Homerjevi*, *Iliada* in *Odiseja*.

Pod. 14. Palada Atena.

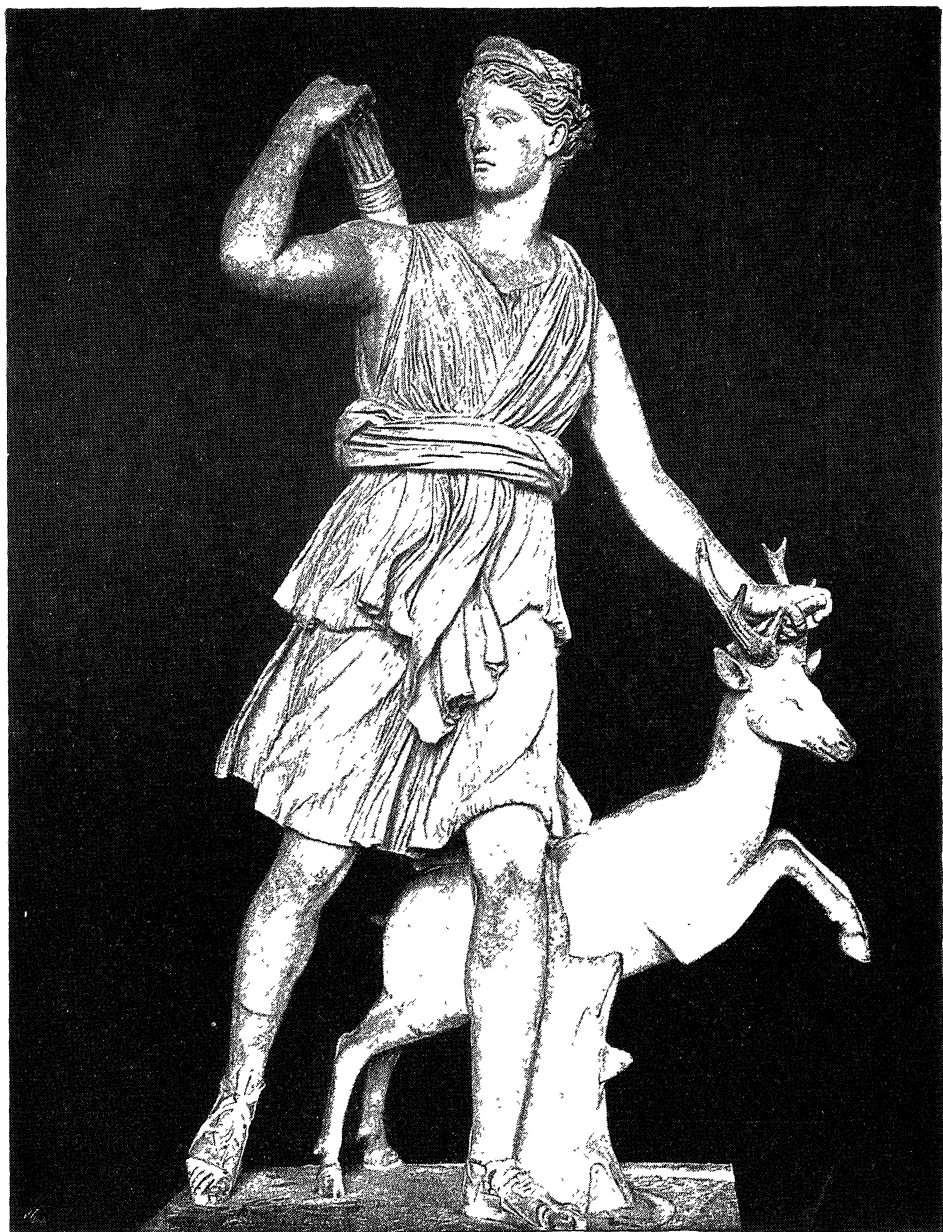
1. Grški bogovi.

Grški bogovi so bivali na *Olimpu*, gori tesalski, kjer so v krasni palači, sedeč ob zlatih mizah, jedli ambrozijo in pili nektar. Oče bogov in ljudi je bil *Zeus* (Zeus, pri Rimljanih Juppiter imenovan) (pod. 11.). On brani pravico in postavo ter daje kraljem

Pod. 15. Apolon.

oblast. Posebno pa čuva nad gostoljubnostjo in sveto prisego. Kadar zmaje s kodrasto glavo, se strese Olimp; kadar zavihti svoj ščit, egido, zagrmi in zabobni vihar po vsem svetu; strašne strele mu lete iz roke. Žena njegova je *Hera* (Junona) (pod. 12.), častita boginja nebes; sestra njegova je *Hestija* (Hestia, Vesta) (pod. 13.), zaščitnica domačega ognjišča in družine. Njegova hči *Palada Atena* (Pallas Athene, Minerva) (pod. 14.), boginja modrosti

Pod. 16. Artemida.

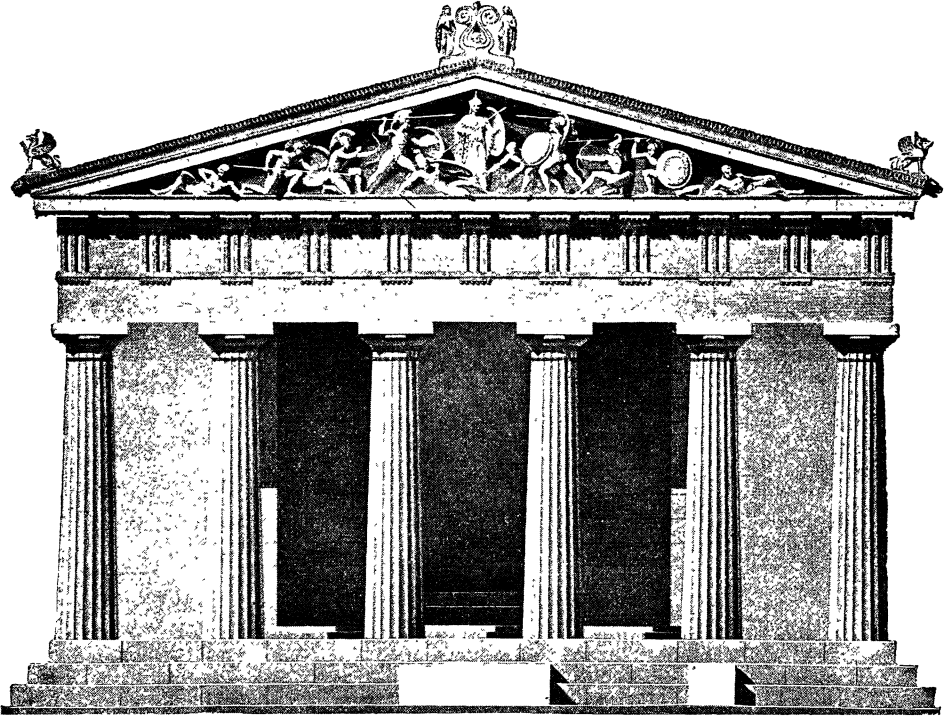
in junaštva, je skočila, oborožena s šlemom, ščitom in kopjem, iz Zevsove glave. Posebno je ščitila mesto Atene, na katerega gradu je zasadila oljko, sebi sveto drevo.

Pod. 17. Demetra.

Popis podobe Palade Atene. Boginja je pokrita z visokim korintskim šlemom; naličnik je kvišku potisnjen, da je glava videti še daljša. Na vrhu šlema je sfing, simbol modrosti, na desni in levi strani spodnjega ospredja (nad čelom) pa ovnovi glavi kot znamenje

njene bojevitosti. Lepo se ji podaje spodnje krilo (dvojni kiton), ki se v mnogih preprostih gubicah spušča do tal. Nad prsmi nosi boginja *egido*, luskinast, s kačami obrobljen oklep, in sredi njega grozno glavo Meduze s kačjimi lasmi; kdor to pogleda, okameni: kdor ni pozvan, se ji nikar ne bližaj! Levo ramo ogrinja plašč iz debelejšje tkanine; čudo lep je gubanic sklad, ki deloma razdeljuje tanjše spodnje krilo. Teža obleke je na levi rami, zato se v protitežje

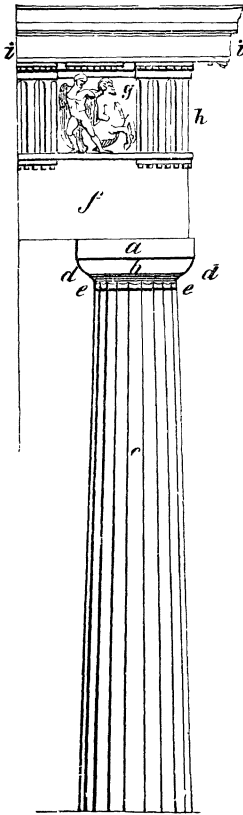

Pod. 18. Atenino svetišče na otoku Egini.

naslanja desna roka na bojno kopje; okrog njega se ob spodnjem koncu vzvija grajska kača kot simbol atiškega heroja in kralja Erehteja. Boginje lepi oblikavi obraz, ki kaže nadzemsko modrost, se milostljivo nagiblje k smrtnikom, češ, zaupajte mi vsekdar! (Enako je popisati tudi druge podobe.)

Apolon (Apollo), Zevsov sin, je bog solnca ter tudi pesništva in petja (pod. 15.); spremlja ga devet *modric* (muze). Bogoval je v Delfih, kjer je prorokoval bodočnost. Kadar je Grke zadela nesreča

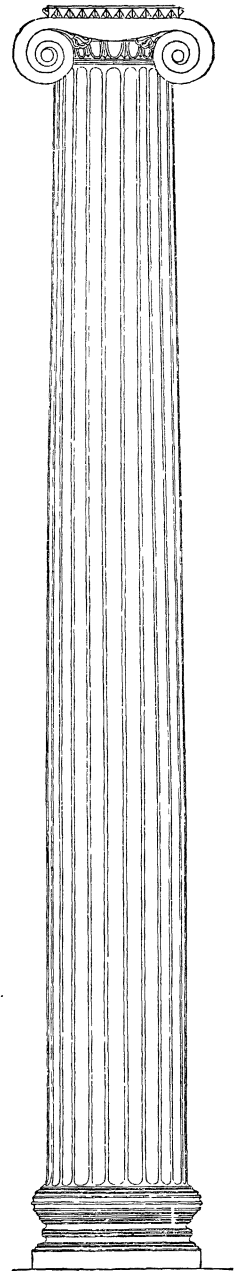
ali preden so se lotili kakega imenitnega dela, so vprašali tega boga za svēt. Nad prepadom, iz katerega je puhtela para, je stal zlat trinožec, ki je nanj sedla svečenica *Pitija* (Pythia). Ko jo je omamila para, je izustila posamezne besede, iz katerih so poleg nje stoječi duhovniki zložili

Pod. 19. Dorski steber
z ogredjem.

morskih valov; spremljajo jo *Harite* (gracije), boginje miline. Posvečena ji je golobica. *Ares* (Ares), *Mart* (Mars), Zevsov sin, je bog vojne. Na zemlji sta stolovala *Demetra* (Demeter), *Cerera* (Ceres) (pod. 17.), boginja rodovite zemlje, kateri je *Pluton*, kralj podzemeljskega sveta,

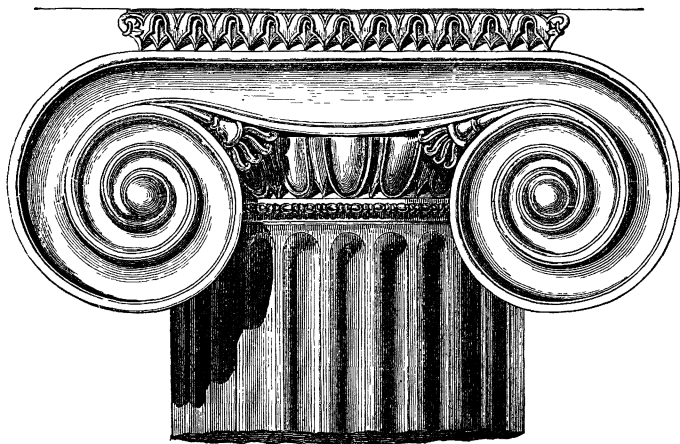
stih in jih izročili vprašalcem kot odgovor Apolonov. Odgovori so bili čestokrat nejasni in dvoumni. *Artemida* (Artemis), Apolonova sestra, boginja lune in lova, drevi brzonoga čez hribe in doline (pod. 16.), *Herma* (Hermes), *Merkur* (Mercurius), Zevsov petokrilati sin, v levici držeč palico glasniško, je poslanec svojega očeta in bog trgovine. On ščiti trgovce, čuva nad cestami in poti in prevaja duše umrlih v podzemski svet. *Hefajst* (Hephaestus, Vulcanus), Zevsov sin, bog ognja in zaščitnik vseh obrtov, pri katerih se neti ogenj. On je zgradil palačo bogovom na Olimpu in jim skoval krasno orožje. Njegova žena je *Afrodita* (Aphrodite), *Venera* (Venus), boginja lepote in ljubezni, ki se je pri Cipru dvignila iz pen

Pod. 20. Jonski steber.

ugrabil hčerko *Perzefono* (Proserpina), in *Dioniz* (Dionysus) ali *Bah* (Bacchus), bog vinstva. Na glavi je nosil bršljinov venec, v desnici pa palico «tirz» (thyrsus), ovenčano s trtnim cvetjem.

Pluton (Pluto), Zevsov brat, je bog podzemeljskega sveta (Had). Brodnik *Haron* (Charon) prepeljava duše umrlih čez mejno reko *Stig* (Styx) v podzemeljski svet; pred vhodom straži triglavi pes *Cerber* (Cerberus). Duše pravičnikov stopijo v *Elizij* (Elysium) in, ko se napijo vode iz reke *Lete* (Lethe), pozabijo vse bridkosti tega sveta; duše grešnikov, katere so že na tem svetu preganjale *Erinije* ali *Evmenide*, se pa pahnejo v *Tartar* (Tartarus), kjer morajo večno

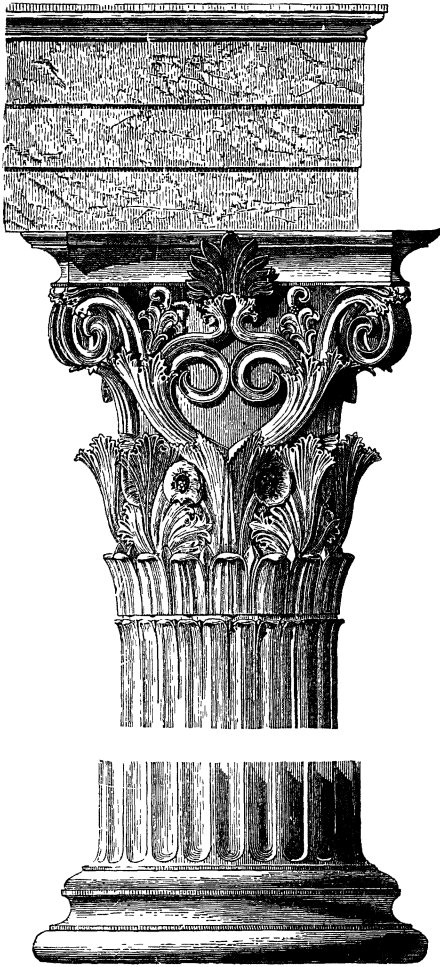
Pod. 21. Glavič jonskega stebra.

trpeti. Tu stoji *Tantal* (Tantalus) v vodi do prsi in nad njim visi najslastnejše sadje, a kadarkoli seže po sadju in vodi, vselej se mu umakne oboje; *Sisif* (Sisyphus) vali vkreber velikansko skalo, ki se pa vselej zopet zakota s hriba; *Danaide* neprestano zajemajo vodo z rešeti.

Pozejdon (Poseidon, Neptunus), drugi brat Zevsov, bog morja, se vozi z belimi konjiči v prekrasnem vozu po morski gladini; s trizobom vzburkava peneče se valove in jih zopet pomirja. Konj, ki ga je nekoč ustvaril Atencem, je bil njemu posvečena žival. V Egejskem morju je stoloval pomorski bog *Nerej* (Nereus) s svojimi petdesetimi hčerami (Nereide), izmed katerih je *Tetida* (Thetis) porodila *Ahila* (Achilles), prvega grškega junaka. Ob studencih so bivale *nimfe* (vile).

2. Svetišča in igre.

Grki so gradili bogovom na čast lepa svetišča, ki so bila le bivališča posameznih bogov, a pobožniki se navadno niso shajali v njih. Bila so kaj preprosta. Njih osnova je bila pravokotna; stebri

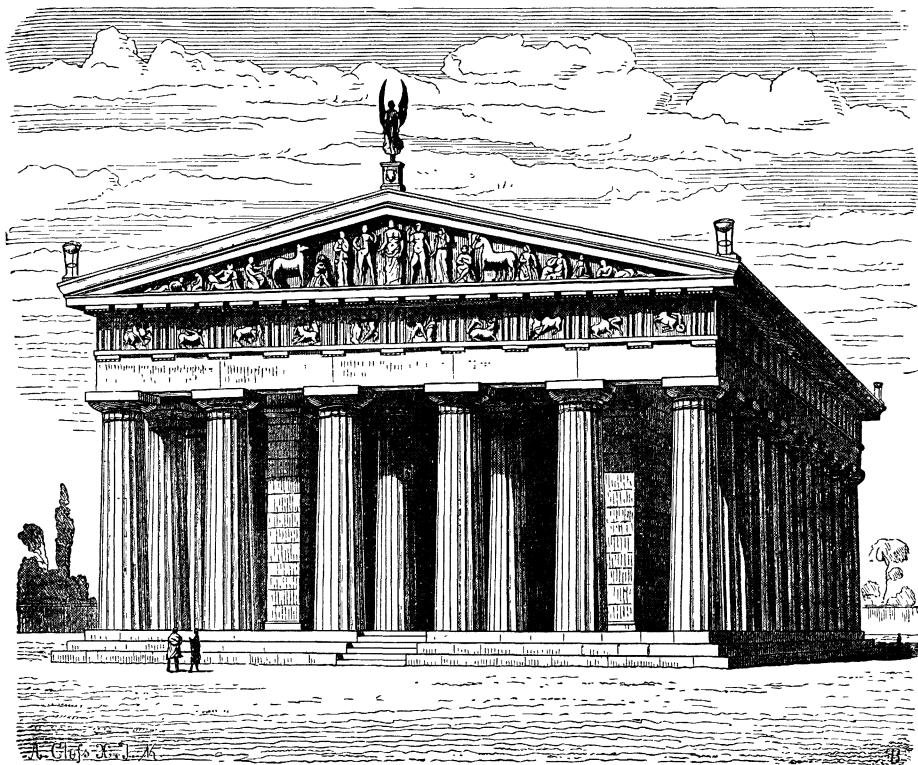
Pod. 22. Korintski steber.

ali stolpi so stali okoli sten (pod. 18.). Stebri so trojni: *dorski* stebler ima žlebasto, zgoraj zoženo deblo in preprost glavič (pod. 19.); *jonski* ima tudi podstavec (nogo) in glavič, s polžki okrašen (pod. 20. in 21.). *Korintski* stebler se razlikuje od jonskega po posebno bogato okrašenem glaviču (pod. 22.). Stebri nosijo ogredje in streho. Krov se je nagibal na obe dolgi strani ter je delal pročelje na ozkih straneh. Kipi so krasili trikotna pročelja in druge dele svetišč.

Grki so častili bogove z darovi, slovesno obhajali njih praznike in prirejali *bojne igre*, med katerimi so najbolj slule *olimpijske*. Samo Grki so se smeli udeleževati narodnih iger, ki so se vsako četrto leto prirejale v elidski *Olimpiji* Zevsu na čast. Tu je stal v Zevsovem svetišču (pod. 23.) velik kip tega boga iz zlata in slonove kosti, ki ga je izklesal *Fidija* (Phidias), najslavnejši

kipar grški. Na podolgastem prostoru, «*stadij*» imenovanem, so tekali, rokoborili, skakali in metali kopja in bronaste plošče (*discus*) (pod. 24.); na dirkališču (hipodromu) so dirkali na vozeh. Zmagovalca so proslavili z vencem, spletenim iz vejic svete oljke, ter slovesno oklicali

njegovo in rojstnega mesta ime. Kadar se je vrnil, so ga doma častno sprejeli in pri vseh svečanostih posadili na častni sedež; postavili so mu celo kipe v rojstnem kraju in v svetem logu v Olimpiji (pod. 25.). Po olimpijskih igrah so šteli Grki leta; štiriletno dobo od slovesnosti do slovesnosti so zvali *olimpiado*. L. 776. je bilo prvo leto prve olimpiade.

Pod. 23. Zevsovo svetišče v Olimpiji.

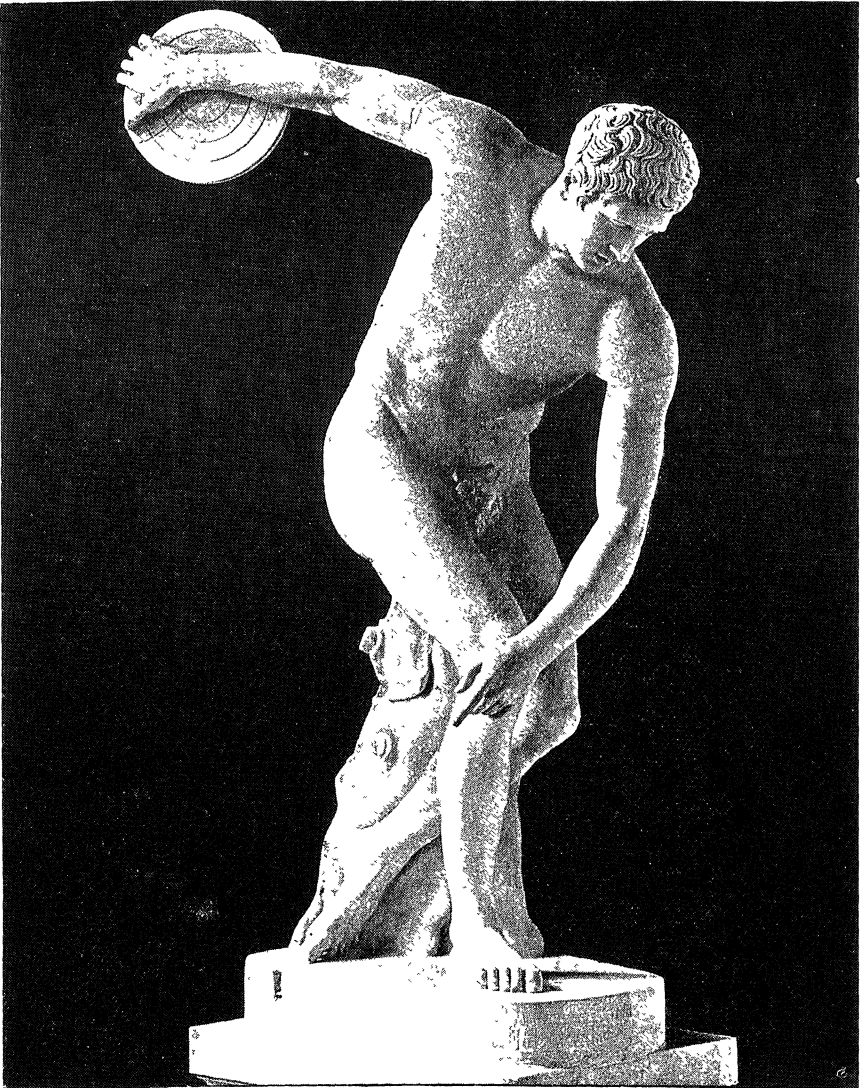
II. Grške pripovedke.

Najstarejših držav nas spominjajo junaške pripovedke, ki proslavljajo dela posameznih junakov, *herojev*, ali pa njih skupna podjetja.

1. Heraklejš.

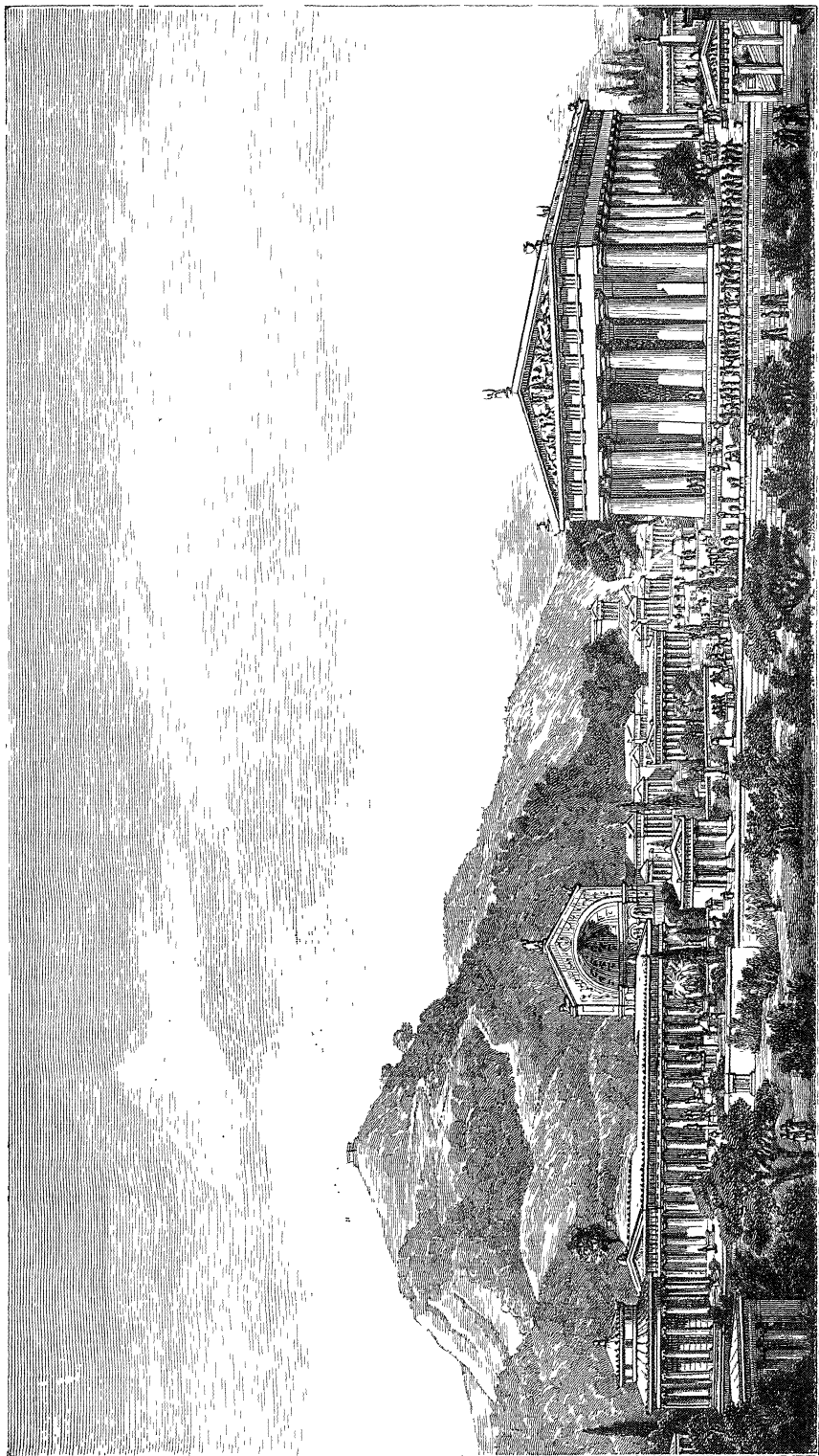
Heraklejš (Heracles, Hercules), najslavnejši junak vseh Grkov, je bil Zevsov sin. Ko je še ležal v zibelki, je poslala boginja Hera, ki ga je sovražila, dve kači, da ga usmrtita. Toda Heraklejš zgrabi

z vsako ročico eno za vrat in ju zadavi. Ko je dorasel, je srečal na razpotju dve ženski. Prva, po imenu Naslada, mu je obljubila

Pod. 24. Ploščemetalec.

vse radosti sveta, če pojde za njo; druga, imenovana Krepost, mu je obljubila življenje, polno truda in nevarnosti, a zato bo učakal

Pod. 25. Slavnostni prostori v Olinpiji.

večno čast in slavo. Heraklej je šel za Krepostjo. Na povelje delfskega proročišča je stopil v službo micenskega kralja *Evristeja* (Eurystheus) in izvršil po njegovem ukazu dvanajstero težavnih del. Najprej je šel nad leva, ki je grozno razsajal po nemejski okolici. Ker je bila levova koža nepredorna, so odskočile vse pšice; nato je Heraklej krepko mahnil s kijem po levu, ga omamil in zadavil. S težavo je levu odrl kožo, ki jo je odslej nosil na rami. Potem je ubil mnogoglavo kačo, ki je kraj *Lernajskega* močvirja pri Argih (Argos) morila ljudi in živali. Osti svojih pšic je pomočil v njeno strupeno kri, da so odslej nezaceljivo ranile vsakogar. Potem je lovil boginji Artemidi posvečeno, neutrudno *košuto* zlatih rogov in bronastih nog, dokler se ni zgrudila vsa upehana. Nato je pripodil na vrh *Erimantske* gore merjasca, ki je strašno razsajal po Arkadiji; ondi ga je ujel in živega prinesel Evristeju. Dalje je pobil *stimfalske* ptice z železnimi krili, kljuni in kremplji, ki so vznášale v zrak ljudi in živali ter jih požirale na visoki skali.

Takrat je po otoku *Kreti* grozno razsajal divji bik; Heraklej ga je ukrotil in živega pritiral v Micene. Potem je očedil hlev elidskega kralja *Avgije* (Augias); v njem je stalo 3000 goved, a že mnogo let niso izkidali gnoja iz njega. Heraklej je navrnil skozi hlev dve reki, ki sta odplavili ves gnoj. Traški kralj *Diomed* (Diomedes) je imel konje, ki jih je krmil s človeškim mesom. Heraklej je zgrabil kralja in ga vrgel v konjska žrela, ukročene konje pa je privedel v Micene. Nadalje je premagal bojovite *Amazonke*, ujel njih kraljico *Hipolito* (Hippolyte) in ji vzel dragoceni pas. Daleč na zapadu je bil otok, kjer je pasel orjak *Gerjon* (Geryo) svoja goveda. Heraklej je prišel do njega, ga ubil in odvedel živino preko Italije in Sicilije v Argolido. Ob *Gibraltarskem* prelivu je postavil velikanska stebra kot spomenika svojih del. To sta bila *Heraklejeva stebra*. Nato mu je ukazal kralj prinesiti zlatih jabolk z vrta *Hesperid*, ki je bil daleč nekje v zapadni Afriki. Jabolka je čuval stoglav zmaj. Prinesel mu je zlata jabolka orjak *Atlant* (Atlas), oče Hesperid, ki je na svojih ramah nosil svod nebeški. Heraklej je prevzel velikansko nebesno oblo na svoje rame, Atlant pa je šel po zlata jabolka. Ko se je z njimi povrnil, ni maral si več oprtati nebeškega svoda. Heraklej je prosil orjaka, naj vsaj za toliko časa vzame breme nase, da si podloži blazino. Ko pa je bil oprtal orjak svod nebeški, je odhitel Heraklej z zlatim sadom domov. Na poznejšem potovanju je prišel Heraklej na goro Kavkaško in ugledal tu *Prometeja*

(Prometheus). Ta je tedaj, ko so še bogovi prikrivali ljudem nebeške darove, z Zevsovega ognjišča ukradel ogenj ter ga prinesel na zemljo. Zato ga je Zevs prikoval na goro Kavkaško; orel mu je ondi vsako jutro izkljuval jetra, ki so mu porasla po noči. Heraklej ga je osvobodil in spravil z Zevsom. Naposled je privlekel strašnega *Cerbera* (Cerberus) iz podzemeljskega sveta in ga spravil zopet nazaj. Za tako junaštvo ga je Zevs sprejel v Olimp in ga oženil s *Hebo* (Hebe), boginjo večne mladosti.

2. Tezej.

Tezej (Theseus) je bil kakor Heraklej junak in dobronik ljudem. Oče mu je bil *Egej* (Ägeus), kralj atenski, mati pa hči trezenskega kralja. Porodil se je v Trezeni. Ko se je oče vrnil domov, je naročil materi, naj ga skrbno vzgoji in ga šele potem pošlje v Atene, kadar bo odvalil skalo, pod katero je skrila svoj meč in svoje opanke. Ko je Tezej dorasel, je potegnil izpod skale meč in opanke ter se z njimi napotil v Atene. Pot je držal skozi razvpite kraje, po katerih so prežali razbojniki na potnike. A Tezej je vse pobil. Najprej je ugonobil hrusta, ki je pobijal potnike z železnim batom. Potem je naletel na *Sinida* (Sinis), pripogibalca smrek. Ta je s silno močjo pripogibal po dve smreki in nanju privezaval noge nesrečnikov; potem je izpustil drevesi, da sta se razbrsnili in človeka raztrgali. Tezej je ukrotil tega grdina in ga umoril prav tako, kakor je hotel on njega. Drug gorostas je bival na skali ob morju in vsakega potnika prisilil, da mu je umival noge; ko pa je klečal pred njim, ga je pahnil v morje. Tezej je zgrabil razbojnika in ga zagnal v globoko morje. Blizu Aten je naletel na razbojnika *Prokrusta* (Procrustes), ki je vabil mimogredoče, naj se odpočijejo v njegovi hiši. Ko je utrujenec legel, ga je privezal na posteljo. Če je bil potnik krajši od nje, mu je pretegnil ude; če je pa bil daljši, ga je odsekal toliko, kolikor ga je molelo s postelje. Prokrust je odvedel tudi Tezeja v spalnico, ali ta je zgrabil in položil grdega morilca v mučilnico ter mu odsekal predolge noge.

Kot izkušen junak je prišel Tezej k svojemu očetu, ki ga je jako vesel sprejel. Skoro si je pridobil še večjo zaslugo za mesto Atene. Atenci so morali vsakih devet let kretskemu kralju *Minoju* (Minos) poslati sedem mladeničev in sedem devic, da so jih vrgli *Minotavru* (Minotaurus) v žrelo. To je bila grozna pošast s človeško postavo in bikovo glavo, stanujoča v *Dedalovem* (Daedalus) labirintu,

velikanskem poslopju s toliko sobami in hodišči, da ni bilo moči najti izhoda. Da bi osvobodil Atence groznega davka, se je Tezej uvrstil med nesrečne žrtvovance in se napotil na Kreto. Pred odhodom je obljubil očetu, da bo, ako se vrne zmagovito, razpel bela jadra namesto črnih. Na Kreti mu je bila v pomoč *Ariadna* (Ariadne), hči Minojeva; dala mu je klobčič, katerega nit je privezal na labirintska vrata in jo polagoma odvijal, idoč v palačo. Tu je ubil *Minotavra* in prišel, nit navijaje, srečno iz labirinta. Potem je pobegnil z osvobojenimi mladeniči in deklicami. Tudi *Ariadna* se mu je pridružila, ali nezvestnik jo je ostavil na otoku Naksu. Zato so ga bogovi kaznovali s tem, da je pozabil, kar je bil obljubil očetu. Ta je stal na skali in težko pričakoval sina. Ko pa je ugledal na jadrniku prihajajoče ladje črna jadra, je skočil brezupen v morje, ki so ga zvali po njem Egejsko. Sedaj je Tezej zasedel v Atenah kraljevski prestol in uredil atensko državo.

3. Argonavti.

V *Orhomenu* (Orchomenus) je kraljeval *Atamant* (Athamas), ki je odslovil svojo ženo *Nefelo* (Nephele). Ker je stregel po življenju sinu *Friksu* (Phrixus) in hčeri *Heli* (Helle), jima je privedla skrbna mati zlatega ovna, ki je letal po zraku. Oba sta ga zasedla in zbežala čez morje; toda Hela je padla z ovna in utonila v morju, ki se je zvalo odslej Helespontsko. Friks pa je srečno prišel v Kolhido, deželo ob vzhodnem obrežju Črnega morja. Tu je bogovom daroval ovna, njega zlato runo pa je obesil v svetem logu. Ondi ga je stražil po ukazu kralja *Ejeta* (Aeeta) zmaj, ki ni nikoli spaval.

Takrat je kraljeval v tesalskem mestu *Jolku* (Jolcus) *Pelija* (Pelias), ki je pahnil starejšega brata s prestola. Ko je pa bil pregnančev sin *Jazon* dorasel, si je svojil kraljestvo v Jolku, in *Pelija* ga je obljubil zadovoljiti, ako mu prinese iz Kolhide zlato runo. *Jazon* je privolil in zbral najslavnejše junake svojega časa: *Herakleja*, *Tezeja*, dvojčka *Kastorja* (Castor) in *Poluka* (Pollux), božjega pevca *Orfeja* (Orpheus) in mnogo drugih. Napravili so si veliko ladjo, *Argo* imenovano, za katero je sama *Palada Atena* v *Dodonski* dobravi stesala vedeževalno obojnico. Na tej ladji so jadrili proti vzhodu. Zato so se zvali *Argonavti*. Po čudnih dogodkih so dospeli v Kolhido.

Kralj *Ejet* jim je obljubil izročiti zlato runo, če *Jazon* dovrši troje težavnih del. *Ejet* mu ukaže, naj razorje ledino z dvema bikoma, bruhajočima ogenj, poseje zmajeve zobe in pobije oborožene velikane,

ki vzrasto iz njih. Vse to je opravil Jazon s pomočjo kraljeve hčere *Medeje* (Medea), ki je znala čarati. Dala mu je mazilo, ki ga je varovalo ogenj bruhajočih bikov. Močni Jazon je privedel živali iz hleva, ju vpregel pred železen plug in razoral ledino, in ko so vzrasli oboroženi velikani, je vrgel kamen mednje; nato so planili drug na drugega in se pomorili. Ker mu Ejet tudi sedaj ni hotel izročiti runa, je omamila Medeja zmaja z bajilom, Jazon pa je zgrabil kožo ter zbežal z Medejo in njenim malim bratom.

Kralj Ejet je drevil za Argonavti in jih je malone došel, a zdaj je Medeja umorila svojega bratca in razmetala razkosane ude, da bi se oče, jih pobiraje, zamudil. Tako so Argonavti utekli, a šele po mnogih nezgodah se se vrnili v Jolk. Toda kraljevega prestola Jazon ni zasedel. Ko je namreč nekoč zaspal, se je ladja Argo razsula in ga ubila.

4. Edip.

Kadem (Cadmus), kraljevič sidonski, se je napotil iskat svoje sestre *Evrope*, ki jo je bil ugrabil Zevs. Prišedši v Delfe, je vprašal boga za svēt. Apolon mu veli, naj gre za kravo, ki mu pride naproti, in naj sezida mesto tam, kjer bo legla. Kadem je storil tako. Ko je srečal kravo, je šel za njo in sezidal tam, kjer je legla, grad *Kadmejo* (Cadmea) in pod njim mesto *Tebe*.

Njegov pravnuk je bil *Laj* (Laius), a tega žena *Jokasta* (Jocaste). V Delfih so mu prorokovali, da ga bo umoril rodni sin. Zato je ukazal sinu prebosti noge in ga zanesti na goro. Toda pastirji so našli dete in ga izročili korintskemu kralju, ki je vzgojil najdenčka kakor svojega otroka. Zaradi oteklih nog ga je zval *Edipa* (Oedipus). Ko je Edip dorasel, mu je nekoč očital korintski mladenič, da ni kraljevič, temveč najdenec. Ves osupel se je napotil v Delfe in vprašal boga o svojem rojstvu. Ta ga je posvaril, naj se nikar ne vrne domov, in če ubije očeta in vzame mater za ženo. Meneč, da je njegova domovina Korint, je šel Edip v Beocijo.

Spotoma je srečal v soteski voz, na katerem je sedel starček. Voznik mu je ukazal, naj se umakne. Ker se ni hotel, se je vnel prepir, in Edip je ubil starčka. Ta je bil Laj, njegov oče. Takrat je strašila Tebance grozna pošast, sfing imenovana. Sedela je pred mestom ob cesti nad globokim prepadom in dajala mimogredočim uganko. Kdor je ni uganil, tega je vrgla v brezdno. Zastavica slove: «Kdo hodi zjutraj po štirih, opoldne po dveh, zvečer po treh nogah?» Ko je

zastavila zagonetko tudi Edipu, je odgovoril: «To je človek.» Pošast se je zvalila v brezdno, meščani pa so proslavili Edipa, svojega rešitelja, in ga oženili z Jokasto, vdovo kraljico in materjo njegovo. Iz tega zakona sta bila dva sina, *Eteoklej* (Eteocles) in *Polinik* (Polynices), in dve hčerki, *Antigona* (Antigone) in *Ismena* (Ismene). Ko je bil zvedel, da se je hudo pregrešil, si je Edip iztaknil oči in begal z Antigono po svetu, dokler ga v Kolonu pri Atenah ni rešila smrt bede in bridkosti.

5. Trojanska vojna.

a) Parid odvede Heleno.

Pelej (Peleus), kralj Mirmidoncev v Tesaliji, je praznoval poroko s *Tetido* (Thetis), morsko boginjo. V svate so bili povabljeni vsi bogovi in boginje razen *Eride* (Eris), boginje prepira. Užaljena je vrgla med zbrane svate zlato jabolko z napisom «Najlepši!» Takoj se je vnel prepir med Hero, Ateno in Afrodito, zakaj vsaka ga je hotela imeti. Naposled so se pogodile, da razsodi prepir Parid, in ta je prisodil jabolko Afroditi, ki mu je za to obljubila najlepšo ženo. Skoro potem je prišel Parid v Šparto, kjer ga je gostoljubno sprejel kralj *Menelaj* (Menelaus). Toda nevhvaležni Parid mu je odvedel ženo *Heleno* z mnogimi zakladi v Trojo. Da bi se osvetili za to sramoto, so se pripravili grški kralji na boj.

b) Sobojniki. Ifigenija v Avlidi.

Grške ladje so se zbirale v *Avlidskem* pristanišču. *Agamemnon* (Agamemnon), kralj micenski, starejši brat Menelajev in najmogčnejši knez, je bil njih vojvoda. Z Itake je še prišel premeteni *Odisej* (Odysseus), iz Argov silni *Diomed*, iz Pila (Pylus) modri in zgovorni *Nestor*, iz Salamine drzni *Ajant* (Ajax). Najslavnejši junak pa je bil bogovom enaki *Ahil*, kralj tesalskih Mirmidoncev, sin Pelejev in Tetidin.

Ker so bili vetrovi neugodni, niso mogli odpluti, zakaj boginja Artemida se je togotila, ker je Agamemnon ubil njej posvečeno košuto. Naposled je oznanil vedež *Kalhant* (Calchas), da bi Agamemnon utolažil boginjo, če bi ji daroval hčer *Ifigenijo* (Iphigenia). Ko je svečenik zavihtel moralni nož nad nedolžno devico, jo je odnesla Artemida v oblakih in je položila na nje mesto košuto na žrtvenik. Skoro potem so prignali ugodni vetrovi ladje k trojanski obali.

c) Hektor in Ahil.

Troja ali Ilij (Ilium), mesto kralja Priama (Priamus), je stala kraj Helesponta v ravnini, po kateri teče Skamander. Mesto je oklepalo močno obzidje, katero je sezidal Pozejdon sam; razen tega so imeli Trojanci mnogo zaveznikov in odličnih junakov, prvi med vsemi pa je bil *Hektor* (Hector), Priamov sin in mož *Andromahin* (Andromache). Bojevali so se deset let. Grki so potegnili ladje na kopno in napravili velik tabor ter ga zavarovali z okopom. Vojvode so se borili na bojnih vozeh, drugi vojščaki pa peš. Celò bogovi so se udeleževali bojev. Apolon in Ares sta pomagala Trojancem, Atena pa Grkom, ki so se zvali takrat *Ahajci* ali *Danajci*.

Kakor nam pripoveduje Homer v Ilijadi, se je v desetem letu vojne sprl Agamemnon z Ahilom. Preteč mu je zaklical Ahil: «Nič več me ne boš videl na bojišču; kadar pobije Hektor tvoje vojake, boš se pač kesal, da si osramotil najboljšega junaka.» Nato se je umaknil v svoj šator. Agamemnon se je sicer trudil potolažiti ljutega kneza, toda nobena beseda ga ni genila. Zmaga za zmago se je naklonila Trojancem; malone vsi grški knezi so se morali ranjeni umekniti v tabor. Zaman je odbijal Ajant Trojancev naskoke; naposled se je moral tudi on umekniti sili. Hektor je razbil vrata grškega tabora z velikansko skalo. Trojanci so drli vanj in naskakovali ladje. «Zapalite jih!» vzklikne Hektor; «Zevs nam naklanja zmago, pokončajmo ladje, ki so nam prizadele toliko zla!» Nato so metali Trojanci goreča polena na ladje, da so se takoj vnele.

Sedaj je stopil *Patrokel* (Patroclus) v šator svojega najzvestejšega prijatelja Ahila in ga naprosil, naj mu dovoli z Mirmidonci zgrabiti za orožje. Ahil je privolil v to in obenem izročil prijatelju svojo vojaško opravo. Patrokel je iztiral s svojimi Mirmidonci sovražnike, meneče, da jih podi Ahil sam, iz grškega tabora in jih drevil do mestnega obzidja. Tu se mu je postavil Hektor v bran, ga prebodol s kopjem, vzel mu orožje ter se sam opravil z njim. To začuvši, je zajokal Ahil naglas po svojem prijatelju. Na prošnjo matere Tetide mu je skoval Hefajst po noči novo orožje in prekrasen ščit. Drugega dne zjutraj se je spoprijaznil Ahil z Agamemnonom in odhitel potem v boj.

Vsi Trojanci so bežali pred grozovitnikom; samo Hektor se mu je hotel ustaviti. Ko pa je prilomastil Ahil, mu je upadlo srce in je urno zbežal. Trikrat ga je zapodil Ahil okoli mesta, potem je

Hektor postal in se pripravil na boj. «Pogodiva se pred vsevidečimi bogovi!» reče Ahilu. «Ako naklonijo meni zmago bogovi, ne bom gnjavil tvojega trupla, temveč izročim ga Ahajcem, da ga slovesno pokopljejo. Obljubi, enako ravnati z mojim truplom!» Srdit odgovori Ahil: «Nikdar se ne bom pogajal s teboj! Kakor levi in ljudje, kakor volkovi in jagnjeta ne sklepajo prijateljstva, takisto ga ne skleneva midva.» Rekši zažene kopje v svojega nasprotnika, ali Hektor se hitro pripogne, in strelilo odleti visoko nad njim. Nato zažene Hektor svoje kopje, ki pa odskoči od štita nasprotnikovega. Sedaj plane Hektor z mečem na Ahila, ali ta pobere njemu namenjeno kopje in prebode silovitniku vrat. Smrtno ranjen se je zgrudil Priamov sin. Težko dihajoč je prosil Ahila: «Ne dajaj mojega trupla psom, pošlji ga v Ilij, da ga pokopljejo Trojanci!» — «Ne boš pokopan,» je odgovoril trmoglavi Ahil, «najsi mi dado Trojanci dvajsetero odkupnino in najsi te Priam preplača z zlatom.» — «Poznam te,» je rekel umirajoči Hektor, «poznam tvoje jekleno srce, toda osvetijo me bogovi.» Rekši je izdihnil dušo.

Zmagovalec je privezal truplo za noge na svoj bojni voz in ga vlekel po bojišču v tabor. Trojance je bolelo v srce, ko so z mestnega obzidja gledali žalostno usodo svojega junaka. Drugi dan je prišel Priam v Pelejevičev šator in ga kleče prosil, da mu izroči nepokopano truplo njegovega sina. «Usmili se me!» je rekel Priam. «Je li kdo prebil toliko kakor jaz? Ali ne poljubljam roke, ki je pobila moje sinove?» Spominjaje se svojega postarnega očeta, je Ahil zatrl svoj srd, dvignil potrtega kralja in mu izpolnil željo. Hektorjevo truplo je ukazal umiti, pomaziliti in položiti na Priamov voz. Obenem mu je dovolil enajstdnevno premirje, da ga slovesno pokopljejo. Mladi junak, ki je od jeze razvnet ravnal skoro nečloveško, je bil tako živo ginjen, videč zapuščenega starčka in spomnivši se rodnega očeta, da so se zopet vnela blaga čuvstva v njegovem srcu.

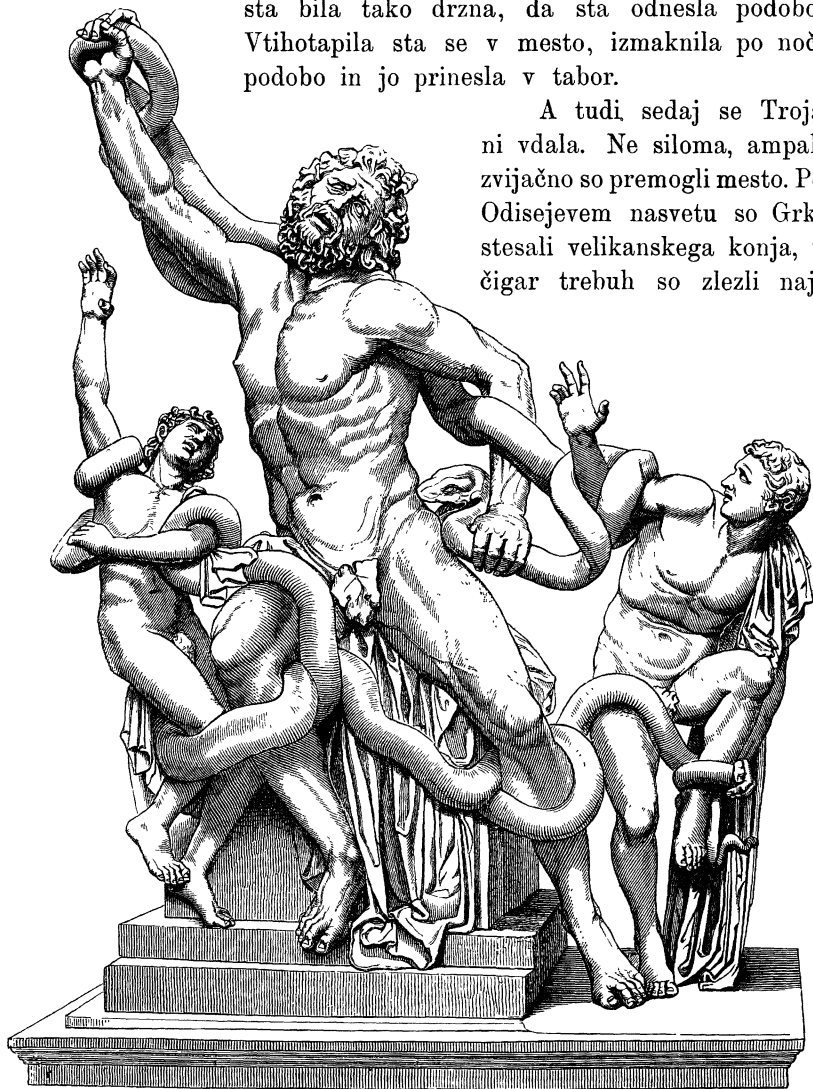
d) Troja premagana.

A tudi Ahila je zadela nesreča pred Trojo. Parid ga je ustrelil v peto, edini ranljivi del njegovega telesa, in mrtev se je zgrudil na tla. Njegov in Patroklov pepel so položili v zlato žaro in nanjo nanесли ob morski obali visoko gomilo.

Toda bojev še ni bilo konca. Vedež je prorokoval Grkom: «Troja se ne vda, dokler ji ne izmaknete *paladija*.» Paladij, podoba Palade Atene, je padel iz nebes in je slul za najmogočnejšega

zaščitnika trojanskega mesta; Troja je bila nepremagljiva, dokler je hranila to svetinjo za svojim obzidjem. Odisej in Diomed sta bila tako drzna, da sta odnesla podobo. Vtihatapila sta se v mesto, izmaknila po noči podobo in jo prinesla v tabor.

A tudi sedaj se Troja ni vdala. Ne siloma, ampak zvijačno so premogli mesto. Po Odisejevem nasvetu so Grki stesali velikanskega konja, v čigar trebuh so zlezli naj-

Pod. 26. Laokoont in njegova sina.

hrabrejši junaki, ladje pa so odplule za otok *Tened* (Tenedus). Grk, ki je nalašč zaostal in prišel Trojancem v pest, jim je prorokoval, da nihče ne bo mogel premagati mesta, ako vanje spravijo konja.

Trojanski vedež *Laokoont* (Laocoon) jih je svaril, da naj ne vzemo darila Danajcev. Kar planeta dve veliki kači iz morja, se ovijeta okoli svarilca in obeh njegovih sinov ter zadavita vse tri (pod. 26.). Sedaj so Trojanci verjeli Grku. Takoj so podrli del obzidja in privlekli konja v mesto. Po noči so zlezli junaki iz konja in odprli vrnivšim se Grkom mestna vrata. Vnel se je strašen boj, in skoro je gorela Troja. Može so pobili, žene pa odvedli v sužnost. Samo *Enej* (Aeneas), Anhizov in Afroditin sin, je srečno ušel v Italijo.

6. Agamemnova vrnitev. Orest in Pilad.

Mnogo junakov je umrlo pred Trojo, a tudi doma je marsikoga pogubila nemila usoda.

Agamemnon je prišel sicer srečno domov, toda tu sta ga umorila *Klitemnestra* (Clytaemnestra), žena njegova, in *Egist* (Aegisthus), ki sta se bila v tem poročila. Egist je hotel umoriti celò *Oresta* (Orestes), Agamemnonovega mladega sina, zakaj bal se je, da bi se mu ne osvetil. Toda *Elektra* (Electra), sestra njegova, ga je odpravila v Fokido k svojemu stricu, kralju Strofiju. Ta ga je vzgojil s svojim sinom *Piladom* (Pylades), ki je bil odslej njegov najzvestejši prijatelj. Ko je Orest dorasel, je šel s Piladom v Micene, da se osveti za očeta. Mladeniča sta stopila v kraljevo palačo in Orest je ubil svojo mater in njenega moža.

Radi tega grozovitega umora so Erinije popadle Oresta ter ga preganjale brez miru in pokoja, koderkoli je hodil. Prišedši v Delfe, se je potožil bogu Apolonu. Ta mu je velel, naj gre v *Tavrido* (Tauris), scitsko deželo, in naj prinese domov podobo Artemide, sestre njegove. Orest se je napotil s Piladom, zvestim svojim spremljevalcem, v Tavrido.

Ko sta stopila na scitska tla, so ju zgrabili barbari in privedli v Artemidino svetišče, da se po stari deželni šegi darujeta bogovom. Duhovnica tega svetišča je bila Ifigenija, ki jo je bila semkaj privedla boginja. Ko ju je vprašala, odkod in čigava sta, je začula, da je eden njiju Orest, njen brat. Nato se mu je sestra razodela. Osvojivši si podobo boginje, sta hotela uteči, toda radi nasprotnih vetrov jima ni bilo moči odpluti. Zdajci je prihitel *Toant* (Thoas), kralj tavridski, z oboroženci, da bi ju privedel nazaj. Kar se prikaže boginja Atena in veli kralju, naj pusti svečenico in mladeniča s

podobo domov. Rešen groznih Erinij, je Orest zasedel prestol očetov ter se oženil s *Hermiono* (Hermione), hčerjo Menelajevo, ki mu je za doto prinesla špartsko kraljevino.

7. Odisej.

a) Odisejeve bloditve.

Dokaj čudnih dogodkov je doživel zviti Odisej. Kakor pripoveduje Homer v svoji Odiseji, ga je zanesel vihar na otok *Lotofagov*. Tu so okusili njegovi tovariši sladki «lotos» in spričo tega pozabili domovine. Iztežka jih je spravil Odisej na ladje, na katerih so prijadrali do dežele *Cikloпов*. To so bili orjaki s samo enim očesom sredi čela. Izteknivši *Polifemu* (Polyphemus) oko, je Odisej srečno ušel smrtni nevarnosti. Nato je priplul s tovariši do otoka, kjer je kraljeval *Eol* (Aeolus), bog vetrov. Prijazno jih je sprejel in dal odhajajočemu Odiseju meh, v katerem so bili zaprti vsi burni vetrovi. Odisej je sam krmil ladjo; ko ga pa je posilil spanec na morju, so odvezali radovedni tovariši meh, in zdajci so izbruhnili viharji, ki so zanesli ladje nazaj na otok Eolov. Ali ta jih je sedaj osoren odpravil in prepustil usodi.

Sedmi dan so prišli k divjim *Lestrigoncem*, ki so lučali skale na Odisejeve ladje ter jih enajst razbili, mornarje pa potolkli. Samo z eno ladjo je došel Odisej na otok čaravnice *Circe* (Circe). Ta je izpremenila njegovo tovariše v svinje, a Odisej jo je prisilil, da jih je zopet počlovečila. Nato je prijadral na otok *Siren*, ki so z milim glasom izvabliale mimo ploveče mornarje v pogubo. Odisej je zamašil z voskom svojim tovarišem ušesa, sam pa se je dal privezati na jadrnik. Tako je srečno prejadral nevarno otočišče. Potem se je morje toli zožilo, da so imeli pred seboj samo ozek preliv. Na eni strani je brložila v skalovju *Scila* (Scylla), grozna pošast z dvanajstimi nogami in s šestimi glavami, na drugi strani pa je prežala strašna *Haribda* (Charybdis), ki je pogoltnila vse, kar se ji je približalo. Odisej se je ognil Scili, a v tem se je toliko približal Haribdi, da je zgrabila in požrla šest njegovih tovarišev.

Naposled je prijadral na otok *Trinakrijo* (Trinacria), kjer so se pasla Apolonova goveda. Strogo je prepovedal tovarišem dotekniti se svetih živali; toda ko jim je pošla na ladji vsa hrana, so zaklali nekatere in jih spekli. Zato jih je bog hudo kaznoval. Ko so odpluli, je udarila strela v ladjo in jo razbila. Vsi tovariši so potonili, samo

Odisej je srečno priplaval na otok nimfe *Kalipse* (Calypso), pri kateri je ostal sedem let. Naposled si je stesal čolnič in odrinil domov. Že je ugledal oddaleč *Sherijo*, otok feaški, a v tem trenutku je zahrnul strašen vihar; čoln se je razsul, in slavni junak je pljusnil v razburkano morje. Toda milostljiva morska boginja se ga je usmilila in ga prinesla na otok feaški. Odisej je legel za grm, kjer je sladko zaspal.

b) Odisej v gostih pri Feakih.

Drugi dan je prišla *Navzikaja* (Nausicaa), hči feaškega kralja *Alcinoja* (Alcinous), s svojimi tovarišicami k morju perilo prat. Po pranju so deklice bile žogo. Ko jim je padla igrača v morje, so zakričale in zbudile spečega Odiseja. Deklice so zbežale, ko se jim je približal Odisej; samo *Navzikaja* je ostala. Ko je zvedela, da se je tujcu razbila ladja, je ukazala mu prinesiti obleke in hrane ter ga povabila na očetov dom.

Narod feaški je mirno živel na svojem otoku; ob veselih zabavah so mu pohajali dnevi in gostoljubno je sprejemal nesrečnike, katerim se je razbila ladja. Ko je stopil Odisej zvečer v krasno palačo, je sedel knez *Alcinoj* za mizo in poleg njega dvanajst feaških knezov, kraljica z deklami pa je predla pri ognjišču. Odisej je pokleknil prednjo in jo naprosil gostoljubnega sprejema. Dovolili so mu ga. Tujcu na čast je priredil *Alcinoj* krasno svečanost. Ko je pevec ob veselem obedu opeval *Grkov* junaštvo in najbolj proslavljal itaškega kralja, so zaigrale *Odiseju* solze v očeh. S plaščem si je zakril obličje in bridko zajokal radi svoje žalostne usode. Ko ga je *Alcinoj* vprašal, zakaj ga je genila pesem tako globoko, je rekel junak: «Jaz sem *Odisej*, čigar slavo je prej pevec opeval.» Sedaj jim je pripovedoval, kako je bila razdejana *Troja*, kako je on begal po svetu, in vsi so osupli in živo ginjeni poslušali njegove besede. Nato je ukazal *Alcinoj* stesati ladjo in spremiti gosta na otok itaški, ki ga ni bil videl že devetnajst let.

c) *Odisej* pride domov in kaznuje snubače.

Vtem so prevzetni snubači nadlegovali njegovo zvesto ženo *Penelopo* (Penelope) in jo hoteli prisiliti, da si izvoli enega izmed njih za moža. Vsak dan so se shajali v kraljevem gradu in predrzno zapravljali njegovo imovino; njegovega sina *Telemaha* (Telemachus) pa so hoteli celò umoriti. Ko so bili snubači čimdalje nadležnejši, je obljubila *Penelopa* izpolniti njih željo, če počakajo

vsaj toliko časa, da stke svojemu tastu preprogo. Ali kar je po dnevi natkala, to je po noči razparala. Ko so opazili zvijačo, so zahtevali še silneje, da se odloči. Sedaj je prišel Odisej. Boginja Atena ga je izpremenila v starega berača, in beraško oblečen je stopil v dvorano svoje palače, kjer so se snubači ravno gostili. Samo svojemu sinu Telemahu se je bil razodel.

Penelopa je prinesla težki lok in pšice svojega moža ter rekla, da vzame za moža onega, ki napne lok in prestreli s pšico ušesa dvanajstih zaporedoma postavljenih bradelj. Noben snubač ga ni mogel napeti. Nato je rekel Odisej: «Blagi snubači, dajte ga tudi meni, da poskusim vpricho vas, če se me še drži nekdanja moč.» Snubači so se raztogotili ob beračevi predrznosti, toda Telemah mu je podal lok. Vesel si ga je Odisej ogledal, s krepko roko napel tetivo, in pšica je sfrčala skozi ušesa. Potem je razgrnil beraško obleko, zgrabil lok in skočil na prag; poleg njega se je postavil Telemah z mečem in sulico. «Sedaj namerim drugam», je rekel Odisej in prestrelil s pšico grlo snubaču, ki je ravno nastavil zlat kozarec, da se je mrtev zgrudil na tla. Vnel se je grozen boj. Osupli snubači so spoznali Odiseja, ki ni prizanesel nikomur. Ko so spravili mrliče iz dvorane, so poklicali Penelopo, ki ji je bila Atena vdihnila trden spanec. Solze veselja so ji oblile lice, ko je objela moža, ki ga je pogrešala toliko let.

III. Šparta. Likurg.

Okoli l. 1100. so se bojeviti *Dorci* izselili iz severne Grecije 1100. in šli proti Peloponezu. Vodili so jih knezi, ki so izvajali svoj rod od Herakleja. V *Navpaktu* (Naupactus) so si stesali brodove, na katerih so prispeli do Peloponeza. Po krvavih bojih so zasedli polotok in ustanovili tri države: *Argolido*, *Mesenijo* in *Šparto*. Ahajci in Jonci, prejšnji prebivalci, so se ali vdali ali izselili in nastanili na otokih in obalah Male Azije. Tu so zgradili mnoga mesta, med katerimi sta najbolj sluli *Milet* (Miletus) in *Efez* (Ephesus).

Izmed treh novih držav peloponeških je bila *Šparta* najmogočnejša. Zmagovalni *Dorci* so bili gospodje; stanovali so v stolnem mestu Šparti in se zato zvali *Špartanci*. Boj in lov sta jim ugajala najbolj. Ahajci, ki so se vdali dobrovoljno, so se zvali *perieki*. Obdelavali so zemljo, redili živino in kot hopliti hodili na vojno. Oni Ahajci, ki so jih prisilili z orožjem, pa so sužnjevali Špartancem in jim obdelovali polje. Zvali so se *heloti*.

Ker so se zmagovalci in premagani rodovi hudo sovražili, so nastale velike zmede. Zato je baje dal *Likurg* (Lycurgus), zarojenec 820. kraljeve rodovine, ki je prehodil mnogo sveta, okoli l. 820. državi novo ustavo. Po tej sta načelovala Dorceem kakor doslej *dva kralja*; poleg njiju je bila *geruzija* ali starejšinstvo, ki je štela 28 vsaj šestdesetletnih mož, in *efori*, ki so izprva skrbeli samo za javni mir in red, pozneje pa so si prisvojili vso oblast in klicali celò kralja na odgovor. Kar je presodila geruzija, se je predložilo *narodni skupščini*, ki je sklep potrdila ali pa odklonila. V narodno skupščino so hodili vsi Špartanci, katerim je bilo nad trideset let.

Likurg je baje dal razne postave, kako je živeti Špartancem in kako se vzgajaj mladina. Odpravil je ves srebrni in zlati denar; plačevalo in kupovalo naj bi se samo z železnimi penezi. Prepovedal je vsako potrato. Kdor si sezida hišo, naj rabi samo pilo in sekiro. Likurg ni dovolil sodržavljanom, da bi hodili v tujino, ker bi se lahko privadili tujim šegam; tujcem je celo prepovedal zahajati v deželo. Mesto ni smelo imeti obzidja, češ, nadomeščaj ga hrabrost meščanov. Mladina se vzgajaj tako, da se bo brez ugovora ravnala po postavah in šla pogumno v boj za domovino. Vsako slabotno novoporojeno dete so vrgli v prepad ob Tajgetu. Krepki otroci so ostajali do sedmega leta pri roditeljih, potem pa so jih vzgajali v javnih zavodih. Vadili so se tekanja, skakanja, borjenja in rabe orožja; hodili so bosí in gologlavi in spali na trsju ali slami. Delalo se je na to, da ne čutijo bolečin in da lahko trpe glad in žejo, mraz in vročino. Hrane so jim dajali tako pičlo, da so morali večasi krasti, če so se hoteli nasititi. Krasti ni bilo sramotno, če jih niso zasačili. Tako so se vadili mladeniči zvijače in prekanjenosti. Vsako leto so na Artemidin praznik krvavo bičali mladeniče; kdor je zastokal od bolečine, je prišel v sramoto. Večkrat se je pripetilo, da se je bičan mladenič molče zgrudil na tla. Dečki in mladeniči so bili dolžni spoštovati starost in na vsako vprašanje odgovoriti kratko in jedrnato. Zato so se zvali kratki in krepki odgovori «lakonski». Vadili so se tudi pesmi, ki dajo pogum in srčnost. Slično so vzgajali tudi špartanske deklice.

Odrasli Špartanci so imeli takisto samo bojne vaje. Ob miru so obedovali skupaj, po petnajst pri eni mizi. Hrana je bila kaj navadna, vsakdanja jed je bila: črna juha, t. j. svinjsko meso s soljo in kisom, skuhanó v krvi. Ob vojni se je ostri red nekoliko olajšal. Vojščaki so si okrasili lase in se lepo oblekli. Kadar so se razvrstili

v boj, je daroval kralj kožo in obenem ukazal, naj se ovijejo z vencii, piskači pa naj piskajo na piščali; hkratu je sam zapel. Bil je veličasten in tudi velikansk prizor, kadar so korakali po udarcu; nikjer ni bila vrsta vojakov pretrgana, nikogar ni obhajal strah, ampak vsi so bili veseli in pripravljeni umreti za domovino. Kdor je pribežal iz bitke brez štita domov, tega so vsi zasramovali. Neka Špartanka je izročila svojemu sinu, gredočemu na vojno, štít, rekoč: «Vrni se z njim ali na njem!»

Ko so se te naredbe zakonito uveljavile, je sklical Likurg baje narodno skupščino, in oba kralja, vsi meščani in gerontje so mu prisegli, da se bodo tako dolgo ravnali po njegovih postavah, dokler se ne vrne. Prišedši v Delfe, je vprašal proročišče, ali so njegove postave dobre. Proročišče mu je odgovorilo, da bodo Špartanci slavni in mogočni, dokler bodo živeli po njih. Likurg je sporočil božji odgovor v Šparto, sam pa se ni vrnil več domov, da bi prisega vezala Špartance na veke. Dobrovoljno stradaje je sklenil življenje. Pred smrtjo je ukrenil, da se njegov pepel raztresi v morje.

Likurgove postave so bile podstava špartanski državi. Špartanci so skoro razširili svojo oblast na vse strani. Spravili so podse *Mesence*, s katerih predniki so bili nekda j skupno zasedli Peloponez, in jih zasužnili (pohelotili). Ko so se pozneje vdali tudi Arkadci in Argivci, so bili Špartanci *voditelji* (hegemoni) peloponeškimi državam. Na zveznem zboru so sedeli Špartanci na prvem mestu in določevali število vojščakov za skupno peloponeško zvezno vojsko, ki so jo ob vsaki skupni vojni vodili sami.

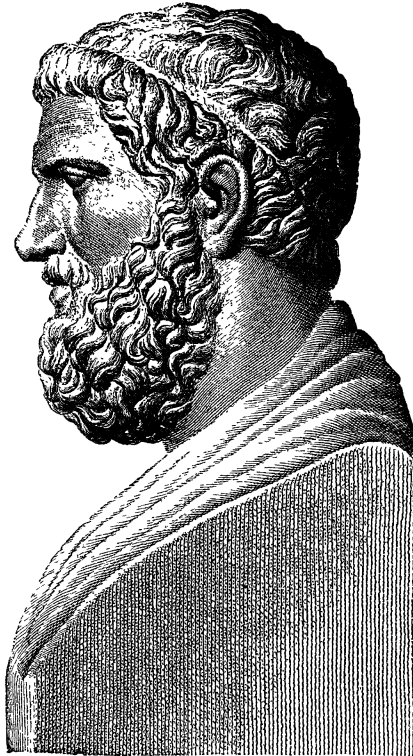
IV. Atene. Solon.

1. Atene pred Solonom.

Ko so si Dorci osvojili Peloponez, je kraljeval v Atenah Nestorjevič *Koder* (Codrus). Dorci so udarili v Atiko in pretili Atenam. Apolon jim je obljubil zmago, če ne store kralju Kodru nič žalega. Tudi Atenci so zvedeli za ta božji izrek. Takoj se je napotil Koder, kmetsko oblečen, v dorski tabor in se ondi prepiral, dokler ga niso ubili. Videč, da so ubili atenskega kralja, so se vrnil Dorci domov. Atenci so tolikanj čislali blagodušnost svojega kralja, da se jim ni zdel nihče več vreden kraljeve časti. Na čelo državi so postavili enega, pozneje devet *arhontov*, t. j. vladarjev. Te so volili samo iz imenitnih rodovin bogatih posestnikov, ki so se polastili vse državne

oblasti. Ali narodu so napočili sedaj hudi časi. Pravic ni imel in visoki davki so ga težili. Nezadovoljno tlačeno ljudstvo je zahtevalo od gospodujočih rodovin, naj se napišejo postave. Posestniki so se vdali in naročili arhontu *Drakonu*, naj zapiše postave. Toda Drakonove postave so bile tako ostre, da je ljudstvo rekalo: «Pisal jih je s krvjo.» Ljudstvo je bilo še bolj razljučeno nego poprej.

2. Solon.

594.

Pod. 27. Solon.

Vtem so Megarci vzeli Atencem otok Salamino. Večkrat so Atenci poskusili izgnati sovražnika z otoka, a izpodletelo jim je vselej. Naposled so sklenili s smrtjo kaznovati vsakogar, ki bi jim nasvetoval novo vojno proti Salamini. Takrat je živel v Atenah *Solon* (pod. 27.), mož iz Kodrovega rodu. Prepotoval je veliko sveta ter se naučil dokaj koristnega. Kakor mnogi bojaželjni mladeniči tudi on ni mogel prebiti izgube Salamine. Nekega dne je prišel na trg, se vedel kakor blazen in predaval pesem, s katero je zbrano množico navduševal za nov boj. Vneto ljudstvo je začelo iznova vojno in si osvojilo Salamino. Zato so Atenci tolikanj zaupali Solonu, da so ga l. 594. izvolili za arhonta in pooblastili, da spiše nove postave.

Najprej je Solon spravil zadolženo ljudstvo z bogatimi rodovini. Dal je nove milejše dolžne postave, po katerih je bilo prepovedano zaslužnjevati dolžnike. Nato je državljanse razvrstil po dohodkih njih posestev na štiri razrede ter vsakemu razredu odmeril pravice in dolžnosti. Na čelu države je obdržal devet *arhontov*, ki so bili vsako leto izvoljeni izmed prvorazrednikov. Poleg njih je Solon postavil *svetovalstvo*, ki je štel 400 svetovalcev; v to

so se vsako leto volili možje samo iz prvih treh razredov. Vse važne stvari pa je odločevala *narodna skupščina*, obsegajoča vse atenske državljane, ki so smeli pri zborovanju govoriti ali kaj nasvetovati. Najvišje sodišče je bil *areopag*, ki je nadziral državljanov nravno vedenje.

Solon je tudi skrbel za vzgojo atenske mladine. Mladenci so se vadili v glasbi in čitali dela slavnih pesnikov. V *gimnazijah* so tekali, skakali, se borili ter metali disk in kopje, da bi se jim enakomerno izurilo telo in razbistril um. Prepovedal je obrekovati pokojnike in lenariti, roditeljem pa je naložil dolžnost, da so svoje otroke učili rokodelstva.

3. Pizistrat in njegova sinova. Klisten.

Ko je Solon izdal svoje postave, je odpotoval in prišel tudi v *Sarde* (Sardis) k bogatemu lidijskemu kralju *Krezu*. V tem so se vneli v Atenah novi prepiri. Te je porabil bogati in slavohlepni *Pizistrat* (Pisistratus), da bi se priljubil narodu. Ranil je nekega dne samega sebe in se pripeljal na trg, trdeč, da so ga njegovi nasprotniki zvijačno napadli. Solon, ki se je bil takrat že vrnil domov, je spoznal zvijačo, narod pa je vendar sklenil, da varuj Pizistrata 50 s kiji oboroženih mož. To stražo je Pizistrat pomnožil ter z njo zasedel Akropolo. Tako se je postavil l. 560. za samo- 560. vladarja ali tirana. Izgnali so ga sicer dvakrat, naposled pa se je vendar obdržal. Toda vso svojo oblast je uporabljal domovini na korist: vladal je milo, pospeševal umetnosti in znanstva, krasil Atene z lepimi stavbami in množil atensko brodogradnjo.

Po njegovi smrti (l. 527.) je zavladal njegov ponosni sin *Hipija* (Hippias) in kot sovladar njegov brat *Hiparh* (Hipparchus). Tudi sinova sta bila izprva dobra vladarja, vendar sta marsikomu kratila pravice. Nekoč je ukazal Hiparh plemeniti devici stopiti iz slovesnega izprevoda, ki so ga Atenci priredili na čast boginji Ateni. Zato sta se njen brat *Harmodij* (Harmodius) in njegov prijatelj *Aristogiton* (Aristogiton) zarotila zoper oba samosilnika. Toda zarotniki so umorili samo Hiparha. Razljučeni Hipija je vladal odslej silno strogo; zato je mnogo imovitih rodovin ostavilo domovino, a s pomočjo Špartancev se jim je vendar posrečilo l. 510. izgnati samosilnika, 510. ki je pobegnil k Perzijanom.

Sedaj so hoteli plemenitniki dobiti vso oblast, toda ustavil se jim je *Klisten* (Clisthenes), ki je z novimi postavami ščitil ljudstvo proti vsakemu nasilstvu. Uvedel je *ostracizem* ali *sodbo s čepinjami*, da bi se nikdar kak državljan ne postavil za samosilnika. Narodna skupščina je imela namreč pravico, izobčiti iz države može, ki so hlepli po samovladi. Pri javnem zborovanju so napisali imena takih mož na lončene tablice, in čigar ime je napisalo vsaj 6000 državljanov, je moral iz mesta; vendar mu ta obsodba ni ukratila niti časti niti imetja.

V. Perzijske vojne.

1. Perzijska kralja Kambiz in Darij.

Po smrti kralja Cira, ki je ustanovil perzijsko kraljestvo, je zasedel prestol njegov sin *Kambiz* (Cambyses). Ta je gnal veliko vojsko v Egipet, premagal kralja *Psametiha* pri Peluziju ter si osvojil deželo. Pred odhodom je ukazal skrivaj umoriti rodnega brata *Smerda* (Smerdis), da bi se v tem ne polastil prestola. Neki Medijan, ki je bil umorjencu močno podoben, se je oznanil za pravega Smerda in je sedel na prestol. Ko je došla Kambizu ta novica, se je napotil hitro domov, ali spotoma se je baje slučajno ranil z mečem in je umrl l. 522. Krivi Smerd je kraljeval le kratko. Prevara se je razkrila in perzijski velikaši so umorili sleparja ter postavili na prestol mladoletnega *Darija*, Histaspovega sina.

Med to premeno so zgrabili podložni narodi za orožje, da bi se otresli perzijskega jarma. Toda novi kralj je po krvavih bojih zadušil upor. Najdrznejši so bili uporni Babilonci. Kralj je dvajset mesecev oblegal mesto; naposled se je perzijski vojskovodja *Zopir* (Zopyrus) žrtvoval za kralja. Odrezal si je nos in ušesa ter se je dal do krava-vega bičati. Nato se je kakor ubežnik prikradel v mesto in rekel, da ga je razmesaril kruti Darij, ki se mu hoče sedaj osvetiti. Babilonci so mu izročili krdelce, ki je z njim, dogovorno z Darijem, večkrat premagal Perzijane. Nato so ga prevarani meščani postavili na čelo vsej vojski, in sedaj ni bilo težko izročiti mesta Perzijanom. Darij je zvestega vojvodo zelo častil; večkrat je rekel: «Ljubši bi mi bil nepoškodovan Zopir nego dvajset mest, kakršno je Babilon.»

Darij (pod. 28.) se po pravici imenuje drugi ustanovitelj perzijskega kraljestva. Podložniki so ga častili kakor boga. Kdor se mu je približal, je padel pred njim na obraz. Stoloval je v Perzepoli,

kjer si je sezidal krasno palačo, ali pa v Suzah, v Ekbatanah ali v Babilonu. Varovala ga je telesna straža 10.000 vojakov nesmrtnikov in mnogo dostojanstvenikov v bleščeči opravi. Po gizdavem dvoru so se ravnali tudi velikaši, in skoro se je pomehkužil narod, ki je bil prej čil in krepak.

Darij je razdelil svojo kraljevino na 20 dežel ali *satrapij*, katere so upravljali *namestniki* (satrapi). Satrapije so plačevale dvoru vsako leto gotove davke in dajale razne pridelke. Trdne državne ceste so se križale na prenočiščih in poštnih postajah in gradovi so varovali nevarne kraje.

Toda dobro urejena kraljevina ni zadovoljila Darija. Hotel je imeti tudi evropske dežele. Zato je šel nad Scite, pastirske narode v nižavi ob severni obali Črnega morja (pod. 29.). Preko Bospora je napravil most na ladjah in šel čezenj s silno vojsko. Ko je bil premagal grška pomorska mesta

in traške narode, je došel do Istra (dolenja Donava). Šel je tudi čez to reko, ki jo je dal premostiti z ladjami, in ukazal glavarjem grških mest v Mali Aziji in Traciji stražiti most.

Pod. 28. Darij.

Med njimi je bil najimenitnejši Atenec *Miltiad* (Miltiades), ki je imel velika posestva na traškem Herzonezu.

Toda Sciti se niso drznili bojevati z Darijem, ampak so se vedno dalje umikali v svoje pustinje. Ker je pa že pohajal živež perzijski vojski, se je Darij vrnil proti Istru. A preden je prišel do reke, so bili prihiteli scitski konjiki do levega brega in pregovarjali Grke, naj podero most in ugonobe kralja in njegovo vojsko. Prav tako jim je nasvetoval Miltiad, ali *Histiej*, miletski glavar, jih je pridobil za to, da se ohrani most. To je otelo Darija in perzijsko vojsko. Ker se je Miltiad bal kraljeve kazni, je pobegnil v Atene, Histiej pa je dobil za plačilo pokrajino ob reki Strimonu.

Pod. 29. Scitski strelec.

2. Vstaja Joncev. Aristagora.

Histiej je ob Strimonu zgradil trdno mesto in si skoro pridrugal veliko imetje, zato ga je nezaupni Darij pozval v Suze, rekoč, da mu bodi zvest prijatelj in svetovalec. Toda Histiej je kmalu spoznal, da je kraljev ujetnik; pozval je tedaj *Aristagoro*, svojega zeta in naslednika v Miletu, da izneveri Perzijanom maloazijske Grke, ki so bili večinoma Jonci.

Toda preden se je vnel upor, je odpotoval Aristagora v Grcijo, da izprosi v grških mestih pomoči. Špartanskemu kralju *Kleomenu* (Cleomenes) je predložil na medeni tabli načrtano karto, toda kralj je odrekel vsako pomoč, ko je bil zvedel, da je v Suze tri mesece hoda. Jonec ga je hotel celo podkupiti ter mu je ponujal veliko

denarja. Kleomen je že omahoval, kar pristopi njegova mladoletna hčerka, rekoč: «Beži, tatek, da te tujec ne podkupi!» Nato je Aristagora odpotoval v Atene. Atenci so mu dali dvajset, Eretrijci pa pet oboroženih ladij s pomagalci.

In vendar jim je vse izpodletelo. Sicer so Jonci zasedli Sarde, kjer je bil namestnik kraljev brat *Artaferen* (Artaphernes), ter so sežgali mesto (l. 500.). Ko so se pa umikali perzijski vojski, so bili premagani; pravtako je bilo njih ladjevje pokončano blizu Miletu pri otoku *Ladi* (Lade). Nato so Perzijani zasedli Milet in ga razrušili. Tako se je končal upor in silneje nego prej so gospodovali Perzijani v grških mestih. Histieja pa, ki se je bil izneveril Dariju ter pridružil upornikom, je ujel Artaferen in ga dal pribiti na križ.

Kako se je začudil Darij, zaslišavši, da sta se drznili dve grški mesti pomagati njegovim upornim podložnikom! Tudi Hipija, pregnani tiran atenski, ki je takrat živel v Suzah, je netil sovraštvo v srcu kraljevem; vsak dan je moral sužnik pri obedu kralju zaklicati: «Gospod, spominjaj se Atencev!»

Pod. 30. Hoplit.

3. Darijevi vojni zoper Grke. Miltiad.

L. 492. je poslal Darij svojega zeta *Mardonija* (Mardonius) z ladjami in vojsko nad predrzne Grke. Toda strašen vihar je razbil ob Atoškem rtiču brodovje, vojsko na kopnem pa so potokli traški narodi. Mardonij, ki je bil sam ranjen, se je vrnil nato v Azijo.

Preden je Darij začel novo vojno, je poslal glasnike v vse grške države, da zahtevajo vode in prsti, znamenji pokoritve. Večina držav je storila grozečemu kralju po volji, Atenci pa so vrgli poslanca v brezдно kakor na smrt obsojene zločince in Špartanci v vodnjak, zasmehljivo kličeč: «Tam doli si vzemite vode in prsti!»

490. L. 490. je odplulo 500 ladij pod poveljnikoma *Datidom* (*Datis*) in *Artafernom* preko Egejskega morja proti Evbeji. Osvojivši si Eretrijo, so pristali Perzijani pod vodjo Hipijo k atiški obali ter se utaborili na *Maratonskem* polju. Atenci so poslali brzoteka v Šparto prosit pomoči. A Špartanci so se izgovarjali, da pred ščipom ne smejo na vojno. Atenci so si torej pomagali sami. Oborožili

Pod. 31. Miltiad.

so 10.000 hoplitov (pod. 30.) s šlemi, ščiti, oklepi in dolgimi kopji. Ta mala, a drzna četa je šla nad Perzijane pod vodstvom desetih vojvod, med katerimi je bil tudi Miltiad (pod. 31.), ki je nekdanj bežal pred osvetoželjnim Darijem. Že je stala na boj pripravljena sovražniku nasproti, kar se ji pridruži 1000 Platejcev. Na povelje Miltiadovo so planili Grki urno na 100.000 Perzijanov in pritisnili nanje tako hudo, da so zbežali proti brodovom. Tu se je vnel iznova hud boj, vendar se je Perzijanom posrečilo potegniti brodove v morje in z njimi zbežati. Perzijani so objadrili Sunijski rt, pričakujoč, da zaskočijo mesto brez brambe. Toda Miltiad se je po kratkem počitku na bojišču vrnil v mesto in zmagovalci (pod. 32.) so bili že pripravljene na nov boj, preden so prijadrali Perzijani. Ti se niso

drznili pristati, ampak so se vrnili v Azijo. Drugi dan so primahali Špartanci, si ogledali bojišče in pohvalili junaške Atence, nato so se vrnili domov.

Zmagovitega Miltiada so Atenci izredno častili, a le kratko je užival njih naklonjenost. Izročili so mu 70 ladij, da bi kaznoval parske otočane, ker so se bili vdali Perzijanom. A to podjetje mu je izpodletelo, zato so ga obsodili na veliko globo. Malo potem je umrl slavn mož.

4. Kserksova vojna. Konec bojev.

a) Aristid in Temistoklej.

Po Miltiadovi smrti sta bila *Aristid* (Aristides) in *Temistoklej* (Themistocles) (pod. 33.) najveljavnejša Atenca. Nesebični, domoljubni in pošteni Aristid je toli presegal vse someščane, da so ga sploh zvali «Pravičnega». Temistoklej je bil kot deček vedoželjen in v učenju tako vnet, da so se mu čudili učitelji; ko je dorastel, je bil hraber, oprezen in slavohlepen. Junaški se je bil v bitki maratonski, in ko so nato povsod slavili ime Miltiadovo, ni zahajal več v družbo svojih prijateljev; celò spati ni mogel po cele noči.

Pod. 32. Helenski vojaki.

Ko so ga vprašali, kaj mu je, je dejal: «Miltiadova slava mi ne da spati.» Delal je zlasti na to, da bi bila njegova domovina tolika in tako mogočna, da ne bi samo pobila Perzijanov, ki bodo gotovo prej ali slej prihrumeli še z večjo silo, ampak jim tudi izvila pomorsko gospostvo. To je bilo moči doseči samo z velikim brodovjem. Raditega si je Temistoklej pridobil dovoljenje, da se z dohodki lavrijskih rudnikov stešejo bojne ladje. Zvali so jih *triere* (troveslače), ker je imela ladja na obeh straneh po tri veslarske klopi. Obenem je predlagal, naj se utrde trije zalivi pri *Pirejski* vasi na pomorski in kopni strani. *Aristid* je pobijal te visoke naklepe, toda narod, ki ga je Temistoklej že pridobil zase, ga je obsodil po ostracizmu, da je moral iti v tujino. Potem je Temistoklej brez ovire izvršil svoje namere.

b) Kserksova vojna.

485. Po Darijevi smrti je zasedel l. 485. njegov sin *Kserks* (Xerxes) kraljevski prestol. Nabiral je po vsej svoji kraljevini ogromno vojsko in oboroževal velikanske ladje. Nato je dal napraviti preko Helesponta dva mostova na ladjah. Ko so ju pa divji valovi podri, je ukazal srditi kralj pomoriti stavitelje in bičati nepokorno morje ter ukarjati s potopljenimi verigami. Ne dolgo nato so napravili druga nova mostova.

Pod. 33. Temistoklej.

480.

Ko so se prvi dan prehoda zarana zasvetili prvi solnčni žarki, je daroval Kserks iz zlate čaše bogu Solncu in jo potem zagnal v morje. Sedem dni in sedem noči so prihajale azijske čete čez mostova v Evropo, po enem pehota in konjica, po drugem tovorilke s pratežem. Na nekem polju si je ogledal Kserks svojo vojsko: štela je baje nad poldrugi milijon bojevalcev, ki pa so bili prav tako različni po šegah in navadah kakor po nošnji in orožju; nadalje nad 1200 velikih bojnih ladij, ki so jim jih prepustili Feničani, Egipčani in maloazijski narodi.

Ta ogromna sila se je pomikala l. 480. po Traciji in Macedoniji proti Grški. Podoba je bila, da se ji ne bo moči ubraniti. Vzlic tej nevar-

nosti niso bili Grki edini; nekateri so bili skoro nebrizni. Vendar je Temistoklej še o pravem času pregovoril Špartance in njih peloponeške zaveznike, da so se zavezali v skupno obrambo z Atenci in drugimi Grki.

c) Leonida.

Iz Tesalijske se je vila med Malijskim zalivom in goro Eto v Srednjo Grecijo tako ozka pot, da se na dveh krajih ni mogel ogniti voz vozu. Blizu teh ožin, imenovanih «pile», t. j. vrata, so izvirali topli

vrelci, zato so zvali sotesko *Termopile* ali Topla vrata. Tu se je postavil špartanski kralj *Leonida* (Leonidas) s kopico Grkov in 300 Špartanci. Kako se je začudil Kserks, zvedevši, da hoče ta četa ustaviti njegovo vojsko! Poslal je k Leonidi glasnika, naj mu izroči orožje. «Pridi sam ponje!» mu je odgovoril junak. Ko se je ošaben Perzijan Grkom zagrozil, da je Perzijanov toliko, da bodo njih pšice zatemnile solnce, je rekel neki Špartanec: «Tem bolje, bíli se bomo vsaj v senci.» Štiri dni je stal tu Kserks, nadejaje se, da odidejo Grki. Peti dan pa je ukazal svojim vojakom iti proti soteski; toda Grki so odbili napad za napadom. Dva dni so se bojevali, a niti za en korak niso mogli Perzijani naprej. Tu se jim je ponudil izdajica *Efialt* (Ephialtes), ki je po noči privedel preko gorá čete Grkom za hrbet. Zvedevši to, je Leonida odpustil večino svojih vojakov, svoje Špartance in Tespijane, ki so dobrovoljno ostali pri njem, pa je odvedel iz soteske proti Perzijanom. Tu so se bíli Heleni tako hrabro, da je dal Kserks svoje vojake naposled z bičem poditi proti soteski. Po junaškem boju se je zgrudil slavni Leonida in grozen boj se je vnel za njegovo truplo. Ko so Grki zapazili, da jim stoje Perzijani tudi za hrbtom, so se umaknili v najožjo sotesko in se branili tu, obkoljeni od obeh strani, dokler se ni zgrudil poslednji junak. Tam, kjer so umrli Leonida in njegovi junaški tovariši, so postavili pozneje spomenik z napisom:

Lacedemoncem naznani, popotnik, tu da ležimo
mrtvi, ker velel tako je domovine ukaz.

d) Salaminska pomorska bitka.

V tem je stalo grško ladjevje, sestavljeno iz ladij posameznih držav, blizu *Artemizijskega rtiča*. Vrhovnega poveljnika bi bilo voliti izmed Atencev, ki so oborožili največ ladij, toda vladohlepni Špartanci so zahtevali vodstvo zase, dasi so bili malo večji brodarstvu. A Temistoklej je pregovoril Atence, da so se v korist domovine vdali Špartancem; nato so izvolili špartanskega kralja *Evribiada* (Eurybiades) za vrhovnega poveljnika. Tudi perzijsko ladjevje se je postavilo blizu Artemizijskega rtiča, a poškodovali so ga nekaj hudi viharji, nekaj pa boji z grškimi ladjami. Ko pa je Grkom došla žalostna novica, da si je Kserks osvojil Termopilsko sotesko, je odplulo njih brodovje v *Salaminski* zaliv. Atenci so bili silno osupli. Delfsko proročišče jim je nasvetovalo, naj se branijo za lesenim zidovjem, in Temistoklej

je trdil, da meni Apolon ladjevje, ki bodi zavetje vsem stiskancem. In res so spravili Atenci žene in otroke na ladje ter jih izročili v varstvo pomorskim mestom peloponeškim. Ne dolgo potem so pridrli Perzijani v Atene in zažgali zapuščeno mesto. V tem je tudi perzijsko ladjevje priplulo k Salaminskemu zalivu. Ko so Grki ugledali morje s perzijskimi jadri pokrito, jim je upadlo srce. Poveljniki posameznih oddelkov so se hoteli vrniti domov, da ubranijo ožjo svojo domovino. Da bi ostali Grki stanovitni in da bi se bili s Perzijani, je poskusil drzni Temistoklej nekaj zelo nevarnega in obupnega. Poslal je namreč h Kserksu zvestega sužnika, da mu sporoči: «Grki se menijo razkropiti; če jih obkoliš, ne uteče ti nihče.» Nato je ukazal kralj na obeh straneh z ladjami zapreti zaliv. Tako so bili obkoljeni Grki dne 480. 20. septembra l. 480. prisiljeni, ostati do bitke pri *Salamini*, kjer so dvakrat večje ladjevje sijajno premagali. Na visoki skali sedeč, je gledal Kserks svoje vojake; ko pa je videl, kako se pogreza ladja za ladjo, je trglat od jeze obleko raz sebe.

Temistoklej je predlagal Grkom, naj odjadrajo v Helespont in podero mostova, toda Aristid, ki se je bil vrnil iz pregnanstva, se je temu uprl, rekoč: «Še en most mu rajši naredimo, da brž ko mogoče pobegne iz dežele.» Drugi so pritrdili Aristidu. Nato je poslal Temistoklej sla h Kserksu, da mu sporoči: «Temistoklej brani Helenom podreti mostova, hiti tedaj nazaj v Azijo!» Te besede so kralja tako splašile, da je sklenil vrniti se v Azijo. Mardoniju je zapovedal, naj ostane s 300.000 možmi na Grškem, on sam pa je šel z ostalo vojsko domov po isti poti, po kateri je prišel. Ko je dospela vojska brez reda do Helesponta, tedaj so bili že viharji podrli mostova, in vojska se je morala na ladjah prepeljati v Azijo.

e) Platejska bitka.

Ko je bil Mardonij prezimil v Tesaliji, je predlagal spomladi 479. l. 479. Atencem zvezo, da bi jih ločil od drugih Grkov. Toda Atenci so mu odgovorili po nasvetu Aristidovem: «Dokler se solnce ne umakne s svojega tira, ne zvežemo se s Kserksom, temveč postavili se mu bomo moško, nadejaje se pomoči od bogov in herojev, katerih svetišča je požgal kralj hudobnež.» Na te pogumne besede je gnal Mardonij svojo vojsko proti Atenam. Zopet so ostavili hudo izkušani meščani mesto in Perzijani so drugič zažgali hiše, postavljene za silo. Nato se je umaknil Mardonij v Beocijo in se je utaboril blizu *Platej*. Toda špartanski kralj *Pavzanija* (Pausanias) je privedel vojsko

preko Istma in jo združil z atensko, ki jo je vodil Aristid. Pri *Platejah* so Grki sijajno zmagali. Mardonij sam je bil ubit in njegova vojska se je razpršila na vse strani. Prav tisti dan sta Špartanec *Leotihid* (Leotychides) in Atenec *Ksantip* (Xanthippus) z grškim brodovjem pri rtu *Mikalskem* (Mycale), nasproti otoku Samu, užugala ostalo perzijsko ladjevje.

f) Atensko vodstvo.

Ko so bili Grki junaško potolkli premnožico perzijsko, so Atenci zopet sezidali podrte hiše, ogradili po nasvetu Temistoklejevem mesto z visokim obzidjem in dobro utrdili luko Pirejsko. Špartanci in drugi zavidni Grki bi jim bili radi branili obzidati mesto, toda izpodletelo jim je. Moški in ženske, otroci in starčki, vse je šlo na delo, in skoro so dogradili mestno obzidje.

V tem so se dalje vojskovali s Perzijani. Grško brodovje je vodil špartanski kralj *Pavzanija*, atenskim ladjam pa sta zapovedovala *Aristid* in *Cimon* (Cimon), Miltiadov sin. Pavzanija je oblegal *Bizantij* (Byzantium), eden zadnjih branikov perzijskega gospostva v Evropi, in si ga osvojil. A temu slavohlepnemu kralju odslej ni več prijala špartanska preprostost; živel, nosil in vedel se je le perzijski in je tako pohujševal svoje rojake. Celò s Perzijani se je skrivši zavezal, nadejaje se, da bo z njih pomočjo zavladal Grkom. Ker je pa s svojo ošabnostjo žalil Grke, so ti izročili vodstvo brodovja Atencem, in Aristid je skoro vse otoke in pomorska mesta združil pod *vodstvom atenskim* (l. 476.). Ščasoma je število zaveznikov naraslo do 300, ki so ali dajali ladje ali pa plačevali primerno vsoto v zavezno blagajno, ki je bila shranjena na *Delskem* otoku. 476.

Razsrjeni Špartanci so pozvali kralja domov in se niso več udeležili vojne. A ker Pavzanija tudi sedaj ni hotel razdreti svoje zveze s Perzijani, so efori, ki so bili obveščeni o vsem, ukazali zapreti ga v ječo. Nato je zbežal v svetišče boginje Atene, meneč, da bo tu na varnem, zakaj iz svetišča niso smeli nikogar siloma spraviti. Toda Špartanci so zazidali vrata, in izdajalski kralj je umrl od gladu.

g) Temistoklejeva poslednja usoda.

Tudi Temistoklej je umrl malo slavno. Sicer so ga proslavljali kot rešitelja Grške, toda vedel se je tako samosvestno, da so mu Atenci njegovo ošabnost vzeli za zlo ter ga po čepinskem sodišču obsodili v pregnanstvo. Ko se je mudil v Argih, so ga zatožili

Špartanci, da je sporazumno s Pavzanijo koval izdajalske naklepe. Prišli so atenski biriči, da ga primejo. Kakor Atenci so ga preganjali tudi Špartanci. Nikjer v Greciji mu ni bilo varnega zavetja, zato se je napolnil k perzijskemu kralju *Artakserksu* (Artaxerxes), Kserksovemu nasledniku, ki ga je gostoljubno sprejel in preskrbel z obilimi dohodki. Nekoliko let potem je začel kralj novo vojno zoper Grke in zahteval od Temistokleja podpore. Ali ta se je baje otroval, da mu ni bilo treba izdati domovine. Malo let prej je sklenil pravični Aristid svoje dolgo in prečastno življenje. Vsako službo je opravljal tako nesebično, da ni po smrti zapustil imetja. Država je plačala pogrebščino in dala doto njegovim hčeram.

b) Konec perzijskih bojev.

Poslednje boje je bojeval s Perzijani *Cimon*, po Aristidovi smrti najveljavnejši mož v Atenah. L. 466. je v dvojni bitki ob reki *Evrimedontu* (Eurymedon) v Mali Aziji potolkel brodovje in perzijsko vojsko na kopnem. Kot starček je šel še enkrat nad Perzijane, ki so imeli otok *Ciper* v svoji oblasti, in je oblegal mesto *Citij* (Citium). Ali tu je dohitela junaka smrt l. 449. Njegovi podpoveljniki so zakrili vojski smrt ter premagali Perzijane na kopnem in na morju pri mestu *Salamini*. To leto (449.) so minile perzijske vojne. Grška mesta v Mali Aziji so bila svobodna in perzijske ladje niso več priplule v Egejsko morje.

Po teh zmagah so dospele Atene do vrhunca svoje moči. Atenci so ravnali s svojimi zavezniki kakor s podložniki ter jim tudi po končani perzijski vojni nakladali vsako leto visoke davke. Veliki *pomorski državi* atenski je bila enakovrstna zveza onih *celinskih držav*, ki jih je vodila Šparta.

VI. Periklej.

1. Periklej državnik.

Po Cimonovi smrti je ravnal *Periklej* (Pericles) (pod. 34.), sin slavnega Ksantipa, zmagalca pri Mikalskem rtu, državno krmilo atensko. Priroda ga je bogato obdarila na duši in na telesu; povsem izobražen, je bil tudi blagega srca. Bil je hraber vojak in spreten vojskovodja, toda največjo zaslugo si je pridobil za domovino kot

državnik. S prepričevalno besedo je vodil po svoji volji narod atenski. »Strele in grom mu lete iz grla«, so rekali njegovi rojaki in ga sploh zvali »Olimpljana«, to je nebeščana.

Atence je pregovoril, da so sezidali dva dolga zidova, ki sta spajala Atene s pristaniškim mestom Pirejem in oklepala obe mesti kakor eno trdnjavo. Pozneje so še prizidali tretji zid. Toda Atene naj bi ne bile samo najtrdnjave in največje mesto, ampak tudi najlepše. Grki so sploh ljubili umetnost. Po vseh mestih so gradili svetišča z božjimi kipi; z umotvori so krasili gledališča, ceste in trge. Najslavnejšim rojakom so postavljali sohe ali doprsne podobe. Po Periklejevem načrtu naj bi Atene s krasnimi stavbami presegale vsa druga grška mesta. Dognal je v narodnem zboru, da se je pregradila *Akropola* (pod. 35.). Po končanem delu so držale na zapadni strani na vrh široke, od marmorja izsekane stopnice do *propilej*, krasnih vrat s slopovjem, skozi katera si prišel na grajsko, kroginkrog obzidano plano.

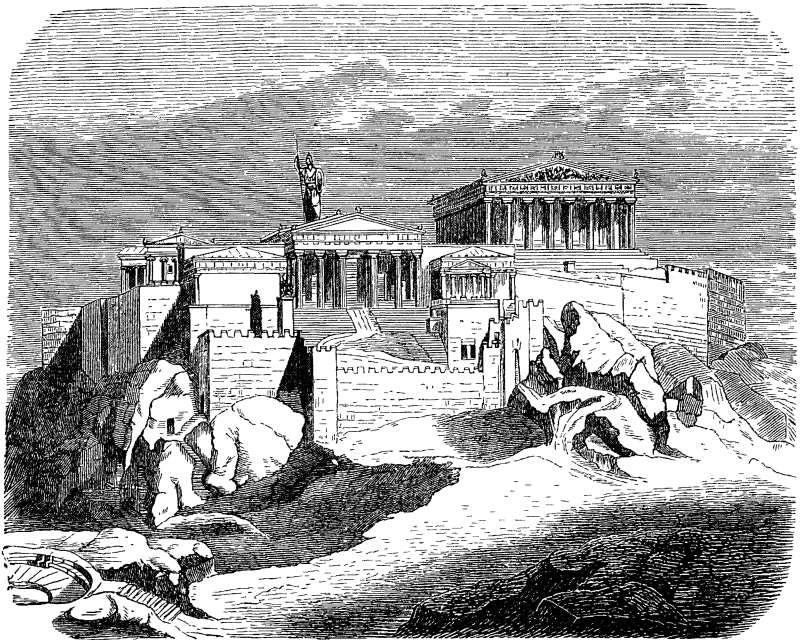

Pod. 34. Periklej.

Odtod je bil krasen razgled na mesto, kjer je bilo vse živo delavnih ljudi, dalje na luke Pirejske, kjer je stal jadrnik tik jadrnika, in naposled na sinje morje in otok Salamino. Na gradu je stala pod milim nebom velika medena soha boginje *Atene Prvoboriteljice* (Promachos) in pozlačena ost njenega kopja se je lesketala do Sunijskega rta. Še mnogo drugih kipov je bilo na javnih prostorih, med stebri in v prelepih svetiščih (pod 36.).

Najlepše svetišče je bilo *partenonsko* (Parthenon), Ateni posvečeno (pod. 37.). Sezidano je bilo vse iz marmorja. V njem je stala boginje soha iz zlata in slonovine, ki jo je tudi izdelal *Fidija*, najslavnejši grški umetnik in Periklejev prijatelj.

Za Perikleja je najlepše cvetlo dramatsko pesništvo. Grška gledališča niso imela streh in prostori za gledalce so bili višji od stopice do stopice. Med odrom, ki je navadno predstavljal kraljevo palačo, in prostorom za gledalce je bil *orkester*, polukrožen prostor,

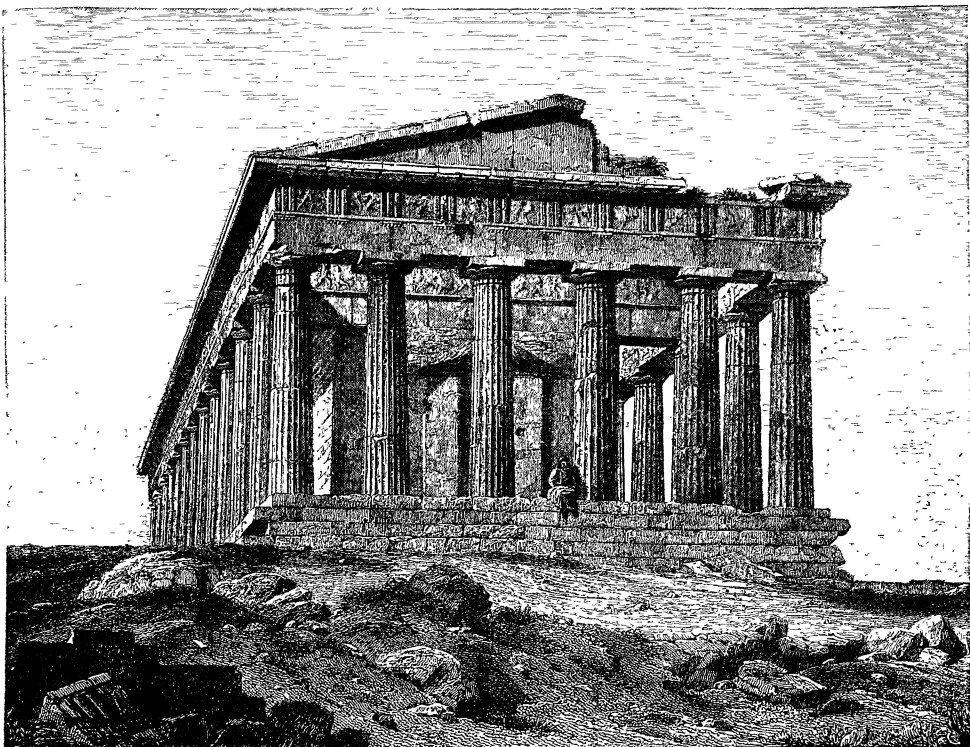

Pod. 35. Atenska Akropola.

kjer je stal *kor*, ki je s petjem in plesom spremljal dejanje na odru. V velikem gledališču ob jugovzhodnem pobočju Akropole so bili sedeži za 15.000 gledalcev; tu so igrali žaloigre treh najslavnejših pesnikov: *Eshila* (Aeschylus), *Sofokleja* (Sophocles) (pod. 38.) in *Euripida* (Euripides).

Periklej se je trudil, da bi meščani v obili meri uporabljali državljanske pravice. Dognal je, da so prejemale plačo vojaki in oni meščani, ki so hodili v narodno skupščino ali sodni zbor; siromašnim meščanom se je pozneje celò plačevala vstopnina v gledališče. Zgradbe

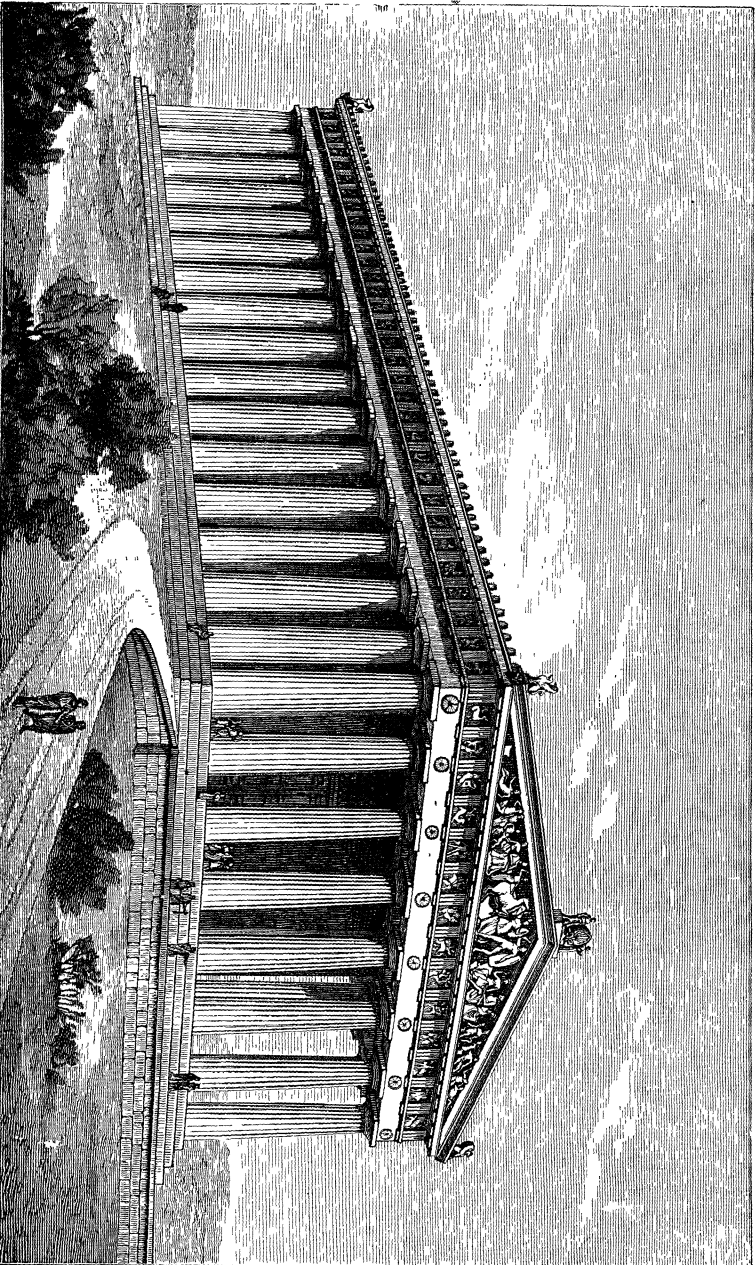
in druge državne stroške narodu v korist je Periklej plačeval iz zvezne blagajne, ki so jo z Dela prenesli v Atene ter jo položili v partenonsko svetišče. Njegovo gospodarstvo je bilo izvrstno, zakaj tudi za vojno je prihranil velik državni zaklad. In res je pretila vojna, ker so Špartanci črtili Atence in njih rastočo oblast.

Pod. 36. Tezejevo svetišče v Atenah.

2. Periklej vodja v peloponeški vojni.

Ker so Špartanci zavidali Atencem, se je vnela med obema narodoma l. 431. vojna, ki je trajala sedemindvajset let. Zove se 431. *peloponeška*, ker so vsa mesta peloponeška potegnila s Špartanci. Na kopnem so bili Špartanci močnejši, zato je Periklej nasvetoval atiškim seljanom, naj se s svojo imovino umaknejo v Atene. Tedaj so Špartanci brez ovire pustošili polotok, Atenci pa so plenili po brežini peloponeški.

Pod. 37. Parthenon.

Drugo leto so zanesli tuji mornarji v Atene kugo, ki se je hitro razširila v preobljudenem mestu in pokosila mnogo meščanov. Beda je bila velika, ljudstvo je godrnjalo, češ, da je Periklej zakrivil vojno. Nehvaležnost meščanov in rodbinske nadloge so globoko užalile tega sicer stanovitega moža. Kuga mu je pobrala sestro, starejšega sina in mnogo prijateljev, a vse to ga ni potrlo, na grobu svojcev niti ni jokal in tarnal. Ko mu je pa umrl tudi poslednji sin in mu je po atenski šegi položil mrtvaški venec na glavo, ga je posilila bolest, da je zaihtel in bridko zajokal. Naposled je kužna pošast popadla tudi njega. Ko je že umiral, so slavili najimenitnejši prijatelji njegove zasluge in naštevili dela njegova, meneč, da jih že ne umeje. Zdajci se vzdigne, rekoč: «Kar mi je najdražje, to ste pozabili: Radi mene ni noben Ateneč nosil žalne obleke.»

Po Periklejevi smrti so se vojskovali dalje in šele l. 421. so sklenili mir. Zanj se je najbolj poganjal atenski vojskovodja *Nicija* (Nicias), pošten ter za spravo vsekdar vnet mož, in zato se imenuje ta mir po njem «Nicijev mir».

421.

Pod. 38. Sofoklej.

VII. Alcibiad.

1. Njegova mladost.

Takrat so bile *Sirakuze* (Syracusa) najmogočnejše mesto Sicilije. To mesto je hotelo spraviti vsa druga mesta otoška pod svojo oblast; celo daljni *Egesti* (Egesta) je delalo silo, dokler ji niso prišli na pomoč Atenci. Takrat je bil *Alcibiad* (Alcibiades), Periklejev

Pod. 39. Alcibiad.

nečak, jako ugleden v Atenah (pod. 39.). Že deček je bil srčen, prešeren in silno slavo-hlepen. Ko ga je hotel neki dečko prekiniti v borjenju, ga je ugriznil v roko. Nejevoljni deček mu zakliče: «Ti grizeš kakor ženske!» — «Ne, reci rajši, kakor lev!» mu odgovori Alcibiad. Nekoč je kockal z drugimi dečki na ulicah. Ko je prišla ravno vrsta nanj, se je pripeljal voz. Alcibiad je zaklical vozniku, naj toliko postoj, da vrže kamenčke. Toda voznik se ni hotel ustaviti. Sedaj se drzovitež zavali ravno pred konje in zakliče: «Pa poženi, če te je volja!»

Kot mladenič je bil zaradi svoje lepote in bistre glavice ljubljenec imenitnih Atencev, dasi je z lahkomiselnimi tovariši živel razkošno. Kot zapravljivec ni imel v Atenah sebi enakega. K olimpijskim igram se je pripeljal s sedmimi vozmi, česar ni storil nihče prej, in je s tremi premagal svoje nasprotnike. Zvesto je bil vdan svojemu učitelju *Sokratu* (Socrates); v taboru sta spala v istem šatoru, in pripetilo se je, da je učitelj učencu in učenec učitelju otel življenje.

in pripetilo se je, da je učitelj učencu in učenec učitelju otel življenje.

2. Vojna Atencev zoper Sicilijo.

Ko so prišli poslanci Egestencev v Atene prosit pomoči, je nasvetoval Alcibiad, naj jim dovolijo podporo, nadejaje se, da ga izvolijo za poveljnika in da bo kot vojskovodja premagal ne samo

Sicilijo, ampak odtod tudi Kartagino in vso Italijo. In res so oborožili Atenci odlično brodovje, izvolili Alcibiada za vojskovodjo ter mu pridružili opreznega *Nicijo* in hrabrega *Lamaha* (Lamachus).

Nekoliko, preden je odplulo brodovje (l. 415.), so bile odbite glave Hermovim stebrom. Take stebre so postavljali ob cestah na čast Hermu, bogu potnikov in trgovcev. Nekateri so dolžili Alcibiada, da jih je on okrnil, toda preiskava se je odložila in brodovje je odjadralo v Sicilijo. Toliko da je priplulo do otoka, so pozvali Atenci Alcibiada domov na odgovor. Napotil se je sicer domov, toda gredoč je pobegnil v Šparto. Nato so ga obsodili na smrt in mu vzeli vse imetje. To zvedevši, je dejal: «Atenci bodo skoro videli, da še živim!» Po nasvetu Alcibiadovem so poslali tudi Špartanci Sirakužanom podporo in hkratu zasedli trdnjavo *Decelejo* (Decelea) v severovzhodni Atiki ter iz nje neprestano nadlegovali Atence.

Tako se je obnovila peloponeška vojna. Ravno ko so se hotele podati Sirakuze Atencem, je prijadral špartanski vojskovodja *Gilip* (Gylippus) z nekoliko ladjami in je prodrl v mesto. Sedaj se je sreča obrnila na stran oblegancev. Pobiti so bili Atenci in uničeno njih ladjevje, dasi so dobili novo pomoč pod vojskovodjo *Demostenom* (Demosthenes). Lamah je končal življenje na bojišču; Nicija in Demosten sta se morala vdati (l. 413.). Sirakužani so obglavili vojskovodji na mestnem trgu, druge Atence pa poslali v kamenolome, kjer so v neznosni vročini lomili kamenje, dokler niso pomrli od žeje in gladu. Nato je špartansko brodovje priplulo v Egejsko morje in Atencem izneverilo zaveznike. Alcibiad, ki je bil na ladjah, je posređoval, da so vrhutega stopili v zvezo z maloazijskim satrapom *Tisafernom* (Tisaphernes).

3. Poslednja leta peloponeške vojne (l. 413. do l. 404.).

Ne dolgo potem so se Špartanci sprli z Alcibiadom, on se je zopet dobrikal Atencem in posrečilo se mu je, da so ga postavili za poveljnika brodovja. Z njim se je vrnila sreča k Atencem; Alcibiad je potolkel Špartance in z njimi združene Perzijane. Z bogatim plenom se je zopet vrnil v Atene, kjer ga je ljudstvo radostno sprejelo in slavilo kot rešitelja. Toda sreča mu ni bila dolgo mila. Odplul je z brodovjem na otok Sam; blizu tega otoka, pri *Efezu*, se je usidrilo perzijsko-špartansko brodovje pod vodstvom premetenega in hrabrega Špartanca *Lizandra* (Lysandrus). Tu je atenski

podpoveljnik proti prepovedi Alcibiada udaril na Lizandra, ki je razbil nekoliko atenskih ladij. Nato so omahljivi Atenci odstavili Alcibiada, očitajoč mu, da je on zakrivil vso to nesrečo. Šel je v Tracijo, kjer si je bil dal sezidati nekoliko gradov.

405. L. 405. je bilo špartansko brodovje ob helespontskem obrežju pod vodjo Lizandrom. Atenci so šli za njim ter se postavili ob ustju *Kozjega potoka* (Aegospótami) na silno nevarnem kraju. Prevzetni Atenci so prijadrli vsako jutro k špartanskemu brodovju in ponujali bitko. A Lizander se ni ganil z mesta. Atenci so bili radi tega malomarni in so se vsak večer razkropili v okolico po živež. Alcibiad, ki je živel v bližini in vse opazoval, je prihitel k atenskim poveljnikom in jih svaril, naj bodo oprezni. Ali oni so se mu posmehovali ter klicali: «Sedaj zapovedujemo mi, ne ti.» Ne dolgo potem je pazni Lizander nenadoma napadel atensko brodovje in si ga osvojil; pozneje je ujel tudi vojsko na kopnem. Atenci niso imeli sedaj niti brodovja niti vojske. Poslednje leto je obsedel Lizander
404. Atene in prisilil zapuščeno mesto, da se mu je podalo (l. 404.). Atenci so morali izročiti Špartancem vojno brodovje, podreti dolga zidova, prepustiti državno krmilo tridesetim, špartansko mislečim možem, takozvanim *trideseterim tiranom*, in sprejeti špartansko posadko v Akropolo. Potrta je bila atenska država in Šparta je prevzela vodstvo vseh Grkov.

Alcibiad ni dolgo živel po porazu svoje domovine. Ker so ga preganjali rojaki in zalezovali Špartanci, je bival pri Perzijanih in naposled v majhni frigijski vasi. *Farnabaz* (Pharnabazus), frigijski namestnik, je izpolnil voljo Špartancev in ukazal svojim vojakom, naj ujamejo gosta. Vojaki so zažgali hišo, v kateri je bival Alcibiad; ta je zgrabil goli meč in skočil iz hiše, a barbari so streljali s pišcami nanj, in slavni Alcibiad se je zgrudil mrtev na tla.

VIII. Sokrat.

Onih *trideset tiranov* je kaj kruto ravnalo z Atenci. Morili in preganjali so ne samo svoje nasprotnike, ampak tudi poštene državljane ter se bogatili z njih imovino. Mnogi meščani so pobegnili v Tebe, kjer so bili gostoljubno sprejeti. Z zbranimi pregnanci je šel *Trazibil* (Thrasybulus) nad Atene ter izgnal sovražne samosilnike iz mesta.

V tem groznem času je živel v Atenah mož blagega in čistega značaja, po imenu *Sokrat* (Socrates). Naučil se je bil kiparstva. Toda sam ni kparil, marveč trudil se je boljšati z ukom in z zgledom svoje rojake ter jih privajati starim preprostim običajem in nravnemu življenju, ki ga je delalo kaj srečnega in zadovoljnega. V peloponeški vojni se je večkrat junaški bil in je dvema učencema, Alcibiadu in *Ksenofontu* (Xenophon), v bojnem hrupu otel življenje. Bil je *filozof*, t. j. prijatelj modrosti. Njegovo geslo je bilo: «Kdor ničesar ne potrebuje, ta je božji. Kdor pa potrebuje kolikor moči malo, ta je bogu najbližji.» Najvrlejši možje in najmarljivejši mladeniči so rad občevali z njim, da bi jih izučil in izmodril. Dasi je brezobzirno očital svojim učencem napake, so mu vendar bili vdani in ga visoko častili. Celò preteče nevarnosti jih niso zadrževale, da so zahajali k priljubljenemu učitelju. Ko so se v vojnem času Atenci zagrozili Megarcem, da odsekajo glavo vsakomur, kdor bi se drznil priti v Atene, se je prikradel ukaželjni *Evkliid* (Euclides) zvečer v mesto, da se je razgovarjal s Sokratom.

Sokrat je poučeval zastoj, ne za denar, tudi ne v hiši, pouku namenjeni, ampak na šetališčih, boriščih ali na mestnem trgu. Imel je mnogo prijateljev, a še več sovražnikov, ki so ga zasmehovali in obrekovali. Ti so zatožili sedemdesetletnega starčka, da kvari mladino in oznanja vero v nove bogove. Zagovarjal se je neustrašeno, zakaj zavedal se je svoje nedolžnosti; vendar so ga sodniki obsodili na smrt. Njegovi tovariši so mu prigovarjali, naj pobegne z njimi, ali on jih je zavrnil, rekoč, da hoče biti pokoren državnim postavam. Ko je neki učenec prežalostno vzdihnil: «Grozno je, da bi moral umreti nedolžen!» mu je odgovoril Sokrat nasmehoma: «Ali bi morda želel, da umrjem kriv?» Do zadnjega trenutka se je razgovarjal s prijatelji in veselega srca je izpil smrtni trobelikovec (l. 399.). Šele po njegovi smrti so spoznali Atenci, kakšno krivico so storili možu, ki ga je imenovalo delfsko proročišče najmodrejšega vseh smrtnikov. 399.

IX. Epaminonda in Pelopida.

Špartanci so bili po peloponeški vojni še drznejši in grozovitejši nego prej. V mirnih časih je napadel *Febida* (Phoebidas) s špartansko vojsko l. 383. tebanski grad Kadmejo ter si ga je osvojil. Mnogo 383. Tebancev je zbežalo v Atene, kjer so jih prav tako gostoljubno sprejeli kakor dvajset let prej Tebanci atenske pregnancy. Načelnik

pregnancev je bil blagi in domoljubni *Pelopida* (Pelopidas). Pregovoril je svoje tovariše, naj se vrnejo v Tebe in izženo vsiljence iz mesta. Ko je razsajal zimski vihar po mestu, so se prikradli po lovsko oblečeni v mesto, planili na samosilnike, ki so se ravno nasladno gostili, in jih pobili. Še tisto noč so sklicali meščane pod orožje, in skoro je morala odriniti špartanska posadka.

Špartanci, hrepeneč po osveti, so začeli takoj vojno. Tebanci so imeli spretnega vojskovodjo *Epaminondo* (Epaminondas). Bil je potomec plemenite, toda obubožane rodovine; slul je za izobraženega, skromnega in pravičnega moža. Pelopida in Epaminonda sta si bila zvesto vdana prijatelja. Rad bi bil Pelopida Epaminondi pomagal z denarjem, ali nikdar ga ni mogel pregovoriti, da bi bil sprejel kaj podpore, dasi ga je stiskalo siromaštvo. Imel je samo en plašč, in kadar je bil v perilu, je moral ostati doma. Častnih služb ni iskal, a kadar so mu jih izročili sodržavljani, jih je opravljal najvestneje. Perzijskemu poslancu, ki ga je nekoč hotel podkupiti, je dejal: «Ako so nakane tvojega kralja moji domovini koristne, ni treba tvojega zlata; če so pa škodljive, me tvoje zlato ne izneveri domovini.» Pelopida in Epaminonda sta se neumorno trudila, da bi povzdignila svojo domovino nad druge države. Mnoga mesta so se morala združiti s Tebami in priznati njih načelstvo. Ko je l. 371. pridrla lacedemonska vojska v Beocijo, je šel Epaminonda proti sovražniku in razvrstil svoje čete pri *Levktrah* (Leuctra). Pelopida je vodil takozvano «sveto četo», t. j. 300 odličnih pobratimov. Po grozovitem boju so se spustili Špartanci v beg.

Nato je šel Epaminonda s svojo vojsko v Peloponez, da popolnoma ukroti Špartance. Osvobodil je Mesence in Arkadce ter jih proglasil za samosvoje. Tako so postale Tebe prva država na Grškem. Tolika je bila njih moč in veljava, da so pozvali Pelopido v Macedonijo, naj poravnava razpor v kraljevi rodovini. Odtod je privedel v Tebe kot talnika kraljeviča *Filipa* (Philippus), ki je živel tu tri leta. Pelopido so v Tesaliji ubili v nekem konjeniškem boju.

L. 362. je prišel Epaminonda četrtič v Peloponez. To pot je drevil naravnost proti Šparti in prihrumel do mestnega trga; toda Špartanci in njih osemdesetletni vodja *Agezilaj* (Agesilaus) so junaški odbili napad in Epaminonda se je moral umekniti v Arkadijo. Pri *Mantineji* (Mantineia) so se spoprijeli. Kopje je Epaminondo tako globoko zadelo v prsi, da se je odlomilo kopjišče in da je ost obtičala v rani. Z osojnega griča, kamor so ga bili prinesli, je zrl

na bojni metež, roko na rani držeč. Zdravniki so rekli, da mora umreti, če izdere železno strelico iz prsi; ko so mu pa sporočili, da so zmagali Tebanci, je dejal: «Sedaj je čas umreti!» in sam si je izdrl strelico iz prsi. Prijatelja, ki ga je miloval, da nima otrok, je potolažil, rekoč: «Saj ostaneta za mano dve neumrljivi hčeri: Levktre in Mantineja.» Nato je izdihnil junaško svojo dušo.

Radi te vojne je minilo vodstvo *Špartancev*, pa tudi Tebanci se niso obdržali na tisti stopnji moči, na katero sta jih bila vzdignila Pelopida in Epaminonda. Naposled si tudi *Atene* niso mogle pridobiti prejšnje veljave.

X. Filip Macedonski.

Proti severu od Tesalije se razprostira gorata dežela, po kateri se vijo rodovitne doline. Tod so prebivali *Macedonci*. Kraljevali so jim *Heraklidi*, t. j. Heraklejevi potomci, ki so se trudili, da bi svoje napol barbarske podložnike privadili grškemu jeziku in grškim običajem. Mladi kraljevič *Filip* je živel v Tebah kot talnik in se je tu naučil grškega vojaštva, obenem pa je tudi spoznal neslogo Grkov, in takrat mu je prišla misel, da bi si kdaj osvojil grške države. Ko je bil zasedel kraljevski prestol, je začel izvrševati svoje naklepe.

Osnoval si je bojevito in zvesto vdano vojsko, katere cvet je bila *falanga*. To je bil bojni red, po katerem so stali vojaki, oboroženi z dolgimi kopji ali *sarisami*, v šestnajstih vrstah druga za drugo. Tako razvrščenih vojakov ni mogel odbiti nihče. Filip je bil hraber, premeten in tako hlinjav, da ni imel sebi enakega. Često se mu je posrečilo z denarjem pridobiti privrženecv v grških mestih. Večkrat je dejal: «Ni ga tako visokega zidu, da bi ga ne mogel prestopiti osel, z zlatom otovorjen.» Pozneje je očitno rekel, da si je več mest osvojil z denarjem nego z orožjem.

Toda pravi domoljubi se niso vdali zapeljivemu kralju. Največji in najodločnejši nasprotnik mu je bil atenski govornik *Demosten* (Demosthenes) (pod. 40.). Ta mož nam je zgled, kaj zmoreta vztrajnost in neumorna marljivost. Ko se je v mladih letih vadal v govorništvu, mu je delalo velike preglavice; govoril je tiho, jecljal je in črke *r* ni mogel razločno izgovarjati; držal se je okorno in vrhutega je imel to slabo navado, da je govoreč rame privzdigaval. Da bi si okrepil glas, je hodil glasno govoreč ob morski obali; da bi se iznebil okornosti svojega života, je govoril pred velikim zrcalom in se postavljaj pod

oster meč, ki ga je zbedel, kadarkoli je zmignil z ramenom. Da bi ga nihče ne izvabil z doma, si je dal obriti pol glave do kože.

Pod. 40. Demosten.

Z železno voljo se je sčasoma odvadil vseh napak in je naposled zaslul za največjega govornika ne samo v Atenah, temveč po vsej Greciji.

Ta mož je spoznal, da kani Filip si osvojiti vso Grecijo. Ves vnet za slavo in svobodo domovine, je prigovarjal z gorečo besedo

Pod. 41. Eshin.

Atencem, naj se upro pogubnim naklepom macedonskega kralja. Toda dosegel je malo, zakaj nasprotoval mu je drug govornik, *Eshin* (Aeschines) (pod. 41.), ki ga je bil Filip podkupil, in njegove

sladke besede so preslepile Atence. Filip je brez ovire zasedel skoro vsa mesta ob macedonski obali in na Halcidiškem polotoku, ker jim niso prišli Atenci na pomoč. No, celò Grki sami so ga pozvali v deželo, da jim poravna prepir. Prav rad je ustregel njih želji, ali gledal je pri tem le na svoj dobiček. Zasedel je namreč mesto *Elatejo* (Elatea), stoječe na severozapadni strani Kopajskega jezera ob cesti, ki je držala v Tebe in Atene.

To je Atence silno prestrašilo; šele sedaj so se ravnali po nasvetu Demostenovem ter se zvezali s Tebanci. Vojski obeh mest sta šli proti sovražniku. Spoprijeli so se pri *Heroneji* (Chaeronea) 338. v Beociji l. 338., kjer so bili Grki odločilno premagani. Filip ni mogel odbiti Atencev, med katerimi se je Demosten bojeval kot hoplit, toda njegov bojaželjni sin *Aleksander*, ki je vodil levo krilo, se je drevil tako silno proti nasproti stoječim Tebancem, da so se morali umekniti vzlic svojemu junaštvu. Nato je Filip še enkrat napadel Atence in jih zapodil v beg. Sveta četa Tebancev je obležala na bojišču do zadnjega junaka.

Grške države so se podale gospostvu macedonskega kralja, samo Šparta je bila še samosvoja. Potem so se zbrali odposlanci grških držav v *Korintu*, kjer so izvolili Filipa za vrhovnega poveljnika Grkov; kajti sedaj, ko je gospodoval bojevitim Helenom, je mislil izvršiti še višji naklep: osvojiti si perzijsko kraljevino in se za grški svet osvetiti rodnim sovražnikom. Marljivo je nabiral vojsko, 336. toda ko je hotel z njo odriniti v Azijo, ga je zavratno umoril l. 336. neki Macedonec.

XI. Aleksander Veliki.

1. Njegova mladost in zavlada.

Filipov naslednik je bil njegov sin *Aleksander* (Alexander) (pod. 42.). Lepa rast in bistra glava sta dičili dvajsetletnega mladeniča. Filip mu je izvolil za vzgojitelja *Aristotela* (Aristoteles), najslavnejšega tedanjega učenjaka. V mladih letih je Aleksander najrajši poslušal pripovedke o starih junakih in najrajši čital Homerjeve pesmi; Ahil je bil njegov vzor. Iskreno je želel, da bi bil tak junak kakor ta. Svojemu prijatelju *Hefestionu* je bil prav tako vdan kakor Patroklu Ahil. Kadar so mu sporočili kako zmago očetovo, je vzkliknil slavohlepni mladenič žalostno: «Oče mi ne ostavi ničesar,

da si kaj osvojim.» Filip se je veselil, videč, kako velikodušje navdaja sina. Nekoč mu je dejal: «Poišči si drugo kraljevino, Macedonija je zate premajhna!»

Ob severni in zapadni meji so se uprli podložni narodi, ko so čuli, da je Filip umrl. Ko se je bojeval z njimi, se je raznesel glas, da je Aleksander ubit. Zdaj so se vzdignili tudi Atenci in Tebanci, a nenadoma je prihitel mladi kralj pred Tebe, in ker se mesto ni hotelo vdati radovoljno, ga je zajel naskokoma ter ga razrušil. Pustil je samo svetišča in hišo pesnika *Pindarja* (Pindarus), ki je v krasnih pesmih proslavljaval zmagovalce pri grških bojnih igrah. Ta grozna kazen je tako prestrašila vse Grke, da so obljubili pokorščino. Sedaj se je lotil Aleksander naklepa svojega očeta. Tudi njega so izvolili v Korintu za vrhovnega poveljnika in spomladi l. 334. je odšel s 35.000 Macedonci in Grki v Azijo.

2. Aleksander si osvoji perzijsko kraljevino.

a) Bitka ob Graniku in vojna v Mali Aziji.

Na dvesto ladjah je macedonsko-grška vojska preplula Helespontski preliv. Aleksander je prvi in ves obo-rožen stopil na zemljo azijsko. Na razvalinah trojanskih je z bojnimi igrami in daritvami poslavil spomin na junake Homerjeve. Nekoliko potem je prišel do reke *Granika* (Granicus), kjer se mu je ustavila perzijska vojska. Junaški je udaril nanjo in jo sijajno premagal. Toda maloda ga niso ubili, ko je na bojnem konju *Bucefali* vsem bil v zgled s svojim junaštvom. Perzijski satrap je že bil zavihtel meč, da mu razkolje glavo, kar je prihitel macedonski vojvoda *Klit* (Clitus) ter je odsekal sovražniku ramo. Vsa zapadna Mala Azija je pripadla zmagovalcu. Maloazijski Grki so zopet uživali svobodo.

Nato je prezimila macedonsko-grška vojska v Frigiji. V mestu *Gordiju* (Gordium) je bil spravljen star kraljevski voz, na katerem

334.

Pod. 42. Aleksander Veliki.

je bil privezan umetno zavozlan jermen. Pravili so, da zavlada Aziji tisti, kdor ga razvozla. Aleksander ga je z mečem razsekal, in azijski narodi niso dvomili, da so Aleksandru bogovi namenili Azijo.

Nadalje je Aleksander došel do cilicijskega mesta *Tarza* (Tarsus), skozi katero je tekla rečica *Ciden* (Cydnus). Ves poten je skočil kralj v mrzle valove in vsled tega nevarno zbolel. Zdravniki so že obupali. Sedaj mu je sklenil grški zdravnik Filip dati sicer nevarno, toda odločilno zdravilo. Obenem so izročili kralju pismo vojskovodje *Parmeniona* (Parmenio), ki ga je svaril, naj ne zaupa Filipu, zakaj podkupili so ga Perzijani, da mu zavda. Kralj je izročil odprto pismo zdravniku in obenem izpil zdravilo, ki mu ga je bil pripravil obrekovani zdravnik. Da mu je velikodušno zaupal, to mu je otelo življenje; ozdravel je namreč v nekoliko dneh in se zopet postavil preveseli vojski na čelo.

b) Bitka pri Isu in vojna v Egiptu.

Vtem je gnal perzijski kralj *Darij III.* sam veliko vojsko proti Aleksandru. Pri cilicijskem mestecu *Isu* (Issus) sta se spopadla l. 333. Dasi je bilo mnogo več Perzijanov nego Macedoncev, so bili vendar popolnoma potolčeni. Darij je utekel, njegova mati, žena in otroci pa so bili ujeti. Zmagovalec je lepo in milo ravnal z njimi. Ko je s prijateljem Hefestionom stopil v šator k jetnicam, je pokleknila Darijeva mati pred Hefestionom, sodeč po njegovi visoki rasti, da je kralj. Spoznavši svojo zmoto, se je zelo prestrašila, toda kralj jo je pomiril, rekoč: «Mati, ne boj se, tudi ta je Aleksander!»

Ne dolgo potem je poslal nesrečni Darij k zmagovalcu poslanca, ki naj ponudijo za pomirje polovico perzijske kraljevine. Ali ta ponudba ni bila Aleksandru po volji; zahteval je, da se mu vda brezpogojno. Ko je rekel Parmenion: «Da sem Aleksander, bi sprejel ponudbo», ga je zavrnil zmagovalec ponosno: «Tudi jaz, da sem Parmenion.» Nato je krenil Aleksander proti jugu k obali Sredozemskega morja. Vsa pomorska mesta so se mu vdala, samo *Tir* (Tyros), mesto na skalovitem otoku, se mu je trdovratno ustavljalo. Toda Aleksander je dal s kopnega do otoka nasuti širok nasip in mesto okleniti z brodovi. Po sedemmesečnem obleganju ga je naskokoma vzel in razrušil. Odtod je šel preko Palestine v Egipt. Brez boja so se mu vdali Egipčani in so ga radostno pozdravili kot rešitelja izpod perzijskega jarma. V kaj priležnem kraju je zgradil

mesto *Aleksandrijo* (Alexandria), ki je skoro postalo središče svetovne trgovine in grške učenosti. Potem je odpotoval k Amonovemu svetišču v prijetni zelenici Sivi, kjer so svečeniki pozdravili zmagonosnega kralja za sina Amonovega.

c) Bitka pri Gavgameli in Arbeli in vojna v vzhodnih deželah perzijske kraljevine.

V tem je nabral Darij drugo veliko vojsko in jo postavil v ravnini med *Gavgamelami* in *Arbelami*, blizu nekdanjega slavnega mesta Ninive. Aleksander je drzno prebredel Evfrat in deročo Tigrido ter meseca oktobra l. 331. zadel na Perzijane. Macedonski vojskovodje, 331. osupli radi velike sile sovražnikov, so nasvetovali svojemu kralju, naj po noči udari nanje. A Aleksander jim je rekel ponosno: «Ne, zmage nočem ukrasti», in je mirno zaspal. Drugo jutro ga je Parmenion zbudil in rekel zavzet: «Spiš, kakor da si že zmagal.» Nasmehoma je odgovoril Aleksander: «Ali ne misliš, da smo že zmagali, ker se nam ni treba dreviti za Darijem?!» Perzijani so bili tako pobiti, da je ta poboj odločil usodo perzijske države. Ko je bežal Darij v vzhodne dežele, si je Aleksander osvojil stara kraljevska mesta *Babilon*, *Suze* in *Perzepolo* z neizmernimi zakladi.

Nato se je Aleksander napotil proti Hvalinskemu morju, kamor je bil pobegnul brezupni kralj. *Bes* (Bessus), eden njegovih namestnikov, ga je ujel in uklenjenega odvedel s seboj. Aleksander je hitel za izdajico, ali ta je ostavil voz, na katerem je ležal smrtno ranjeni kralj. Darij je ravno izdihnil, ko je prijezdil Aleksander. V srce ginjen, je pokril s plaščem mrtvo truplo in ga dal v Perzepoli slovesno pokopati. Skoro potem je Aleksander ujel morilca in ga obsodil na smrt.

Z Darijevo smrtjo še ni prestala vojna. Silno težavno si je Aleksander prisvojil severovzhodne dežele perzijske ter došel do *Jaksarta* (Jaxartes). Čudovito drzno so se povzpeli vojaki, posnemaje kraljevo neustrašenost, na obzidje gorskih trdnjav v Baktriji in Sogdiani, ki jih ne more nihče vzeti, kakor se je menilo. V eni teh trdnjav je Aleksander ujel kraljično *Roksano* (Roxane), s katero se je pozneje poročil.

3. Aleksander, kralj perzijski.

Aleksander je dajal imenitne službe in dostojanstva odličnim Perzijanom, da bi mu bili trajno vdani; on sam se je nosil po perzijski šegi in živel po perzijskih navadah. Mnogo mladih

Perzijanov je pozval na svoj dvor, da bi se naučili grškega jezika in se izurili v macedonskem vojništvu. Od svojih Macedoncev je zahteval, da bi po jutrovski šegi poklekali pred njim. To je vzbudilo toliko nejevoljo, da so celò njegovi bližnjiki osnovali zaroto. Toda prišla je na dan in zarotniki so bili ostro kaznovani; celò Parmenion in njegov mladoletni sin *Filota* (Philotas) sta bila kot zarotnika obsojena na smrt. Togotni kralj je usmrtil tudi *Klita*, svojega rešitelja. Laskavci so pri gostbi neizmerno proslavljali dela Aleksandrova; edini Klit je oporekal, češ, da ga presega Filip, oče njegov. Kralj se je silno razljutil. Vsi so se tresli za Klita ter ga odvedli iz sobe. Ali Klit je zopet vstopil in ponovil prejšnje svoje trditve. Nato je planil gnevni Aleksander pokoncu, izdril stražarju kopje iz rok in prebodel moža, ki mu je nekoč otel življenje. Toliko, da je to storil, se je kralj zavedel in se ves v bolečinah nagnil nad mrliča. Zaprl se je v svoj šator in plakal ves skesan več dni za svojim prijateljem, ne hoteč pokusiti niti jedil, niti pijače.

4. Aleksander gre v Indijo.

Konec pomladi l. 327. se je Aleksander napotil s 100.000 vojščaki v Indijo. Prebivalci te rodovite in gosto obljudene dežele so se strogo ločili v razne stanove ali kaste, izmed katerih so bili najbolj spoštovani svečeniki, *bramani*. Indijcem je gospodovalo več kraljev, ki so se često bojevali med seboj. Ko je Aleksander prebredel *Ind* (Indus), je naletel ob *Hidaspu* (Hydaspes), pritoku Indovem, na veliko vojsko kralja *Pora* (Porus), v kateri je bilo 300 slonov. Po obupnem boju je zapodil vso vojsko v beg, samo stari kralj Por, jezdeč belega slona, je ostal še na bojišču. Naposled se je moral tudi on vdati. Ko so ga privedli pred Aleksandra in ga vprašali, kako se ravnaj z njim, je odgovoril: «Kraljevski!» Aleksander mu je vrnil kraljestvo, samo priznati je moral macedonsko oblast.

Aleksander je šel preko Hidaspa proti vzhodu ter je hotel prodreti v Gangovo dolino; toda njegovi vojščaki so bili nejevoljni in niso hoteli dalje. Naveličali so se brezkončnih bojev ter hlepeli po domovini in potrebnem pokoju. Videč, da je njih sklep neomahljiv, je sklenil Aleksander vrniti se domov. Nepopisno je bilo veselje vojščakov. Del vojske se je ukrcal pod vodstvom spretnega admirala *Nearha* (Nearchus) na ladje in je brodil po Hidaspu in Indu v Indijsko morje in ob obali v Perzijski zaliv. Drugi del pa je šel

po kopnem proti jugu in potem preko *Gedrozijske* puščave domov. Več tisoč vojščakov je pomrlo v razbeljeni peščenini. Voljno in veliko-dušno je trpel vse nadloge s svojimi junaki. Ko je vojak prinesel nekoč malo vode v šlemu, jo je izlil kralj v pesek, rekoč: «Zame je je preveč, za vse pa premalo.»

5. Aleksandrova smrt in usoda njegove države.

Prišedši v Suze je odslovil stare vojščake in jih z bogatimi darili poslal v domovino. Njegov nemirni duh se je bavil z novimi podjetji. Toda mnogi naporji so mu oslabili zdravje in v Babilonu ga je popadla huda mrzlica in upa ni bilo, da kdaj okreva. Ob njegovi postelji so se zbrali prežalostni poveljniki. *Perdiki* (*Perdiccas*), enemu izmed njih, je izročil svoj pečatni prstan; ko so ga vprašali, kdo bodi njegov naslednik, je odgovoril: «Najvrednejši!» Umril je l. 323. v 33. letu svoje dobe. Njegovo truplo so v Aleksandriji v 323. Egiptu slovesno pokopali.

Po Aleksandrovi smrti so se uprle grške države, sosebnost Atene, da bi si priborile nekdanjo svobodo, toda ukrotil jih je *Antipater* (*Antipater*), macedonski državni upravnik. Demosten, nespravljivi nasprotnik tujega gospostva, je bil obsojen na smrt in je pobegnil na otok Kalavrijo pred polotokom Argolidskim, išoč zavetja v Pozejdonovem svetišču. Ko so zasledovalci obkolili tempelj, je izsrkal strup, ki ga je nosil v pisalu. Pred Pozejdonovim žrtvenikom se je zgrudil na tla in umrl.

Država Aleksandrova je razpadla radi zavidnosti in vladoželjnosti njegovih vojskovodij, ki so se vedno prepirali. Po dolgotrajnih bojih so se razvile iz nje tri države: *Macedonija z Grecijo*, *Sirija* in *Egipet*. V prvi so vladali kralji iz raznih rodov, v Siriji Selevkidi, v Egiptu Ptolomejci. Naposled so vse te države podjarmili Rimljani.

C. Zgodovina Rimljanov.

Apeninski polotok.

Apeninski ali *Italjski* polotok se razprostira v jugovzhodni smeri v Sredozemsko morje. Na severu ga oklepajo Alpe, na vzhodu Jadransko, na zapadu Ligursko in Tirensko morje, na jugu ga cepi Tarentski zaliv na dva polotoka. Glavno gorovje italjsko je *Apenin*, ki se cepi od Alp in razprostira skoro po vsem polotoku. Na zapadni strani tega gorovja so široke ravnine, po katerih teko imenitne reke, kakor *Aren* (Arnus), *Tibera* (Tiberis), *Lira* (Liris), *Volturen* (Volturnus) in *Silar* (Silarus). Zapadno obrežje ima več prostornih pristanišč nego vzhodno. Podnebje v Italiji je milo, zemljo namakajo reke; kdor pridno obdeluje polje, pridela obilo žita, vendar v starih časih mnogobrojnim prebivalcem ni zadostovalo to, kar je rodila domača zemlja, temveč so uvažali žito iz »žitnic«¹ Sicilije in Egipta.

Polotok so delili na Gorenjo, Srednjo in Dolenjo Italijo. *Gorenja Italija* je obsegala svet od Alp do Apenina, rečice *Makre* (Macra) in *Rubikona* (Rubico). Največja reka je *Pad* (Padus), v katerega teče na levi *Ticin* (Ticinus), na desni pa *Trebija* (Trebia); druga imenitna reka je *Adiža* (Athesis). Gorenja Italija je obsegala tri pokrajine: 1.) *Ligurijo* (Liguria) ob Ligurskem zalivu z mestom *Genovo* (Genua); 2.) *Galijo cisalpino*, ki jo je delil Pad v *Galijo cispadano* in *Galijo transpadano*. Tu so stala mesta: *Verona*, *Mediolan* (Mediolanum), *Vercelle* (Vercellae), *Mutina* (Modena); 3.) *Venecijo* (Venetia) z deželo Karnov in Istrijanov. Tu so slula mesta: *Patavij* (Patavium), *Akvileja* (Aquileia, Oglej), *Tergest* (Tergeste, Trst) in *Pola* (Pulj).

Srednja Italija je segala do rečic *Silara* (Silarus) in *Frenta* (Frento) ter je imela te-le pokrajine: 1.) *Etrurijo* (Etruria), deželo Etruščanov, ob reki *Arnu* (Arnus); na vzhodu in jugu jo je oklepala *Tibera*. Imenitna mesta so bila: *Kluzij* (Clusium), *Tarkviniji* (Tarquini) in *Veji* (Vei); 2.) *Lacijo* (Latium) z Albansko goro in Pomp-tinskim barjem. Od morja pet ur hoda je stal ob Tiberi *Rim* na

sedmih gričih: na Palatinu, Kapitolinu, Celiju, Aventinu, Eskvilinu, Viminalu in Kvirinalu. *Ostija* (Ostia) je bila njegovo pristanišče. Druga mesta so bila: *Alba longa*, *Ardeja* (Ardea) in *Lavinij* (Lavinium); 3.) *Kampanijo* (Campania) z vulkanom *Vezuvom* in reko *Vulturnom* (Vulturnus); sloveča mesta so bila: *Kapua* (Capua), *Nola*, *Neapol* (Neapolis), *Herkulanej* (Herculaneum), *Pompeji* (Pompei) in *Stabije* (Stabiae); 4.) *Umbrijo* z rečico *Metavrom* (Metaurus) in mestom *Sentinom* (Sentinum); 5.) *Picen* (Picenum) z *Ankono* (Ancona), in 6.) *Samnijo* (Samnium), deželo Samničanov in Sabinecev, z mestom *Beneventom* (Beneventum).

Dolenja Italija, zaradi mnogih grških naselbin tudi *Velika Grecija* imenovana, je obsegala: 1.) *Apulijo* (Apulia) z *Avskulom* (Ausculum) in *Kanami* (Cannae) tik rečice *Avfida* (Aufidus, Ofanto); 2.) *Kalabrijo* (Calabria) z *Brundizijem* (Brundisium), najimenitnejšim pristaniščem ob Jadranskem morju, in *Tarentom* (Tarentum); 3.) *Lukanijo* (Lucania) s *Heraklejo* (Heraklea), in 4.) deželo *Brutijcev* (Bruttii) s *Sibarido* (Sybaris) in *Turiji* (Thurii).

Med otoki je bila *Sicilija* najimenitnejša. Od Italije jo loči »Fretum Siculum« (morska ožina Mesinska), kjer sta bili baje strašni Scila in Haribda. Na vzhodni obali se dviga *Etna* (Aetna). Sloveča mesta so bila: *Mesana* (Messana), *Sirakuze* (Syracusae), *Agrigent* (Agrigentum), *Panorem* (Panormus, Palermo) in *Mile* (Mylae). Na zapadu Sicilije so *Egatski* (ins. Aegates), na severovzhodu pa *Liparski* (Liparae) otoki.

I. Rimski kralji.

1. Romul.

O početku in prvih zgodbah rimskega naroda nam poroča nastopna pravljica: Ko so Grki razrušili Trojo, je pobegnil junak *Enej* s kopo Trojancev in prišel po večletnem potovanju in mnogih nezgodah v Lacijo, kjer je kraljeval Latin. Ta ga je prijazno sprejel in mu dal svojo hčer Lavinijo za ženo. Njegov sin *Askanij* (Ascanius) je zgradil *Albo longo* (Alba longa), kjer so kraljevali mnoga leta njegovi zadedi. *Proka* (Procas), eden teh kraljev, je imel dva sina: *Numitorja* (Numitor) in *Amulija* (Amulius). Ta je pahnil svojega starejšega brata s prestola in spravil njegovo hčer *Rejo Silvijo* (Rhea Silvia) k vestalkam, ki so služile boginji Vesti. Toda bog Mart jo je skrivši izvolil za ženo in porodila mu je dvojčka *Romula* (Romulus) in *Rema* (Remus). Prestrašeni Amulij je ukazal mater živo

pokopati, dvojčka pa potopiti v Tiberi. Ali bila je ravno povodenj, in ko je bila voda utekla, je obtičala košara z dečkoma pod smokvo na suhem. Zapuščena dvojčka je dojila volkulja, dokler ju ni našel pastir *Favstul* (Faustulus) in odnesel domov svoji ženi. Tu sta dorasla krepka in čvrsta mladeniča. Ko sta nekoč na čelu svojih tovarišev plenila po okolici, so ujeli Rema in ga privedli pred Numitorja. Ta se je čudil ličnemu in plemenitemu vedenju jetnikovemu, ga vprašal po rodu in zvedel, da sta Romul in Rem njegova vnuka. Nato jima je razodel zločinstvo Amulijevo, in brata sta sklenila kaznovati morilca. S četo pastirjev sta pridrla v Albo longo, ubila Amulija in posadila Numitorja na prestol. Hvaležni Numitor je dovolil bratoma sezidati mesto na Palatinskem griču, kjer sta bila vzrasla.

753. Tukaj sta l. 753. ustanovila mesto Rim. Toda nista se mogla pogoditi, po kom naj bi se mesto zvalo; zategadelj sta sklenila poizvedeti voljo bogov po ptičjem letu. Rem je prvi ugledal šest jastrebov, malo potem Romul dvanajst. Zato se je med bratoma vnel prepir, v katerem je zmagal Romul; in mesto se je zvalo po njem *Rim* (*Roma*). Ves razljučen je skočil Rem, zasmehujoč svojega brata, čez nizki zid, in zato ga je umoril Romul.

Da se pomnoži število podložnikov, je oklical Romul mesto za *azil*, to je zavetišče preganjanim nesrečnikom in izgnanim zločincem. Tako se je v Rimu nabralo mnogo moških, toda niso imeli žensk, zakaj sosedje so branili svojim hčeram, da bi se možile s takimi možmi. Romul si je pomogel zvijačno in siloma. Ob vzožju Palatinskega griča je priredil veliko svečanost in povabil nanjo sosede. Prišlo je mnogo radovednega ljudstva, seosebno Sabinecev z ženami in otroki. Ko so prav zvesto gledali bojne igre, so planili rimski mladeniči na gledalce; vsak je zgrabil po eno deklico in jo odnesel domov. Prestrašeni roditelji so pobegnili, tožeč na ves glas, da so se Rimljani pregrešili zoper gostoljubje.

Da se osvetijo, so Sabinci pridrli pod kraljem *Titom Tacijem* (Titus Tatius) pod Kapitol. Tukaj se je vnel krvav boj. Kar planejo ugrabljene žene med bojevalce in milo prosijo, naj se sklene mir. Sabinci so se naselili na Kvirinalskem griču in združili z Rimljani v eno državo, ki sta ji kraljevala obenem Romul in Tit Tacij. Romul je osnoval iz sto starih meščanov svèt ali *senat*, v katerega je izbral zdaj še sto Sabinecev. Pozneje se je pomnožilo število članov na tristo. Senatorji, *patres* zvani, so nosili v znamenje svoje časti rdeče čevlje in *togo* (plašč), s škrlatom obrobljeno.

Po smrti Tita Tacija je kraljeval Romul zopet sam. Ko je nekoč pregledoval vojsko na *Martovem polju* v ravnici med Kapitolskim in Kvirinalskim gričem in Tiberom, je vstal velik vihar in bog Mart ga je na gorečem vozu odpeljal v nebo. Odslej so ga častili kot boga *Kvirina* (Quirinus).

2. Numa Pompilij.

Narod je zdaj izvolil miroljubnega in pobožnega Sabinca *Numo Pompilija* (Numa Pompilius) za kralja, ki je uredil bogočastje. Najvišji bogovi so bili *Jupiter*, bog neba in zemlje, bojni bog *Mart* (Mars) in *Kvirin* (Quirinus). Pozneje so častili Rimljani iste bogove kakor Grki, toda dajali so jim druga imena. Značilna je bila pri Rimljanih častitev dvoobraznega *Jana* (Janus), boga vsega početka in konca; s postarnim obrazom je zrl v prošlost, z mladostnim pa v bodočnost. Vrata njegovega svetišča so bila ob vojni odprta, da mu je lahko vsakdo daroval. Vsaka hiša v Rimu je imela svoje bogove varuhe, *penáte*, celo vsak Rimljan svojega duha zaščitnika, *genija*. Med vsemi svečeniki so bili najimenoitnejši «*pontifices*», ki jim je načeloval «*pontifex maximus*». *Avguri* so poizvedovali voljo bogov iz ptičjega leta. *Vestálke*, svečenice Veste, boginje domačega ognjišča, so pazile, da ni nikdar ugasnil sveti ogenj v Vestinem svetišču.

3. Tul Hostilij.

Za miroljubnim Numo je zavladal bojeviti Rimljan *Tul Hostilij* (Tullus Hostilius), ki je začel vojno z Albo longo, z materinskim mestom Rima. Stala je že vojska proti vojski, kar predlaga albanski poveljnik *Metij Fufecij* (Metius Fufetius) Tulu, naj ne določi bitka, ampak posamni bojevalci, čigava bo zmaga. Tul je pritrnil. Slučajno so bili v obeh vojskah trojčki, v rimski *Horaciji*, v albanski *Kuriaciji*. Tem se je naročilo, naj z orožjem razločijo med obema strankama. Tisti narod, čigar bojevalci zmagajo, bo gospodoval drugemu. Šest mladeničev je nastopilo med obe vojski, ki sta težkega srca pričakovali razsodbe. Takoj v početku borbe sta se zgrudila dva Rimljana mrtva na tla, a tretji je bil nepoškodovan; vsi trije Albanci pa so bili ranjeni. Horacij se je zagnal v beg, češ, da mu bodo Albanci sledili, kolikor jim bodo dopuščale rane. Za nekoliko časa se je obrnil, planil na Kuriacija, ki mu je bil najbližji, in ga usmrtil. Nato se je lotil drugega in tretjega ter pobil oba. Zdaj so se Albanci

pokorili Rimljanom. Vojski sta odšli domov. Na čelu rimske je ponosno korakal zmagovalec z bojno opravo ubitih sovražnikov. Pri mestnih vratih je srečal sestro, ki je bila zaročena z enim Kuriacijem. Ko je videla na bratovih ramah svojega zaročenca vojni plašč, ki ga je bila sama spletla, je jela razpletelih las plakati in kleti morilca. Razljučeni Horacij pa je prebodel sestro in vzkliknil: «Tako bodi vsaki Rimljanki, ki plaka za sovražnikom!» Horacij je bil obsojen na smrt; toda oče njegov, ki je v enem dnevu izgubil dva sina in hčer, mu je izprosil pomilostitev.

Ne dolgo potem se je hotel Metij Fufecij iznebiti rimskega gospostva, a to se mu ni posrečilo. Rimski kralj je dal izdajico razkosati, Albo longo pa razrušiti. Prebivalce je odvedel v Rim in jih naselil na Celijskem griču, kjer so se združili z Rimljani.

4. Ank Marcij.

Tudi četrti kralj *Ank Marcij* (Ancus Martius), rodom Sabinec, se je vojskoval srečno z latinskimi mesti ter je njih prebivalce preselil v Rim na *Aventinski* grič. Zvali so se *plebejci*; bili so poseben stan, ki se je ostro ločil od starih državljanov ali *patricijev*. Dasi so plačevali davke, vendar niso imeli nobenih državljanskih pravic in tudi na vojsko niso izprva hodili. Za Anka Marcija se je preselil v Rim Etruščan *Lucij Tarkvinij* (Lucius Tarquinius). Spotoma je priletel orel, snel mu klobuk z glave, vzletel kvišku z njim in ga osuplemu popotniku zopet posadil na glavo. *Tanakvila*, žena njegova, ki je umela razlagati božja znamenja, mu je prorokovala, da ga čaka v Rimu velika čast. V Rimu so modrega in precej bogatega Tarkvinija visoko čislali in po kraljevi smrti izvolili za kralja.

5. Tarkvinij Prisk.

Tarkvinij Prisk (Tarquinius Priscus) je bil izvrsten vladar. Da bi se v mestu osušili nizko ležeči kraji, je izkopal podzemeljske kanale (kloake) (pod 43.), ustanovil Veliki trg (forum) (pod 44.) in ogradil tekališče *circus maximus*; na *Kapitolsem* griču, kjer je stal *grad*, je jel zidati Jupitrov tempelj. Sinovi Anka Marcija, hlepeč po kraljevem prestolu, so ga dali umoriti, toda narod ni izvolil za kralja nobenega izmed zločincev, ampak umorjenčevega zeta *Servija Tulija*.

6. Servij Tulij.

Servij Tulij (Servius Tullius) si je pridobil za državo zaslugo, da je uvrstil tudi plebejce v rimsko vojsko. Priklopil je mestu še dva griča. Viminal in Eskvilin, da se je raztezalo po sedmih gričih. Umoril ga je njegov vladohlepni zet *Tarkvinij*, sin prejšnjega kralja, ter se krivično polastil prestola.

7. Tarkvinij Superb.

Tarkvinij Superb (Tarquinius Superbus) je bil svojevoljen vladar. Mnogo blagih Rimljanov, ki so se upirali njegovemu samosilstvu, je dal umoriti. Njegov sestrič *Lucij Junij Brut* (L. Junius Brutus) se je rešil, da se je delal bedastega. Kralj je nakladal narodu visoke davke. Trdosrčneža, okoli katerega so bili vedno telesni stražarji, so nazivali s priimkom «superbus», t. j. ošabnež.

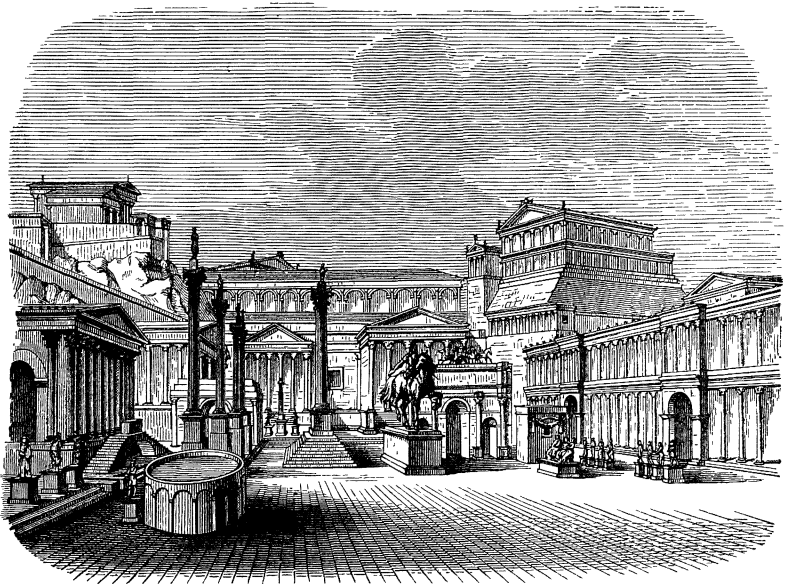
Utrdivši svoje gospostvo, je menil, da bo mirno vladal, toda nenavadne sanje in roki so ga neprestano plašili. Zato je poslal svoja sinova v Delfe, vprašat proročišče, kakšno bodočnost so mu naklonili bogovi. Spremljal ju je Lucij Junij Brut. Ko sta kraljeviča opravila naročilo očetovo, sta vprašala proročišče, kdo bo očetov naslednik na rimskem prestolu. Odgovorilo jim je: «Kdor prvi poljubi svojo mater.» Brata sta sklenila srečkati, kateri od njiju naj jo poljubi prvi, ko se vrneta. Toda Brut je prav razumel božji izrek. Stopivši iz svetišča, se je spotaknil kakor po naključju in poljubil zemljo, skupno mater vseh smrtnikov. Ko sta prišla sina domov, je jel Tarkvinij oblegati mesto *Ardejo*. Nekega dne je prijezdil *Sekst* (Sextus), kraljev najstarejši sin, iz tabora v mestece *Kolacijo* (Collatia) in grdo ravnal z blago *Lukrecijo* (Lucretia), ženo svojega stričnika *Tarkvinija Kolatina* (Collatinus). Razžaljena Lukrecija

Pod. 43. Velika kloaka.

je poslala po očeta in moža, jima povedala vse in si potisnila nož v srce. Tudi Brut je pritekel in razkril prave svoje misli; napotil se je v Rim in pozval meščane, naj se osvetijo za sramoto. Rimljani so odpravili kraljestvo ter izgnali Tarkvinija in vso njegovo rodovino.

510. To je bilo l. 510., torej tistega leta, ko so Atenci izgnali Hipijo. Odslej je bilo ostro prepovedano voliti kralja. Tako se je rimska država izpremenila v ljudovlado.

Pod. 44. Veliki trg (Forum romanum).

Kralja sta nadomeščala dva *konzula*, katera so vsako leto izvolili izmed patricijev. Vladala sta sporazumno s senatom, sestavljenim ponajveč iz patricijev, in z *narodno skupščino*. Prva konzula sta bila Lucij Junij Brut in Tarkvinij Kolatin. Samo v nevarnih časih so izročili najvišjo oblast enemu edinemu vladarju ali *diktatorju*, ki pa ni smel nikdar dalje vladati nego šest mesecev.

Štiriindvajset služnikov, *liktorji* imenovani, je nosilo pred diktatorjem, kakor prej pred kraljem, butarico šib s sekiro kot znamenje njegove oblasti.

Tarkvinij se je sicer trudil, da bi zopet zasedel kraljevski prestol, toda zaman. Osnoval je zato v Rimu zaroto; celò dva

sina vrlega Bruta sta bila med zarotniki. Ali zaroto so zasledili, in Brut je dal svoja rodna sina umoriti, ker mu je bila blaginja domovine dražja nego življenje sinov.

II. Vojna s Porzeno.

Zmede v Rimu je porabil etruščanski kralj *Porzena* (Porsena), gospod mesta *Kluzija*, ter prignal veliko vojsko pred Rim. Rimljani so se umaknili čez leseni most preko Tibere v mesto, in Porzena je drevil za njimi. Pred mostom se je postavil *Horacij Koklit* (Horatius Cocles) v bran in odbijal navale Etruščanov, dokler niso za njim rojaki razrušili mosta. Nato je skočil junak v reko in pripaval srečno k svojcem, dasi so streljali sovražniki ostre pšice za njim.

Porzena je obkolil mesto od vseh strani, da bi ga ukrotil z gladom. V tej stiski je sklenil rimski mladenič *Mucij* (Mucius) kralja ubiti in tako oteti domovino. Vtihatopil se je v tabor sovražnikov in dospel nepoznan v Porzenov šator. Tu je prebodel namesto kralja krasno oblečenega pisarja. Ko je hotel potem predreti s krvavim mečem tolpo prestrašenih vojščakov in uteči, so ga zajeli in privedli pred kralja. Ta mu je zapretil s smrtjo na grmadi, ako ne ovadi svojih sokrivcev. Da bi kralju pokazal, da se ne boji nikakršne groznje, je vtaknil Mucij desnico v žerjavico na žrtveniku in jo držal tako dolgo v njej, da je zgorela. Kralj, osupel spričo takega junaštva, mu je pustil življenje in svobodo. Nato je rekel mladenič, kakor bi hotel vrniti kraljevo velikosrčnost: «Tristo rimskih mladeničev se je zarotilo zoper tvoje življenje. Mene je zadelo, da prvi poskusim svojo srečo; po vrsti pridejo drugi za mano, dokler ne izvršimo svojega naklepa.» Kralj se je prestrašil in se pogodil z Rimljani. Ti so mu izročili orožje, prepustili kos zemlje in dali v poroštvo sklenjenega miru talce. Mucija pa so zvali odslej *Scevol* (Scaevola), t. j. levičnika, in ga visoko čislali.

Med talci je bila tudi plemenita devica *Klelija* (Cloelia). Ona je prekanila stražarje, preplavala s svojimi tovarišicami Tiberu in srečno prišla v Rim. Toda Rimljani so kralju izročili drzno devico. Porzena se ni mogel prečuditi junaštvu Klelijinemu ter zvestobi Rimljanov, zato je izpustil njo in njene tovarišice. Nato se je vrnil domov.

III. Ljudski tribuni. Menenij Agripa.

Ko je mlada republika prebila prve nadloge, se je pokazalo, kolika razlika je bila med *patriciji* in *plebejci*. Patriciji so bili gospoda, zakaj sami so opravljali vse državne službe, sami so uživali za nizke davke državna zemljišča (ager publicus), t. j. zemljo, ki so jo jemali osvojenim mestom. Dočim se je množilo njih imenje, so obubožali mnogi plebejci, ker niso dobivali plače ob vojni. Bili so torej prisiljeni, da so od patricijev jemali posojila, in kdor ni mogel plačati dolga, so ga zaprli ali zaslužili. Zaradi tega tužnega razmerja so se 494. plebejci uprli l. 494. Oboroženi so se izselili na *Sveto goro* ne daleč od Rima, da si tu zgrade novo mesto.

Ker je bil ta razpor za državo silno nevaren, so poslali patriciji priljubljenega *Menenija Agripo* (Menenius Agrippa) na Sveto goro, da bi jih spravil s plebejci. Agripa je povedal plebejcem tole priliko: «Nekoč so se uprli udje človeškega telesa želodcu, češ, da ničesar ne dela, ampak samo uživa. Niso mu hoteli več donášati jedil. Želodec se je skrčil, a tudi udje so oslabei. Videč, da dobivajo svojo moč od želodca, jamejo mu udje zopet služiti.» Plebejci so spoznali pomen te prilike, a spravili so se šele potem, ko so jim privolili izdatno olajšavo. Dovolili so jim, da izmed sebe izvolijo vsako leto zaščitne oblastnike, *ljudske tribune*, ki so bili nedotekljivi in dolžni braniti plebejce zoper patricije, če bi posegali v njih pravice. Smeli so celò ovreči senatove sklepe, če so škodovali blagosti naroda. Sklicevali so narodne skupščine (comitia tributa), na katerih so tožili vsakega patricija, ki je kratil pravice naroda.

IV. Koriolan.

Ko so postavili ljudske tribune, je živel v Rimu mlad in hraber patricij, Gaj Marcij *Koriolan* (Gaius Marcius Coriolanus), ki se je odlikoval v vojni. Ali kakor se je bil hrabro, tako je mrzil plebejce. 491. L. 491. je bila v Rimu huda lakota. Ko so iz Sicilije priplule žitne ladje, je predlagal Koriolan v senatu, da se naj prepusti žito ubožnim plebejcem samo proti temu, da se odreko pravici, voliti ljudske tribune. Ta nasvet je vzbudil veliko razdraženost. Tribuni so zatožili Koriolana pred narodno skupščino, a on je pobegnil iz Rima in šel k Volščanom ter jih naščuval na Rimljane. Na čelu veliki vojski je napadel svoje rojstno mesto in grozno opustošil njegovo okolico. Zaman so prosili stiskani Rimljani miru, nič ni genilo

razsrjenega zmagovalca. Naposled so se napotile njegova mati, žena z otroci in mnogo plemenitih gospá v njegov tabor. Koriolan je stekel svoji materi naproti, da jo objame. Toda zavrnila ga je, rekoč: «Povej mi prej, ali stojim pred sinom ali pred sovražnikom? Ali živim zato tako dolgo, da te vidim izgnanca in sovražnika?» Te besede in tožbe so mu omečile trdo srce. Objel je mater, rekoč: «Mati, Rim si rešila, ali sina si izgubila.» Nato je odvedel vojsko domov. Razjarjeni Volščani so ga zato ubili.

V. Postave na dvanajsterih tablicah.

Taki dogodki so še bolj razvneli prepir med državljani. Doslej ni bilo v Rimu napisanih postav in patriciji so samovoljno razsojevali spore in tožbe na škodo plebejcem. Zato so ti zahtevali, da se napišejo postave. A temu so se dolgo ustavljali patriciji; l. 451. so se vendar vdali sili plebejcev in so deseterim možem (decemviri) naročili, naj napišejo postave. Ti so napisali postave na deset tablic in se potem odpovedali službi. A tudi za nastopno leto so bili izvoljeni decemviri, ki so dodali še dvoje tablic, da jih je bilo skupaj dvanajst. Dasi je bilo delo končano, so se decemviri na prigovarjanje vladohlepnega patricija Apija Klavdija vendar branili odpovedati službi. Zato se je nejevoljno ljudstvo uprlo in odpravilo samosilne mogotce.

VI. Furij Kamil. Mark Kurcij.

Silen sovražnik rimski državi je bilo etruščansko mesto *Veji*. Vejenčani in Rimljani so se krvavo bojevali že za kraljev. L. 406. je prišlo do odločilnega boja. Vejenčani si niso upali na bojišču udariti na Rimljane, temveč so se branili za trdnim obzidjem svojega mesta. Rimljani so oblegali Veje deset let. Naposled so imenovali *Furija Kamila* (Furius Camillus) za diktatorja. Ta je dal izkopati od rimskega tabora do srede Vejev podzemeljski rov, ki se je končaval ravno pod grajskim svetiščem boginje Junone. Ko so od vseh strani naskakovali mesto, je Kamil predrl s četo vojakov iz podzemeljskega rova, si osvojil grad, odprl mestna vrata, in Rimljani so se zadrevili v mesto. Tako je Rim preobladal ponosne Veje. Zmagovitemu Kamilu so priredili sijajen triumf. Toda skoro je izgubil naklonjenost rimskega naroda. Očitali so mu, da je izneveril del bogatega plena. Ker je vedel, da bo obsojen, je šel rajši dobrovoljno v pregnanstvo v Ardejo.

Takrat so tudi *Galci*, prišedši s severa v Italijo, pritiskali na Etruščane. Ko so oblegali mesto *Kluzij*, so zaprosili Kluzijanci Rimljane pomoči. Toda poslali so jim samo tri poslance, ki so zahtevali, naj Galci ostavijo mesto. Ko so vprašali *Brena* (Brennus), vojnega kralja Galcev: «S kako pravico napadate zemljo svobodnikov?» jim je ošabno odgovoril: «To pravico nosimo na osteh nabrušenih mečev: junakov je svet.» Nato so se poslanci pridružili bojevalcem ter ubili nekega galskega četovodjo. Razljučeni Bren je ostavil Kluzij in šel naravnost nad Rim. Ob rečici *Aliji* (Allia) je udaril na Rimljane in jih popolnoma pobil (l. 386.).

Potem so pridrli Galci v zapuščeno mesto. Na Velikem trgu (forum) je sedelo v službeni obleki osemdeset starih senatorjev, ki so hoteli rajši umreti nego prebiti nesrečo svoje domovine. Galci so planili nanje, jih pomorili, poplenili mesto in ga potem zažgali. En del pobite vojske se je umaknil na Kapitolij, ki so ga oblegali Galci. Lepo je svetil mesec, ko so nekateri predrzni Galci splezali po skalah na grad, meneč, da so že dospeli v trdnjavo; zakaj nikjer ni bilo stražarja, noben pes ni zalajal. Kar zagagajo v Junoninem svetišču goske in zbude senatorja *M. Manlija* (M. Manlius). Ta je zdajci prihitel in treščil preko strme skale prvega Galca tako silno, da je podrl svoje tovariše, po vrsti plezajoče na grad, in jih pahnil v nižino. Tako je bil otet Kapitolij, ali ker je obsedancem pošel živež, so morali prositi miru in odhajajočim sovražnikom plačati tisoč funtov zlata. Ko so na trgu tehtali zlato, so se pritoževali Rimljani, češ, da imajo Galci krive uteži. Nato je vrgel ljuti Bren svoj meč na uteži, grozeč: «Gorje premagancem!» V tem hipu je baje prihitel diktator *Kamil*, ki je bil zbral v Vejih razkropljene čete, in zapodil Galce v beg. Osvobojeno je bilo mesto, toda bilo je pusto pogorišče. Zato se je hotelo obubožano ljudstvo preseliti v prazne Veje, a Kamil je pregovoril rojake, da so ostali na mestu stare slave. Zaradi te zasluge so ga nazvali drugega ustanovitelja Rima.

Mesto je bilo le za silo popravljeno, ko so se iznova vneli stari prepiri. Pogumna ljudska tribuna *K. Licinij Stolon* (C. Licinius Stolo) in *L. Sekstij Lateran* (L. Sextius Lateranus) sta se kar najodločneje potezala za plebejce. Toda šele potem, ko je osemdesetletni Kamil opominjal k slogi, so l. 366. patriciji sprejeli načrte postav, ki sta jih nasetovala ljudska tribuna. Najvažnejše določilo *Licinijevih* postav je bilo, da je voliti enega konzula izmed plebejcev. Ne dolgo

potem se je plebejcem odprla pot do vseh državnih služb; postavljali so jih za *pretorje* ali sodnike in *cenzorje*. Cenzorji so cenili imovino državljanov, upravljali denarstvo, nadzirali нравnost državljanov ter so imeli pravico, voliti senatorje.

Pripoveduje se, da se je ob tistem času sredi mestnega trga na mah pogreznila zemlja in da je zazijal brezdANJI prepad. Vedeži so prorokovali, da se brezdno sklene, če vržejo Rimljani vanje to, kar jim je najdražje. «Kaj je Rimljanom dražje nego orožje in junaštvo!» je vzkliknil plemeniti mladenič *Mark Kurcij* (Marcus Curtius) in se zvalil ves opremljen na krasno opravljenem šarcu v brezdno, ki se je takoj sklenilo za njim. Ta pripovedka nam kaže, da je prestal razpor med državljanji, ko ni bilo več razlike med patriciji in plebejci. Zdaj so nastopili Rimljani junaško pot, na kateri so si osvojili Italijo in potem svetovno gospostvo. Sloga in domoljubje, preproste šege in zmernost, hrabrost in spoštovanje bogov in zakonov, te kreposti so dičile Rimljane in povečale njih državo. K temu je pomogla tudi izvrstno izvežbana vojska. Razdeljena je bila na legije po 4000 do 6000 mož; vsaka legija je imela za bojni znak srebrnega orla na drogu. V strahu so imeli vojake, in kdor je prestopil povelje, so ga kaznovali s smrtjo, kdor pa se je bojeval hrabro, so ga odlikovali.

VII. T. Manlij Torkvat.

T. Manlij je bil potomec onega Manlija, ki je Kapitolij otel Galcev. Ob njegovem času so Galci zopet drli proti Rimu. Rimska vojska, v kateri je bil tudi hrabri in domoljubni Manlij, je šla proti njim. Ko so stali Rimljani in Galci ob reki drug proti drugemu, je stopil Galec izredno velike rasti na most in pozval najhrabrejše Rimljane na dvoboj. T. Manlij si je izprosil od poveljnika dovolitev za dvoboj, vzel ščit in bodalo ter prišel bahaškemu gorostasu tako blizu, da mu nič ni koristilo dolgo orožje. Prebodel mu je vrat, snel mu z vrata verižico in jo del sebi okoli vratu. Preveseli Rimljani so privedli zmagovalca diktatorju in mu nadeli častno ime *Torkvat* (Torquatus), t. j. overiženec. Nastopno noč so Galci odšli. Tako je Manlij otel svojo domovino iz velike nevarnosti.

Kmalu potem so Rimljani pričeli vojno z *Latinci*, dosedanjsimi svojimi zavezniki. Za konzula so izvolili *T. Manlija Torkvata* in *P. Decija Musa* (P. Decius Mus). Ko sta se vojski utaborili pod *Vezuvom*, je Manlij prepovedal pod smrtno kaznijo vsak dvoboj.

Njegov sin, ki je bil odšel na pozvedbo, je naletel na sovražnikovega četovodjo ter ga ubil. Nato mu je vzel vojaško opravo, se vrnil v tabor in ves vesel sporočil očetu svojo zmago. Ali ta je dal takoj sklicati vojsko in je rekel svojemu sinu: «Ker si se bil s sovražnikom zoper mojo prepoved in se nisi pokoril vojaškemu redu, te obsojam na smrt.» Liktor je pristopil, privezal obsojenca na steber in mu odbil glavo. Plakaje in neusmiljenega očeta roteč so sežgali vojaki truplo hrabrega mladeniča.

Malo potem se je vnela bitka. Ko je že omahovala bojna vrsta Rimljanov, je posvetil svečenik *P. Decija Musa* bogovom smrti; konzul sam pa je molil: «Podelite zmago rimskemu narodu, a strah, groza in smrt naj ugonobe njega sovražnike! Za rimski narod in rimsko vojsko se posvečujem podzemskim bogovom.» Nato je zasedel brzega konja in planil v največji metež. Skoro se je zgrudil smrtno ranjen. Nadejaje se gotove zmage, so planili Rimljani na sovražnika. Manlij je poslal najhrabrejše vojščake na bojišče, videč, da so Latinci utrujeni. Tako so zmagali Rimljani. Po dveletni vojni so se Latinci pokorili Rimljanom.

Ob tem času so se Rimljani tudi bojevali s *Samničani*. Ta krepki narod je domoval v Apeninah. Često so pridrle samničanske čete iz puste gorate dežele v rodovito Kampansko nižavo ter plenile po grških mestih, posebno po Neapolu in Kapui. Hrabro so se bili Samničani, a naposled so morali vendarle kakor mnoga grška mesta v Dolenji Italiji priznati rimsko oblast.

VIII. Vojna s Tarentom: Pir.

Najbogatejše grško mesto Dolenje Italije je bilo *Tarent*. Tarenčane je skrbelo za nezavisnost, ko so videli, kako širijo Rimljani svojo oblast. Ko se je nekoč usidralo majhno rimsko brodovje v njih пристanišču, je razbila mestna drhal, črteča Rimljane, štiri ladje. Rimljani so zahtevali zadoščenja, a Tarenčani so se porogali poslancem; nato so jim Rimljani napovedali vojno.

Pomehkuženi trgovski narod je pozval podjetnega *Pira* (Pyrrhus), kralja epirskega, na pomoč. Pir je prišel z dobro izvežbano vojsko 280. in dvajsetimi sloni v Italijo (l. 280.). Drzni Rimljani so mu šli nasproti in udarili pri *Herakleji* nanj. Dolgo ni bilo moči odločiti boja; naposled je pogнал Pir svoje slone, ki so oprtiv nosili stolpe, polne vojakov, in Rimljani so se spustili v beg. Ker je kralj hotel hitro

končati vojno, je poslal svojega prijatelja in govornika *Cinejo* (Cineas) v Rim, da izposluje mir. Senatorji so že omahovali, kar vstane slepi *Apij Klavdij* (Appius Claudius) in pravi: «Žal, da nisem tudi oglušil, vsaj bi ne bil čul za Rim tolikanj sramotnih nasvetov!» Iznova osrčeni senatorji so odgovorili Cineji, da ne bodo skleпали miru, dokler bo stal Pir na italjski zemlji. Skoro potem je šel blagi *Fabricij* (Fabricius) na čelu poslancev h kralju, da se pogodi z njim radi odkupa ujetih vojakov. Pir je hotel privoliti v to, če bi Rimljani sklenili mir, in se je trudil z zlatom pridobiti Fabricija. Ker se mu to ni posrečilo, ga je hotel preplašiti. Ko sta se razgovarjala v dvorani, se je odgrnilo zagrinjalo in velik slon je stal za Fabricijem in mu iztezal rilec čez glavo. Nasmehoma je dejal Rimljan: «Kakor me ni oslepilo tvoje zlato, tako me ne bo preplašil tvoj slon.» Pir je nato dovolil ujetnikom, da smejo iti na svečanost v Rim. Na določeni dan so se zopet vsi vrnili v kraljev tabor.

Prihodnje leto je zmagal Pir pri *Avskulu* (Ausculum) v Apuliji, ali padla mu je polovica najboljših vojakov, tako da je vzkliknil: «Še ena taka zmaga, in propadel sem!» Takrat je Pirov osebni zdravnik pisal Fabriciju, da bi za dobro plačilo zavaljal svojemu gospodu. Pošteni Fabricij je izročil pismo kralju, ki se ni mogel načuditi blagosrčnosti svojega nasprotnika. Rekel je: «Prej bo zgrešilo solnce svoj tir nego Fabricij pot poštenosti.» Obenem je izpustil vse ujete vojake brez odkupnine. Nato se je napotil v Sicilijo, da bi ubranil otočane silnih Kartazanov. Ali tudi tu mu ni bila sreča mila. Vrnivši se v Italijo, je napadel rimsko vojsko l. 275. pri *Beneventu*. Zanašal se je tudi to pot na slone. Ali Rimljani so streljali nanje goreče pšice, in besne živali so zdirjale nazaj in tako zmedle Pirovo vojsko, da so Rimljani popolnoma zmagali. Kralj je pobegnil v Tarent in se je odtod nejevoljen vrnil v Epir. Rimljani so si osvojili Tarent in so sedaj vladali vsemu polotoku do Padske nižave. 275.

IX. Prva punska vojna (l. 264. do l. 241.).

Na severnem afriškem obrežju je bila *Kartagina* najmogočnejše mesto. Kartazani ali Punci so imeli mnogo naselbin ob severni obali afriški, v Hispaniji, na Balearskih otokih, Korziki in Sardiniji, na katere so opirali svoje pomorsko gospodstvo. In tega niso hoteli z nikomer deliti. «Še tega ne dovolimo, da bi si Rimljani umivali roke z morsko vodo», so rekli oblastni Kartazani. Naposled so si hoteli

osvojiti tudi otok Sicilijo. Toda ondotna grška mesta in sirakuški vladarji so se jim krepko postavili v bran. Pripetilo se je, da so si odslovljeni sirakuški najemniki, ki so se zvali Martovi sinovi ali *Mamertinci*, osvojili mesto *Mesano* in se nastanili v njem. Tu jih je sirakuški kralj *Hieron* (Hiero) hudo stiskal in zato so zaprosili Rimljane pomoči. Preden so pritekli Rimljani na pomoč, so bili že Kartažani zasedli mesanski grad in zaprli Rimljanom pot v Sicilijo. Vzlic temu so poslali Rimljani vojsko v Sicilijo, ki je zasedla

264. *Mesano*. Zato se je vnela l. 264. *prva punska vojna*, ki je trajala do l. 241.

Rimljani so posedli skoro vso Sicilijo. A pri tem so se uverili, da brez vojnih ladij ni moči docela izgnati Kartažanov. Zato so stesali 120 peteroveslač. Za vzorec jim je rabila kartažanska ladja, katero je bil butnil vihar ob italjsko obrežje. Na vsaki ladji so postavili zapaden most s kopiko, in ko se je približala kartažanska ladja, so spustili most, ki se je z železno kljuko močno prijel nasprotno ladje, in Rimljani so se bojevali kakor na kopnem. S to napravo je premagal konzul *G. Duilij* (G. Duilius) pri *Milah* (Mylae) prvokrat na morju gospodujoče Kartažane.

256. Ta zmaga je Rimljane toliko osrčila, da so l. 256. napadli svoje nasprotnike v Afriki sami. Konzul *Atilij Regul* (Attilius Regulus) se je izkrcal v deželi Kartažanov in skoro je stal pred vrati glavnega mesta. Prestrašeni Kartažani so prosili miru, toda Regul jim je postavil prehude pogoje. Zato so najeli *Ksantipa* (Xanthippus), vodjo špartanskih najemnikov, ki je pobil rimsko vojsko in ujel Regula. Kartažani so odpravili poslance v Rim in jim pridružili Regula, da bi pridobil svoje rojake za mir. Toda Regul je odločno svetoval Rimljanom, da je nadaljevati vojno, češ, da morajo sovražniki skoro propasti. Zvest dani besedi se je vrnil v Kartagino, kjer so ga prevarani Kartažani baje jako mučno umorili.

Nadaljevali so vojno. Na morju so zmagali Kartažani, pa tudi v Siciliji so bili na boljšem, odkar se je njih izvrstni vojskovodja *Hamilkar Barka* (Hamilcar Barcas) utaboril na gori *Ericinski* (Eryx). Ker je pošel državni zaklad, so zložili nekateri bogati Rimljani iz svojega imetja toliko denarja, da se je oborožilo novo brodovje. S

241. tem je *G. Lutacij Katul* (G. Lutatius Catulus) l. 241. odločno zmagal pri *Egatskih otokih*. Sedaj se je sklenil mir. Kartažani so plačali veliko odškodnino in prepustili Rimljanom Sicilijo, ki je postala *prva rimska provincija*. Malo potem so Rimljani posedli tudi *Sardinijo* in

Korziko ter ukrotili *Ilirce*, ki so domovali ob vzhodni obali Jadranskega morja in kot gusárji nadlegovali rimske trgovce; naposled so pokorili *Galce* okoli Pada ter svojo državo razširili do Alp.

X. Druga punska vojna (l. 218. do l. 201.).

1. Hanibal.

Da bi nadomestili izgubo Sicilije, Sardinije in Korzike, so Kartażani poslali vojvodo *Hamilkarja Barko* v Hispanijo, da bi si osvojil to deželó. Ko je hotel odpluti, ga je devetletni sinček *Hanibal* (Hannibal) srčno prosil, naj ga vzame s seboj. Oče je privolil, ali pred odhodom ga je privedel k žrtveniku, in tu mu je moral sinček slovesno priseči, da bo sovražil Rimljane, dokler bo živ. Hamilkar Barka in njegov zet *Hasdrubal* (Hasdrubal) sta si osvojila deželó do Ebra. Hasdrubal bi si bil prilastil tudi ostali del Hispanije, da se zavidni Rimljani niso uprli rastoči moči Kartażanov. Sklenili so namreč zvezo z mestom *Saguntom* (Saguntum) in prepovedali Hasdrubalu, da bi šel z vojsko čez reko. Po Hasdrubalovi smrti so izvolili častniki junaškega *Hanibala* za vojvodo. On je takoj zasedel in vzel utrjeni Sagunt. Zato so rimski poslanci zahtevali v Kartagini, da jim izroče Hanibala. Ker so jim to Kartażani odklonili, se je vnela *druga punska vojna*, ki je trajala od l. 218. do l. 201.

218

Hanibala je prištevati največjim vojskovodjam starega veka. Ni ga bilo drznejšega in vztrajnejšega vodje; hitro se je zavedel v vseh nevarnostih, noben napor ga ni utrudil. Lahko je trpel mraz in vročino, žejo in glad, in nobene prednosti ni hotel imeti pred svojimi vojaki. Kakor je bil pogumen, tako je bil tudi oprezen. Dobro je preudaril vse okoliščine in izvrstno umel v vojni z zvijačo prekositi nasprotnika.

2. Prvi dve leti vojne.

Hanibal je sklenil napasti Rimljane v Italiji sami. Šel je s pešci, konjiki in mnogimi sloni čez Pireneje in Rodan ter dospel meseca oktobra l. 218. do podnožja *Alp*. Neprestano se vojskuječ s planinci, je hodil petnajst dni po snežiščih, lednikih in ob strmih prepadih, v katere se je zvalilo mnogo ljudi in živali, in prišel s precej zmanjšano in utrujeno vojsko v Padsko nižavo. Konzul *P. Kornelij Scipion* (P. Cornelius Scipio) ga je pričakoval s svojo konjico ob *Ticinu*, toda Hanibal ga je zadrevil v beg; istotako drugega konzula

Sempronija (Sempronius), ki je pritekel Scipionu na pomoč, ob *Trebiji*. Ravnokar pokorjeni Galci so se sedaj pridružili zmagovalcu.

Spomladi l. 217. je prišel Hanibal preko Apenin v poplavljeno porečje Arnovo. Brez počitka in pokoja so morali njegovi vojaki štiri dni in tri noči gaziti po vodi. Hanibal, izgubivši mnogo vojakov, je jezdil na edinem slonu, ki mu je ostal, toda oslepel je v kužnem zraku na enem očesu. Po kratkem počitku se je Hanibal približal *Trazimenskemu jezeru* (l. Trasimenus) in razpostavil svoje vojake po višinah, ki oklepajo malo ravnico skoro docela. Konzul *Gaj Flaminij* (G. Flaminius), nepremišljeno hlepeč po lahki zmagi, je šel naglo za njim in privedel vojsko v ravnico, ne da bi bil spričo goste megle zapazil sovražnike, ki so zasedli višine. Ko je stala rimska vojska v ravnici, je Hanibal ukazal svojim konjikom zapreti vhod v sotesko, drugim vojakom pa planiti z višine na presenečene Rimljane. Eden prvih je padel Flaminij; nekateri so se obrnili k jezeru, edinemu nezasedenemu kraju, in so se potopili v njem, drugi so obležali na bojišču. Vsa rimska vojska je bila uničena. Videti je bilo, da pade Rim, zakaj odprta je bila pot v Lacijo; toda Hanibal si je hotel prej pridobiti rimske zaveznike in zato je krenil v Apulijo.

V tem nevarnem času so Rimljani postavili opreznega *K. Fabija Maksima* (Q. Fabius Maximus) za diktatorja, ki se je izogibal vsaki bitki in oprezno sledil svojemu nasprotniku po višinah. Malo zadovoljni s takim vojskovanjem, so ga vojaki zbadljivo nazivali Kunktatorja, t. j. obotavljavca, in to ime mu je pozneje ostalo kot časten priimek. Nekoč je obkolil punskega vojskovodjo v neki soteski. Ali zvit Hanibal si je izmislil zvijačo. Volom je dal na roge privezati suhljadi, jo po noči prižgati in gnati besno živino na višine, ki so jih bili zasedli Rimljani. Meneč, da namerja Hanibal uiti preko gorá, je privedel Fabij na višino oddelek, ki je stražil nad vhomom v sotesko; nato je ostavil Hanibal brez ovire s svojo vojsko sotesko. Prepozno je spoznal Fabij Hanibalovo zvijačo. Zaradi tega so bili Rimljani še manj zadovoljni s svojim vojskovodjo.

3. Bitka pri Kanah.

216. Za l. 216. so izvolili Rimljani za konzula opreznega *L. Emilija Pavla* (L. Aemillus Paulus) in silovitega *K. Terencija Varona* (C. Terentius Varro). Varon je s svojo preneglostjo povzročil bitko pri *Kanah* (Cannae) ob Avfidu. Tu so bili Rimljani popolnoma pobiti.

Španski in galski konjiki v Hanibalovi vojski so se silovito drevili proti rimski konjici in jo zapodili v beg, toda rimski pešci so se bili junaški. Sedaj jih je napadla zmagovita punska konjica odzadaj in jih, popolnoma obkoljene, docela potokla. Do mraka je bila uničena vsa rimska vojska: 70.000 bojnikov je ležalo na bojišču. Rimsko ljudstvo je spričo tega poboja skoro obupalo, a senat se je osrčil in ukrenil, kar je bilo potrebno za mesta obrambo. Ko se je Varon, ki je bil utekel smrti, vračal domov, mu je šel senat nasproti in ga zahvalil, da ni obupal nad rešitvijo domovine.

Hanibal, ki je v tej bitki tudi izgubil mnogo vojakov, se ni drznil iti nad Rim. Njegov podpoveljnik *Maharbal* mu je rekel: «Naj grem s konjico naprej, ti teci za mano, in v petih dneh boš obedoval na Kapitoliju.» Toda Hanibal je ravnal drugače. Ponudil je senatu mir, ta pa mu je odgovoril, da ne bo sklepal miru, dokler bo še en Kartažan na zemlji italjski. Tolika srčnost in stanovitost rimskega senata ter sloga in požrtvovalnost naroda so rešile rimsko državo.

4. Obrat vojne sreče.

Hanibal je bil na vrhuncu svoje sreče. Tudi Dolenja Italija mu je pripadla, Sirakužani in Macedonci so se zvezali s Kartažani. Toda skoro se je obrnila sreča, ker niso Kartažani izdatno podpirali svojega vojskovodje. Že v poslednjem letu je potolkel *M. Klavdij Marcel* (M. Claudius Marcellus) Hanibala pri *Noli* (Nola) v Kampaniji. Nato se je prepeljal v Sicilijo in zasedel mesto Sirakuze. Tu je živel matematik *Arhimed* (Archimedes), ki je izumil strašne bojne stroje, s katerimi je prizadel Rimljanom mnogo škode. Šele po triletnem obleganju so Rimljani vzeli mesto (l. 212.). Marcel je svojim vojakom naročil, naj varujejo slavnega Arhimeda. Ali neki rimski vojak je pridrl v sobo, ko je Arhimed globoko zamišljen črtal geometriške slike na posuta tla. «Glavo mi vzemi, a slik mi ne teptaj!» je zakričal nanj, a sirovi vojak mu je razklal glavo. V naslednjem letu so oblegali Rimljani nezvesto Kapuo v Kampaniji. Hanibal je hotel osvoboditi bogato mesto tako, da je šel s svojo vojsko proti Rimu. Strah in groza sta izpreletela Rimljane, ko je počil glas: «Hanibal stoji pred vrati!» Toda oblegovalci se niso genili od Kapue; Hanibal se je vrnil v Kampanijo, ne da bi bil napadel Rim, in kmalu potem so zeli Rimljani Kapuo.

Hanibal se je zanašal samo na *Hasdrubala*, svojega brata in poveljnika v Hispaniji, da mu pride z vojsko na pomoč. Proti bratu se je vojskoval *P. Kornelij Scipion*, sin onega Scipiona, ki je bil ob Ticinu pobit. Bistroumen vojskovodja kakor Hanibal in velikodušen ter milostljiv, se je Špancam skoro priljubil. Premagal je tudi Hasdrubala, toda pota v Italijo mu ni mogel zastaviti. Hasdrubal je gnal svojo vojsko preko Pirenej in Alp v Italijo in Rimu je pretila iznova poguba, če se združita brata. Ali Rimljani so ujeli vse sle, ki jih je poslal Hasdrubal svojemu bratu, in Hanibal ni prejel nobenega

207. poročila. Hasdrubal je pač prišel l. 207. v Umbrijo do reke *Metaura* (*Metaurus*), a tukaj ga je ustavila rimska vojska. Hasdrubal je bil pobit in je junaški umrl na bojišču. Težko je pričakoval Hanibal v Apuliji svojega brata. Sedaj je ukazal konzul *Klavdij Neron* (*Claudius Nero*) vreči Hasdrubalovo glavo v tabor Hanibalov. Videč glavo svojega brata, je globoko ginjeni vojskovodja vzkliknil: «Sedaj vidim usodo Kartagine!»

5. Bitka pri Zami in konec vojne.

Osvojivši si Hispanijo, je odplul Scipion l. 204. v Afriko, kjer se mu je pridružil *Masinisa* (*Massinissa*), kralj Zapadne Numidije (*Alžir*). Spravil je Kartażane v toliko stisko, da so pozvali Hanibala iz Italije na pomoč. Sluteč pogubo, je ostavil Hanibal težkega srca deželo, v kateri je tolikrat zmagal. Pri *Zami* (*Zama*) je bila

202. l. 202. odločilna bitka. Prej je Hanibal povabil svojega nasprotnika na besedo. Scipion je sprejel povabilo. Slavna vojskovodji sta se sešla nekje na griču vpricho obeh vojsk. Nekaj časa sta molče zrla drug drugega, potem je začel Hanibal nagovarjati Scipiona, naj sklene mir. Toda pogovor ni bil uspešen, ker je rimski vojskovodja preveč zahteval; morala je torej odločiti bitka. Hanibal je bil premagan in je svojim rojakom nasvetoval, naj sklenejo mir tudi ob težkih pogojih. Kartagina je morala odstopiti Hispanijo in izročiti Rimljanom skoro vse bojne ladje; tudi je obljubila petdeset let plačevati davek in se zavezala, da brez dovolitve Rimljanov ne začne nobene vojne. Rimljani so priredili Scipionu sijajen triumf in mu dali častni priimek «*Africanus*».

6. Hanibalova smrt.

Hanibal je delal odsihdob neumorno na to, da si potrta Kartagina zopet opomore s koristnimi napravami in z vsemi zavezniki proti vkupnemu sovražniku. Ko so Rimljani to zvedeli, so zahtevali, da

se jim izroči Hanibal. On pa je pobegnil k mogočnemu sirskega kralju *Antiohu III.* in ga pregovoril, da je napadel Rimljane. Ali tudi Antioha so Rimljani potolkli in ga prisilili, da jim je moral prepuštevati vsa svoja posestva v Mali Aziji. Nadalje jim je moral obljubiti, da jim izroči Hanibala. Nato je Hanibal zbežal v Bitinijo v severno Malo Azijo h kralju *Pruziji* (Prusias). Ko so pa rimski poslanci zahtevali tudi od njega, da jim izroči Punca, jim je dovolil obkoliti grad, ki je bival v njem Hanibal. Da ne bi prišel živ smrtnim sovražnikom v pest, je izpil strup, ki ga je nosil s seboj v votlem pečatnem prstanu, z besedami: «Bodisi, osvoboditi hočem Rimljane strahu, če ne morejo čakati smrti postarnega moža.» Istega leta (183.) je umrl tudi njegov slavni nasprotnik Scipion.

183.

XI. Tretja punska vojna (l. 149. do l. 146.).

L. 146. je *tretja punska vojna* pogubila Kartagino. Ponižano mesto se je bilo namreč sčasoma zopet opomoglo do blaginje in njegova rastoča moč je iznova vzbudila strah Rimljanom. Takrat je slul v Rimu *M. Porcij Katon* (M. Porcius Cato), preprost in strog mož, ki se je goreče trudil, da bi odpravil rastočo razkošnost. Menil je, da preti Rimu nevarnost, dokler stoji Kartagina. Vsak govor je končal z besedami: «Sicer pa menim, da je razdejati Kartagino.» Nekoč je prinesel v senat nekoliko smokey, in ko so se senatorji čudili njih svežosti in lepoti, je rekel: «Šele pred tremi dnevi so jih utrgali v Kartagini, in tako kratka je razdalja, ki nas loči od zakletih sovražnikov.»

Numidski kralj Masinisa je s podporo Rimljanov napadal zemljo kartaginsko; Kartažani so se pritoževali v Rimu, zakaj brez dovolitve Rimljanov niso smeli začeti vojne. Ker pa je rimski senat zavrgel njih tožbo, so zgrabili za orožje, da si ohranijo svojo zemljo.

To je napotilo Rimljane, da so jim l. 149. napovedali vojno 149. Silno prestrašeni Kartažani so obljubili pokornost in poslali 300 dečkov iz najimenitnejših rodbin v talbo. Kljub temu se je izkrcala rimska vojska v Afriki. Konzula sta zahtevala, naj jima izroče orožje in bojne priprave. Tudi temu ukazu so se pokorili Kartažani. Šele sedaj sta jim ukazala, naj gredo iz mesta in se naselijo na drugem kraju, toda ne blizu morja. Temu trdosrčnemu povelju pa se ni pokorilo brezbrambno mesto. Obupni in silno razburjeni meščani so sklenili rajši umreti nego oditi s tal mile domovine. Nepopisno

goreče so se noč in dan pripravljali na boj: podirali so hiše in palače in jemali grede za ladje; celb iz zlata in srebra so kovali orožje, ženske so si postrigle kite in spletale tetive iz njih. Tako so se dve leti hrabro branili Kartažani.

146. Sedaj so izvolili Rimljani mladega *P. Kornelija Scipiona Emilijana* (Aemilianus) za konzula in mu izročili vrhovno poveljstvo. Konzul je zajel mesto na suhem in na morju in ga naposled l. 146. po ljutem pouličnem boju vzel naskokoma. Kartažanski poveljnik *Hasdrubal* se je umaknil z obitelji in majhno četo v grajsko svetišče. Ko so pa njegovi od gladu oslabei vojaki obupali in zažgali svetišče, je zbežal k zmagovalcu ter ga klečé prosil milosti. A njegova žena ni hotela preživeti pogube Kartagine in je skočila s svojimi otroki v plapolajoči ogenj. Sedemnajst dni je gorelo mesto, in ko je ogenj pojenjal, je Scipion preoral pogorišče in tako naznačil, da bodi vekomaj pušča. Zmagovalcu so dali častni priimek «*Africanus minor*» (t. j. mlajši) in zemlja kartaginska se je izpremenila v rimsko provincijo *Afriko*.

146. Pred tretjo punsko vojno so si Rimljani osvojili Macedonijo in l. 146. so razdejali bogato trgovsko mesto *Korint* in uvrstili *Grško* med rimske provincije.

XII. Brata Graha.

Po teh vojnah so se v Rimu stekali neizmerni uplenjeni zakladi in visoki davki premaganih dežel. Nakopičeno bogastvo so Rimljani razkošno uživali in zato so tudi ginevale njih stare proste šege in vrline, ki so bile dvignile moč in veljavo rimske države. Toda prav bogate so bile samo posamezne rodbine, ki so njih rodbinci opravljali visoke državne službe. Imenovali so jih *optimati*. Pokupili so po Italiji veleposestva in imeli državne službe kakor v dedni posesti, zakaj z bogastvom so lahko dosegli, da so narodne skupščine samo nje izvolile za mastne državne službe. Veliko število Rimljanov je ali prodalo svoja posestva ali se odpovedalo obrtu, zakaj obila množiča sužnikov je ceneje opravljala poljska ter tudi obrtna dela. Ti obubožani meščani, *proletarci* imenovani, so glasovali v narodnih skupščinah samo za one *optimati*, ki so jim obilo dajali žita in prirejali sijajne igre. Tako so vladali *optimati* rimsko državo.

Brata *Tiberij* (Tiberius) in *Gaj Sempronij Grah* (Gaius Sempronius Gracchus) sta hotela izboljšati žalostne razmere ubogega

ljudstva in odpraviti premoč optimatov. Bila sta iz imenitne rodbine. Njuna mati Kornelija je bila hči starejšega Scipiona Afrikanca in radi velikih vrlin velespoštovana gospa. *Tiberij Sempronij Grah*, ki je bil za l. 133. izvoljen za ljudskega tribuna, je predlagal: optimati 133. naj vrnejo del državnih zemljišč, ki so si jih prilastili, da se razdele med uboge državljane. Temu predlogu so se optimati silno uprli. Ko je bil Tiberij Grah za nastopno leto zopet izvoljen za ljudskega tribuna, so optimati, oboroženi s cepci, pridrli v narodno skupščino in ubili plemenitega moža in 300 njegovih pripadnikov.

Ta usoda pa ni zadrževala njegovega mlajšega brata *Gaja Sempronija Graha*, da se je prav tako potegnil za blagor naroda in države. Predlagal je kot ljudski tribun l. 123. več postav na korist 123. brezposestnih državljanov, ki jih je narodna skupščina tudi potrdila. To sovraštvo med optimati in ljudstvom je bilo toliko, da se je l. 121. zopet vnel boj po mestnih ulicah in cestah. Grah je utekel, a ko so zasledovalci za njim hudo pritiskali, je ukazal sužniku, naj ga usmrti. Tako so optimati obdržali svojo moč.

XIII. Marij in Sula. Prva državljanska vojna.

Okoli l. 100. pred Kristusom sta živel v Rimu slavna in častilakomna vojskovodji, ki sta hlepela po najvišji oblasti. Eden je bil *Gaj Marij* (G. Marius), drugi pa *L. Kornelij Sula* (L. Cornelius Sulla).

Marij, sin kmetskih roditeljev, je vzrasel skoro brez pravega pouka. V mladih letih je šel k vojakom in se često proslavil kot hraber in spreten vojščak. Bil je zarobljen, a trden kakor železo. Kot ljudski tribun je bil malo priljubljen pri optimatih, a tem bolj pri ljudstvu. Zato je izvolila narodna skupščina nepodkupnega moža l. 107. za konzula, da bi dovršil *vojno z Jugurto* (Jugurtha).

I. Vojna z Jugurto.

Zviti in brezvestni *Jugurta* je bil vnuk Masinisov. Usmrtil je svoja bratranca *Adherbala* (Adherbal) in *Hiempsala* (Hiempsal) ter se polastil numidskega prestola. Ker so bili Rimljani nadoblastniki Numidije, so mu napovedali vojno. Ali prekanjeni Jugurta je podmitil konzula in sklenil z njim mir, sramoten za Rimljane. Sedaj so ga pozvali v Rim, da se opraviči. Prišel je in prinesel s seboj obilo denarja in daril ter z njimi podkupil mnogo senatorjev;

vrhutega se je vedel tako nesramno, da so ga izgnali in mu iznova napovedali vojno. Odhajajoč je baje vzkliknil: «Ves Rim je naprodaj, samo kupca je treba!» Konzul *Metel* (Metellus) ga je pobil in prisilil, da je pobegnil k svojemu tastu *Bokhu*, kralju mavretanskemu (Marokko). Potem je izročil Mariju poveljstvo. Ta se je obnesel kot spreten vojskovodja, toda slavo te vojne je moral vendarle deliti s svojim podpoveljnikom *L. Kornelijem Sulo*, ki je bil ujel Jugurto

105. l. 105.

2. Vojna s Cimbri in Tevtoni.

Marijevo ime je zaslulo še bolj v nastopni vojni. Rimljani so sčasoma stopili v dotiko s keltskimi narodi v Alpah, posebno s Tavriščani, ki so domovali na Koroškem in Štajerskem. Ko je bil konzul *Papirij Karbon* (Papirius Carbo) v njih deželi na vojni, so pridrli l. 113. s severa germanski *Cimbri* in galski *Tevtoni*. Cimbri so ga potolkli pri *Noreji* (Noreia, Neumarkt na Štajerskem), ko jim je hotel ravno zastaviti pot v Italijo. Nato so krenili v Galijo (sedanjo Francijo) in pretili odtod Rimljanom s pogubo. Silen strah je obšel Rimljane. Ljudstvo je izvolilo petkrat zaporedoma Marija za konzula in vojnega nadpoveljnika. Marij je moral svoje vojščake najprej privaditi groznemu pogledu sovražnikov, ki jim je jemal srčnost. Bili so namreč velike rasti in močni kakor orjaki, odeti v živinske kože in železne oklepe ter so se bojevali s ščiti, visokimi kakor mož, z dolgimi meči in s težkimi bati. Skoro potem sta se oba naroda razdvojila in vsak je odšel po drugem potu v Italijo, Tevtoni ob Ligurski obali, Cimbri preko Tirol. Marij je udaril na Tevtone pri *Akvah Sekstijah* (Aquae Sextiae, 102. sedaj Aix v Provansi) in jih l. 102. popolnoma potolkel; nato je odhitel v Padsko nižavo, kamor so že bili pridrli Cimbri, in jih v 101. nastopnem letu pobil pri *Vercelah* (l. 101.). Sedaj so izvolili Marija, rešitelja Italije, šestič za konzula in mu dali častni priimek: «Tretji ustanovitelj rimskega mesta.»

3. Vojna z Mitratom in prva državljanska vojna.

Toda skoro potem je imenitni Sula Mariju otemnil slavo. Sula je bil v marsičem Marijev nasprotnik. Slul je po grški omiki in živel razkošno, vendar je bil kakor Marij podjeten in krepkopoljen. Optimati so dosegli, da je bil izvoljen za konzula, in senat mu je poveril vodstvo vojne s pontskim kraljem *Mitratom* (Mithradates). Ta krepki in krvoločni knez bi bil namreč rad zavladal vsej Mali

Aziji; radostno so ga sprejeli deželjani kot rešitelja izpod rimskega jarma in po njegovem povelju so podavili malone vse Italce, živeče v Aziji. Tudi Grke je pozval, naj se otresejo rimskega jarma, in ugodili so pozivu. Sula je hotel ravno odpluti iz Dolenje Italije in iti nad krutega sovražnika, ko počí glas, da mu je narodna skupščina odrekla vrhovno poveljstvo in ga izročila Mariju samemu. Nato je gnal Sula svoje legije proti Rimu in ga obsedel. Marij je utekel na ladjo. Blizu mesta *Minturen* (Minturnae) se je skríl svojim preganjalcem v barju; toda tu so ga zasačili in odvedli v ječo. Nekemu cimbrskemu robu je bilo ukazano, naj ga umori. Marij ga je strmo pogledal in zavpil z grmečim glasom: «Človeče, pa ti se drzneš ubiti Marija?» Meč je padel barbaru iz roke in Marij je zbežal v Afriko. Ko je Sula napravil red med državljani v Rimu, se je napotil l. 87. na Grško. Tu si je osvojil Atene, pobil Mitradatovo vojsko v dveh bitkah in Grecijo zopet privojeval rimski oblasti. Mitradat je moral Rimljanom vrniti vsa osvojena mesta in jim izročiti vojno brodovje. Potem se je Sula vrnil v Italijo.

V Rimu so bili med tem grozoviti boji. Narodna skupščina je po Sulovem odhodu Marija pozvala domov. Prišedši v Italijo, si je Marij nabral vojsko ter jo odvedel proti Rimu. Izstradano in zbegano mesto se mu je vdalo in sedaj se je Marij strašno osvetil svojim nasprotnikom. Mnogo odličnih imenitnikov je dal pomoriti, njih hiše opleniti in jim vzeti imovino. Marij je bil sedmič izvoljen za konzula, toda umrl je že v početku l. 86. Ko se je Sula izkrca l. 83. v Brundiziju, se mu je pridružil mladi *Gnej Pompej* (Gnaeus Pompeius) in mu privedel vojsko, ki jo je bil sam nabral. Sula je pobil svoje nasprotnike in jih strašno kaznoval. Okoli 5000 Rimljanov je dal pomoriti ali izgnati in razdeliti njih imovino med vojščake. Dal se je izvoliti za *diktatorja*; toda za nekoliko let se je odpovedal diktaturi in je živel kot zasebnik do l. 78. Sreča mu je bila mila do smrti, celo mrtvemu truplu so izkazali senatorji in narod najvišjo čast.

XIV. Pompej in Cezar. Druga državljanska vojna.

1. Pompej.

Med vsemi sulovci se je najbolj proslavil *Pompej*. Malone še mladeniču so priredili radi uspešnega vojskovanja triumf in Sula mu je dal častni priimek «Veliki». Sreča je bila slavohlepnemu možu izredno mila. Najprej je zopet ukrotil Špance, ki so se z ubežnimi

marijevci vzdignili zoper Rim. Tedaj so v Italiji prijeli za orožje mnogobrojni sužniki, ker se je trdosrčno ravnalo z njimi. Mnoge izmed njih so izučevali za gladiatorje, t. j. za borilce, da so razveseljevali Rimljane v amfiteatrih. Tukaj so se borili na ravnem prostoru, posutem s peskom (arena), ali med seboj ali pa z zverinami, n. pr. z levi in s tigri. Nekoč je pobegnilo iz kapuanske borilnice nekoliko gladiatorjev, katerim so se pridružili mnogi sužniki, in te tolpe so pobile pod vodstvom *Špartakovim* (Spartacus) več rimskih vojsk. Šele *Liciniju Krasu* (Licinius Crassus) se je posrečilo pobiti upornike. Majhen oddelek ubežnih sužnikov pa je zbežal v alpske dežele, toda naleteli so na Pompeja, ki se je vračal iz Hispanije in jih popolnoma potolkel.

67. L. 67. so poverili Pompeju vodstvo druge vojne. Zbok državljanskih vojsk so se morski razbojniki tako pomnožili, da plovstvo na Sredozemskem morju ni bilo več varno. Razbojniki so imeli nad tisoč ladij, s katerimi so lovili žitne ladje in plenili po primorskih deželah. Pompej je šel nadnje in jih v treh mesecih užugal ter uničil njih ladje. Trgovina in promet sta se iznova razcvitala po Sredozemskem morju.

Raditega je bil Pompej ljubljenec rimskega naroda, ki mu je tudi poveril vrhovno poveljstvo vojne z Mitradatom. Ta je namreč zopet prijel za orožje in se zvezal s svojim zetom *Tigranom* (Tigranes), kraljem armenskim. Konzul *Lukul* (Lucullus) je premagal oba kralja; Pompej ju je iznova potolkel in celo pridrl do Kavkaza. Mitradat je pobegnil na Tavridski Herzonez, da si oboroži novo vojsko. Ali ker se mu je uprl rodni sin *Farnak* (Pharnaces), je ukazal nekemu Galcu, naj ga prebode z mečem (l. 63.). Nato se je vrnil Pompej v Rim, kjer je poslavljen, opravljen z opremo Aleksandra Velikega, zmago s tako sijajnim triumfom, da kaj takega še ni videlo rimsko mesto.

2. Zarota Katilina.

63. Ko se je Pompej bojeval v Aziji, je osnoval Katilina za rimsko državo nevarno zaroto. V Rimu je bilo mnogo izprijenih mladeničev, ki so zapravili svoje imetje ter hoteli brez strahu in sramu z zločinstvi dospeti do bogastva in oblasti. Tak je bil tudi *L. Sergij Katilina* (L. Sergius Catilina), ki se je l. 63. zarotil z zlobnimi tovariši. Namerjali so poraziti vlado, zažgati mesto, moriti meščane, v splošni zmedi opleniti bogatine in si osvojiti vrhovno

oblast. Maloda se jim ni posrečila ta namera. Toda *M. Tulij Ciceron* (M. Tullius Cicero), slavni govornik in konzul tega leta, je zasledil še o pravem času zaroto in razodel senatu hudobne naklepe. Katilina je ostavil mesto in nabral oborožene čete, da bi z njimi začel očito vojno z Rimom. Toda Rimljani so poslali vojsko za njim, ki je premagala sovražnike pri *Pistorji* v Etruriji. Katilina sam je bil po obupnem boju ubit. Nekatere njegove privržence so po nasvetu Ciceronomem v Rimu usmrtili. Senat je Ciceronu nadel priimek: «Oče domovine.»

3. Gaj Julij Cezar in prvi triumvirat.

Vrnivši se iz Azije, je sklenil Pompej prijateljstvo z *Gajem Julijem Cezarjem* (Gaius Julius Caesar).

Cezar je bil plemenitega rodu (pod. 45.). Že v mladih letih sta ga dičili brza razsodnost in bistroumnost. Njegova izvrstna mati *Avrelija* (Aurelia) ga je naučila prijaznega in vljudnega vedenja, zato so ga imeli povsod radi. Slabo zdravje si je s telesnimi vajami tako okreпил, da je v vojni lahko trpel vse težave. Po ničemer ni hlepel tako kakor po slavi. Prišedši nekoč v majhno vas, je rekel svojim spremljevalcem: «Rajši bi bil tu prvi nego v Rimu drugi.» V *Gadah* (Cadiz) je stopil v svetišče, kjer je stala poleg drugih tudi soha Aleksandra Velikega. Solznih oči je vzkliknil: «Aleksander si je že v mojih letih osvojil svet, a jaz nisem še ničesar storil!»

Cezar je bil Marijev sorodnik in pristaš ljudske stranke. Sula ga je hotel raditega umoriti, toda njegovi velemožni sorodniki so mu izprosili milost. Sula ga je pomilostil, rekoč: «Imejte ga, a v tem mladeniču tiči mnogo Marijev!» Cezar je nato odpotoval na otok Rod h grškim učiteljem, da bi se učil govorništva. Spotoma so ga ujeli morski razbojniki in zahtevali dvajset talentov (90.000 kron) odkupnine. «Kaj!» reče Cezar, «za moža, kakršen sem jaz, samo dvajset talentov? Petdeset vam jih dam.» Nato je odposlal svoje spremljevalce po zahtevani denar. V tem se je vedel na ladji kakor poveljnik, ne pa kakor ujetnik. Kadar je hotel spati, je ukazal razbojnikom molčati. Včasih jim je čital svoje pesmi, in če jih niso hvalili, jim je zažugal: «Zato vas dam pribiti na križ, ko bom prost.» Toliko da jim je odštél visoko odkupnino, je nabral nekaj ladij, pohitel za njimi, jih ujel in dal križati. V

Rimu je mnogo žita razdajal med ljudstvo in prirejal krasne igre, zato je bil ljubljenec narodov; a raditega je tudi zabredel v velike dolgove. Potem je odšel kot namestnik v Hispanijo, kjer se je proslavil in obogatel.

Pod. 45. Cezar.

60. Vrnivši se v Rim, je sklenil l. 60. s *Krasom*, najbogatejšim Rimljanom, in *Pompejem*, kateremu je dal svojo hčer Julijo za ženo, zvezo, imenovano *prvi triumvirat* (trovladje). Ti trije možje so sklenili vladati državo, ne oziraje se na senat, zato so si dali podeliti od ljudstva službe in provincije: Cezar je dobil tostransko in onostransko Galijo, nekoliko pozneje Pompej Hispanijo in Kras Sirijo. Tem oblastnikom malo priljubljeni Ciceron pa je moral iti v pregnanstvo.

4. Cezar v Galiji.

Samo jugovzhodni del onostranske Galije so imeli Rimljani takrat v svoji oblasti; vse druge pokrajine je pridobil Cezar. L. 58. je odšel v svojo provincijo. Nesloga med galskimi plemeni mu je delo nekoliko olajšala. Najprej je premagal *Helvečane*, ki so bili ostavili svojo gorato domovino (Švico) in si iskali druge v Galiji. Potem je planil na *germanska* plemena, ki jih je privedel *Ariovist* (Ariovistus) preko Rena v Galijo. Naposled je spokoril tudi galska plemena; šel je celò dvakrat preko Rena v Germanijo in se izkrcal v Britaniji. Vtem so se vendar zedinili Galci in postavili proti Cezarju ogromno zvezno vojsko, ki jo je vodil knez *Vercingetorig* (Vercingetorix). Toda prepozno je bilo. Cezar je premagal l. 52. pri *Aleziji* (Alesia) blizu Dižona vstaško vojsko ter jo uničil. V tej vojni, ki jo je popisal sam, si je osvojil Galijo ter pridobil dobro izvežbano in zvesto vdano vojsko; nje cvet so bili stari legionarji, pripravljeni za vsako podjetje. 58.

5. Druga državljanska vojna.

Cezarjeve zmage niso bile po volji Pompeju, ki je bil ostal v Rimu, zakaj otemnile so njegovo slavo. Ko je umrla tudi Julija, žena njegova, in ko so Krasa v neki bitki v Mezopotamiji ubili, je omrznilo prijateljstvo med oblastnikoma tolikanj, da sta si bila skoro huda sovražnika. Pompej je dosegel, da je senat ukazal Cezarju, naj odsluži vojsko in se odpove upravi Galije; ako bi se pa ne pokoril temu ukrepu, bi ga oklicali za sovražnika domovine. Toda Cezar se ni pokoril, temveč je prevedel svoje navdušene legije preko Rubikona, mejne rečice svoje pokrajine, rekoč: «Kocka je padla.» Tako se je pričela druga državljanska vojna.

Po bliskovo je hitel Cezar v Rim, pompejevci pa so zapustili mesto in iz Brundizija pobegnili na Grško. Brez boja se je Cezarju vdala Italija. Odtod je hitel v Hispanijo, kjer so stale najhrabrejše legije Pompejeve. Cezar je rekel: «Najprej hočem premagati vojsko brez vojvode in potem vojvodo brez vojske.» Zmagovito se vrnivši v Rim, je šel takoj nad svoje nasprotnike na vzhodu. Pompej je stal s svojo vojsko pri Dirahiju in blizu tu se je utaboril tudi Cezar, a moral se je po krvavih, neuspešnih bojih umekniti v Tesalijo. Pompejeva vojska je šla za njim, toda Cezar jo je l. 48. pri *Farzalu* (Pharsalus) popolnoma potolkel. Pompej je zbežal v Egipt, češ, da 48.

ga prijazno sprejme mladi kralj *Ptolomej Dioniz* (Ptolomaeus Dionysus). Toliko pa da je stopil pri Peluziju na kopno, so ga na povelje kraljevih varuhov umorili. Ko se je nekoliko dni pozneje Cezar izkrcal v Aleksandriji, so mu prinesli glavo nekdanjega prijatelja. Milo jokaje se je obrnil vstran. Poleg kralja je posadil tudi njegovo sestro *Kleopatru* (Cleopatra) na prestol. Iz Egipta je odhitel v Azijo, kjer bi bil Mitradatov sin *Farnak* (Pharnaces) rad obnovil kraljestvo svojega očeta. Cezar ga je užugal v petih dneh ter zmago senatu kratko sporočil: «Prišel sem, videl in zmagal.» Nato se je vrnil v Rim.

Vtem so se zbrali pompejevci v Afriki, a Cezar jih je premagal v bitki pri *Tapsu* (Thapsus). Pompejeva sinova Gnej in Sekst sta zbežala v Hispanijo, kjer sta nabrala še eno vojsko. Tudi tja 45. je šel Cezar in ju l. 45. popolnoma pobil v ljuti bitki pri *Mundi* (Munda) blizu Sevilje. Med vsemi bitkami, kar jih je bil, je bila ta najhujša. Njegovi vojaki so se že umikali, ko je vzkliknil: «Bodi torej ta dan zadnji mojega življenja!», in udaril je z golim mečem na sovražnike. Vojaki so se iznova pognali naprej in naposled premagali nasprotnike. Cezar sam je dejal pozneje: «Bil sem se često za zmago, pri Mundi pa za življenje.» Ta bitka je končala drugo državljansko vojno.

6. Cezarjeva samovlada in smrt.

Cezar je bil zdaj samovladar in gospod rimski državi. Vojska, senat in ljudstvo, vsi so se ravnali po njegovih poveljih. Imenovali so ga za dosmrtnega *diktatorja*, on sam se je nazval «*imperator*» in je dal kovati novce s svojo podobo. Ker so se Rimljani pri šestju let uštevali, jim je popravil koledar; odmeril je navadnemu letu 365 dni in dodal vsakemu četrtemu letu po en prestopni dan. Ta koledar se zato zove julijski. Mesec, katerega se je porodil, se je zval po njem julij. Napravil je mir in red med državljani ter vladal milo in pravično. Toda republikancev ni mogel pomiriti. Zarotili so se zoper njega; glavni zarotnik je bil *Gaj Kasij* (Gaius Cassius). Njemu se je pridružil tudi *Mark Junij Brut* (M. Junius Brutus), ki ga je Cezar ljubil kakor sina.

44. Dne 15. marca l. 44. je bil sklican v Pompejevem gledališču senatorski zbor. Grozne sanje so plašile *Kalpurvijo* (Calpurnia), ženo Cezarjevo; zato je prosila svojega moža, naj ostane ta dan doma.

Na poti v gledališče mu je izročil prijatelj pismo, v katerem je bila očitna vsa zarota. Cezar ga je shranil, ne da bi ga bil prečital. Toliko da je sedel na zlati prestol pod kip Pompejev, so se nagnetli zarotniki z bodali pod plašči okoli njega. Divji Cimber mu je strgal togo z rame, drugi so planili z golimi bodali nanj. Ko je Cezar zapazil med morilci tudi Bruta, je bridko vzdihnil: «Kaj, tudi ti, sinko moj?» To rekši, si je zavil togo okoli glave in se triindvajsetkrat ranjen zgrudil mrtev na tla.

XV. Antonij in Oktavijan. Tretja državljanska vojna.

1. Drugi triumvirat.

Po Cezarjevi smrti so nastale nove zmede v rimski državi. Ker zarotniki niso vedeli, kaj bi počeli, se je hotel Cezarjev pristaš in konzul *M. Antonij* (M. Antonius) polastiti vrhovne oblasti. Postavil je truplo umorjenčeveo na Velikem trgu na ogled, hvalil z živo besedo njegove velike zasluge, prečital oporoko njegovo in omenil obilih darov, ki jih je Cezar volil vojakom in meščanom. Besede Antonijeve so ljudstvo tako razdražile, da so preplašeni morilci pobegnili iz mesta.

Toda le malo časa je bil Antonij prvak v državi. Cezar je bil namreč posinil in podedičil *Oktavija* (Octavius), devetnajstletnega vnuka svoje sestre. Ta je sedaj prišel v Rim in si nadel ime *Kaj Julij Cezar Oktavijan* (Octavianus). Darežljivi mladenič se je vedel tako modro in oprezno, da je zase pridobil senatorje in ljudstvo. Antonij, videč, da ga je Oktavijan otemnil, si je dal od narodne skupščine podeliti tostransko Galijo, kamor se je takoj napotil. Nato je senat očito prestopil k Oktavijanu ter M. Antonija oklical za sovražnika domovine. Ta ukrep je dosegel Ciceron, ki ga je bil že Cezar pozval iz pregnanstva. Nato je odšla vojska, ki se ji je pridružil tudi Oktavijan, v Galijo in premagala Antonija pri *Mutini*. Vendar Antonij ni obupal, ker mu je zvesti *Lepid* (Lepidus), namestnik v onostranski Galiji, privedel drugih vojščakov. Ali Oktavijan ni hotel drugič poskusiti vojne sreče in je svojima nasprotnikoma podal roko v spravo. Sklenil je z njima l. 43. pri *Bolonji* zvezo, ki se zove *drugi triumvirat*.

Triumviri so prišli v Rim in se grozno osvetili svojim nasprotnikom. Med njih žrtvami je bil tudi govornik Ciceron (pod. 46.). 43. Odpravil se je na svoje letovišče v južni Laciji, toda Antonijevi

biriči so ga dotekli, ko je ravno hotel ubežati v nosilnici. Odbili so mu glavo in jo prinesli Antoniju, ki jo je postavil na ogled na govorniški oder. Ko so se počenjale te grozovitosti v Italiji, sta odšla *Brut* in *Kasij* v svoji provinciji Macedonijo in Sirijo ter nabrala

42. tu vojsko. Nanjo so naleteli triumvir pri *Filipih* (Philippi) l. 42. in

jo popolnoma potolkli. Brut in Kasij sta se usmrtila sama. Sedaj so si zmagovalci razdelili državo: Antoniju so pripadle vzhodne, Oktavijanu zapadne provincije, Lepidu Afrika. Da bi se zveza še bolj utrdila, se je poročil Antonij z Oktavijanovo sestro, krepostno *Oktavijo* (Octavia).

Pod. 46. Ciceron.

2. Tretja državljanska vojna.

Tretjina države Oktavijanu ni bila dovolj; rad bi bil imel vso. Najprej je izneveril Lepidu vojsko in mu vzel provincijo. Potem se je obrnil proti Antoniju, ki je na sijajnem dvoru egipčevske kraljice *Kleopatre* užival zgolj veselje. Njej in njenim otrokom je Antonij podeljeval rimske provincije, njej na ljubo je odslovil svojo blago soprogo *Oktavijo*. Zato

se je vnela vojna, ki naj bi odločila, kateri obeh mogotcev boDI samovladar. Vhod v Ambraški zaliv zožujeta dva rta; južni se zove

31. *Akcij* (Actium). Tu je bila l. 31. odločilna bitka.

Antonij je pred zalivom razvrstil v polkrogu svoje velike ladje; za njimi so stale ladje kraljice Kleopatre in dalje na širokem morju je *Vipsanij Agripa* (Vipsanius Agrippa) razpostavil male ladje Oktavijanove. Toliko da je Agripa prvi napadel, je zbežala Kleopatra na

svojih ladjah, češ, da se ni nadejati zmage. Ko je Antonij to videl, je zapustil svojce in odhitel ves zbehan za njo. Ladje njegove so bile pobite, vojska na kopnem pa se je vdala brez boja. Ko se je Oktavijan v nastopnem letu približal Aleksandriji, si je Antonij zabodel meč v srce, Kleopatra pa si je pritisnila strupenega gada na prsi. Sedaj je bil Oktavijan samovladar vsej rimski državi.

XVI. Cesar Oktavijan Avgust.

Prvi cesar *Oktavijan* (pod. 47.) je vladal od l. 30. pr. Kr. do l. 14. po Kr. Odpravil ni sicer republikanskih uradov, toda samovladar in vrhovni oblastnik je bil on. Visoko je čislal senat, ki je štel šeststo članov. Kot predsednik senata se je zval «*princeps*», pa tudi «*augustus*», to je vzvišeni, «*imperator*» ali «*caesar*» se je imenoval; iz poslednjega imena se je razvil naš naslov *cesar*. Rimska država, ki je oslabela radi državljanskih vojen, se je umirila za tega miroljubnega vladarja in blaginja se je zopet razcvitala. Dva slavna moža sta ga podpirala: pomorski junak *Agripa* in modri državnik *Mecen* (Maecenas), ki je pospeševal vse umetnosti in znanosti. Te so za Avgusta tolikanj cvetle, da so zvali njegovo dobo zlati vek. *Vergilij Maron* (Vergilius Maro) je opeval v svojem epu «*Enejidi*» dela junaka Eneja, čigar sin *Jul* (Julus) je bil praded Avgustov in rodovine julijske. Takrat je pesnil *Kv. Horacij Flak* (Q. Horatius Flaccus) in *P. Ovidij Nazon* (P. Ovidius Naso) je spisal pripovedke iz bajeslovja, «*preobrazbe*» imenovane, *Tit Livij* (T. Livius) Paduvan pa obširno zgodovino rimske države. Krasne zgradbe so lepšale Rim: cesar je zgradil nov trg, «*forum Augusti*» imenovan, *Agripa* je zgradil panteon (pod. 48.), to je vsem bogovom posvečen hram z velikansko kupolo, in dva nova vodovoda, po katerih je v mesto pritekalo dovolj bistre studenčnice.

Toda cvet rimske države je bil za Avgusta samo deloma krasen; zakaj nenravnost, poželjivost in neverstvo, vse to se je širilo čimdalje bolj. Ob tem času je bil porojen v Betlehemu v Palestini *Jezus Kristus*, *Zveličar sveta*, čigar vera se je brzo razširila po vseh delih sveta.

1. Osvojitvev vzhodnih alpskih dežel.

Avgust je razširil rimsko državo po vzhodnih alpskih deželah, koder so stanovali Kelti in drugi narodi; zakaj Donava naj bi bila državi severna meja. Njegova pastorka sta se lotila alpskih narodov; *Druz* (Drusus) je gnal svojo vojsko po Adiški dolini proti severu,

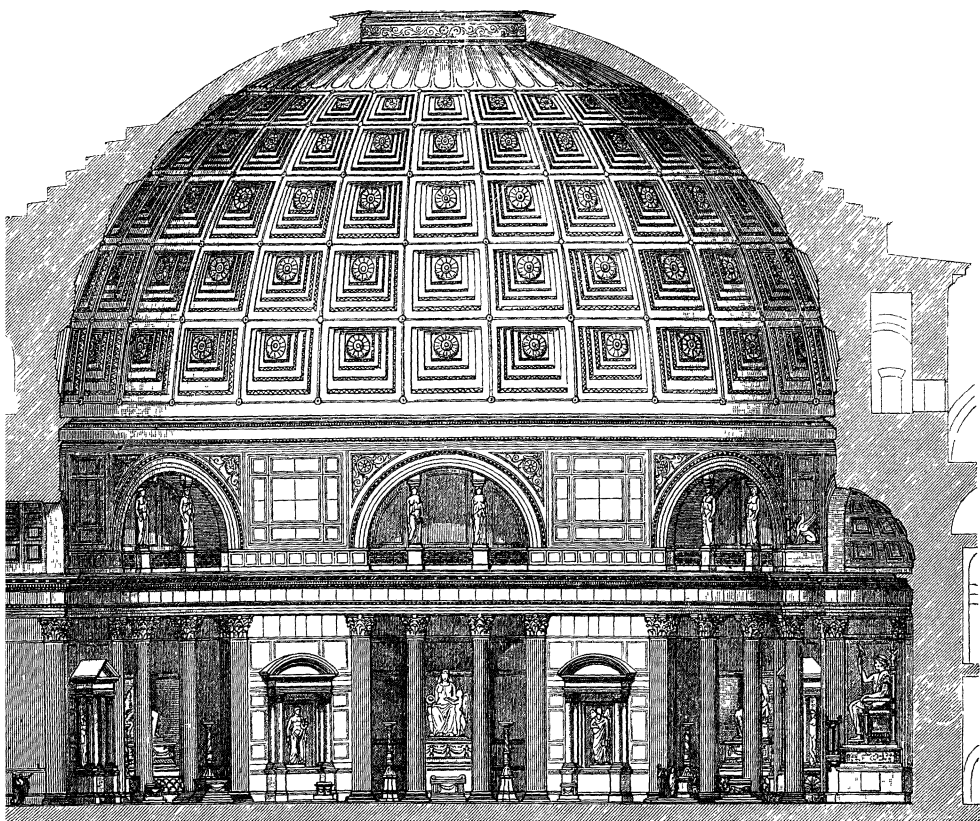
njegov brat *Tiberij* (Tiberius) pa od zapada proti Bodenskemu jezeru. Pokorila sta l. 15. po Kr. te-le alpske narode: Rečane, Vindeličane in Noričane ter iz njih dežel osnovala provincije: *Recijo* (Graubünden in severne Tirole), *Vindelicio* (južno Bavarsko) in *Norik* (Avstrijsko

Pod. 47. Oktavian.

pod Donavo, Salcburško, Koroško in Štajersko). Tudi *Panonijo* (jugozahodno Ogrsko) so si Rimljani osvojili. Zlati miljnik na Velikem trgu v Rimu je bil izhodišče vseh izredno trdnih vojnih cest, ki so kakor razsežno omrežje prepezale stare in nove provincije ter jih vezale z rimsko prestolnico. Izhodišče cest, ki so peljale v donavske dežele pa je bil *Oglej* (Akvileja). Odtod je šla med drugimi cesta na

Kras preko *Logatca* (*Longaticum*) in *Vrhnike* (*Nauptus*) v *Ljubljano* (*Aemona*), kjer se je razcepila; ena je držala na *Trojane* (*Atrans*), kjer je bila nekoč meja Italije, odtod v *Celje* (*Celeja*), *Ptuj* (*Poetovio*) in na *Dunaj* (*Vindobona*), druga pa je krenila na Dolenjsko v *Drnovo* (*Neviodunum*) blizu Krškega in dalje v *Sisek* (*Siscia*).

Pod. 48. Panteon.

Rimljani so ob križiščih cest in v drugih za promet važnih krajih zgradili tabore in ustanovili vojaške naselbine. Poleg teh so se naseljevali rokodelci, trgovci in dosluženi vojaki ter širili rimske šege in navade. Najimunitnejša rimska naselbina na Kranjskem je bila *Aemona* na mestu sedanje Ljubljane. Rimski vojaški tabor je stal «Na mirju», kjer so še dandanes ostanki razvaljenega zida, meščanska naselbina pa se je razprostirala ob obeh bregovih Ljubljanice ter se je naslanjala na utrjen grad.

2. Germani.

Germanija je obsegala svet med Renom, Donavo in Vislo. Bila je pusta dežela, preprežena z gozdi in močvirji. Veliki germanski narod je štel več nego petdeset plemen; najimenitnejši so bili: *Frizi* ob Severnem morju, *Langobardi* ob dolnji Labi, *Heruščani* ob Vezeri, *Hermunduri* (poznejši Turingi) med gorenjim Menom in Labo, *Markomani* na Češkem. Vsako pleme je bilo občina zase, ki je ob mlaju in ščipu razpravljala svoje stvari na narodni skupščini. Ob vojni je izvolilo vsako pleme svojega vojvodo. Narod se je delil na *svobodne* in *nesvobodne* ljudi. Svobodniki so bili ali plemiči (Edelfreie), ki so imeli velika posestva in se ponašali z junaštvom svojih pradedov, ali pa navadni svobodniki (Gemeinfreie), ki so bili pravi narod. Dvajsetletni mladenič je dobil na svečani skupščini orožje in se je odslej prišteval možem. Njih orožje je bilo izprva preprosto in šele v vojnah z Rimljani so ga izboljšali. Oboroževali so se osobito s kratkim metalnim kopjem ali pa z dolgim za boj v bližini. Samo imenitnejši Germani so nosili šlem in oklep. Ščiti so bili leseni ali pa spleteni iz protja. Namesto plaščev so radi nosili živalske kože in so glavino potezali čez glavo. Na sovražnika so udarjali Germani pojoč ter držali pred usti ščit, da se je glas bolj razlegal. Često so se zbrali bojaželjni mladeniči okoli spretnega voditelja ter ga spremili v vojno kot *spremistvo*; voditelj pa jih je oskrboval z vsem, kar je bilo potrebno za vojno. Ob miru so najbolj ljubili lov na ture, lose, medvede in volkove, a obdelovali so tudi polje in redili živino. Njih življenje, šege in navade, vse je bilo kaj preprosto. Rimljani se niso čudili samo njih visoki rasti in junaškim modrim očem, ampak tudi njih ljubezni do svobode, zvestobe, gostoljubnosti ter čaščenju njih ženstva. Toda očitalo se je Germanom posebno, da pijo in jedo brez mere in da strastno kockajo.

Najvišji bog jim je bil *Votan* (Wuotan, Allvater), ki stoluje v svoji palači *Valhali*; na ramah mu sedita krokarja, ob nogah pa počivata volka. Kadar vzbuja viharje, nosi viharski plašč; kadar se prikaže kot bog solnca, jezdi na šarcu; on naklanja zmago hrabrim bojujnikom in *bojne device* (Walküren) nosijo ubite junake v njegovo palačo. Njegov sin *Donar* je bog groma; on luča razbijajoče kladivo, ki pa vsakokrat zopet prileti nazaj v njegovo roko; on plodi zemljo z dežjem. *Ciu* je bil bog vojske. Med boginjami je bila imenitna *Frika* ali *Freja*, ki se pa zove tudi Holda ali Berhta. *Velikani* so

poosebljene prirodne sile. Svetle *elfe* plešejo ob mesečini in nakazni *prittlikavci* varujejo zaklade v gorah. Božjih hramov Germani niso imeli, svoje bogove so molili v svetih gajih, na bregovih in ob studencih ter so jim večinoma darovali živali ali pa zemeljske pridelke. *Modre žene* so prorokovale bodočnost in voljo bogov iz krvi ubitih sovražnikov ali pa iz drugih znamenj.

3. Boji z Germani.

Druz je prodiral ob dolnjem Renu v njih deželo, da si tem potem osvoji Germanijo. Že v četrti vojni je došel do Labe, a na povratku je umrl nenadoma. Ob levem bregu Rena je utrdil nekatere trdnjave, okoli katerih so pozneje sezidali mesta, kakor Mainz, Koblenz in Köln (Colonia). Za njim se je bojeval njegov brat Tiberij in Germani so se skoro privadili tujega gospostva. Germanski mladeniči so stopali med rimske vojščake, kakor heruščanski knežič *Arminij* (Arminius). Ko se je vrnil domov, ga je bolelo srce, videčega, kako hudo zatira Germane novi namestnik *Kvintilij Var* (Quintilius Varus), in skrivaj je združil germanska plemena zoper Rimljane. Ko je šel Var l. 9. po Kr. z vojsko skozi *Tevtoburški les*, 9. po Kr. kjer so ga ovirale globine, barje in goščave, ga je napadel Arminij ter ga popolnoma potolkel. Var, ves obupan, se je sam usmrtil. Le nekateri Rimljani so srečno utekli. Začuvši ta poraz, je vzkliknil Avgust: «Vare, vrni mi legije!»

XVII. Tiberij. Neron.

Naslednji štirje cesarji: *Tiberij*, *Kaligula* (Caligula), *Klavdij* (Claudius) in *Neron* (Nero), ki so cesarjevali od l. 14. do l. 68., so bili iz rodovine Avgustove. *Tiberij* je bil malobeseden in nezaupen trinog, ki je dal umoriti mnogo imenitnih Rimljanov. Njegov hrabri in blagi nečak in Druzov sin, *Germanik*, se je vojskoval srečno z germanskimi plemeni; ujel je celo Arminijevo ženo, *Tusnelo*, in prodrl v *Tevtoburški les*, kjer je dal pogrebsti okostje svojih doslej nepokopanih rojakov. Zavidni Tiberij je pozval mladega junaka v Rim, kjer so mu priredili meščani sijajen triumf. Pred njegovim slavnostnim vozom so korakali mnogi imenitni Germani v sponah, med njimi Tusnela in njen sinček Tumelik. Nato je poslal cesar svojega nečaka v Azijo, kjer je umrl nagle smrti. Za Tiberija je začel učiti *Jezus Kristus*, za tega vladarja je tudi umrl Zveličar na križu ter vstal od smrti.

Neron, četrti naslednik Avgustov, je bil najhujšobnejši vseh cesarjev. Dal je usmrtiti svojega brata, svojega učitelja *Seneko* (*Seneca*), svojo ženo in celò svojo rodno mater. Bil je prvi cesar, ki je ukazal očito preganjati kristjane. Kristusovi nauki so pridobili že takrat mnogo spoznavalcev. Ko je l. 64. v Rimu nastal velik požar, ki je uničil malone vse mesto, je počil glas, da ga je dal zažgati *Neron* sam, češ, da želi videti, kako je nekdaj gorela Troja. Cesar pa je obdolžil kristjane, da so oni zapalili Rim, in jih je začel grozno

Pod. 49. Titov slavolok v Rimu.

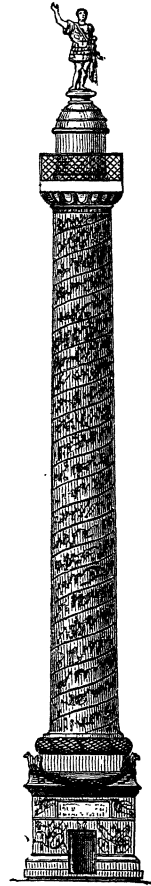
preganjati. Tudi glavarja apostolov, Peter in Pavel, sta umrla kot mučenika; Petra so pribili na križ, Pavla pa, ki je bil rimski državljani, so obglavili. Naposled so se *Neronu* uprli vojščaki v *Hispaniji*. Ko se je malo potem vnel upor tudi v Rimu, je *Neron* zbežal iz mesta, in sužnik ga je po njegovem povelju prebodel z mečem. Takrat so se tudi *Židje* uprli rimskemu gospostvu, in *Neron* je odposlal vojskovodjo *Vespazijana* (*Vespasianus*), da jih ukroti. Ta se je srečno 69. vojskoval, in zato so ga legije l. 69. proglasile za cesarja.

XVIII. Vespazijan. Tit. Cesarji posinjenci.

Vespazijan je izročil poveljstvo svojemu sinu *Titu* (Titus), ki je oblegel Jeruzalemsko mesto in ga vzlic trdovratnemu uporu l. 70. 70. premagal in razdejal. Nad pol milijona Židov se je pogubilo v tej vojni. Odslej žive Židje razkropljeni po vsem svetu. V spomin na to zmago so postavili Rimljani velikanski slavolok, ki stoji še dandanes (pod. 49.).

Vespazijan je bil moder in varčen cesar; z državnimi dohodki je gradil ceste in velikanska poslopja. V Rimu je sezidal *Kolosej* (colosseum), ogromen amfiteater za 100.000 gledalcev, kjer so se borili gladiatorji in dražili zverine. Kratko, a blagosno je bilo cesarjevanje njegovega sina *Tita*. Skoro potem, ko je zavladal, je jela gora *Vežuv* (l. 79.) bljuvati ogenj in pepel ter je zasula mesta *Pompeje*, *Herkulanej* in *Stabije*. Po tej nesreči se je vnela kuga in velik požar je nastal v Rimu. V vseh teh nezgodah je storil *Tit* sirotam mnogo dobrot. Rekel je: «Od cesarja ne sme nihče odhajati žalosten.» Če kakega dne ni storil nikomur nič dobrega, je tožil zvečer bridko svojim prijateljem: «Prijatelji, današnji dan je izgubljen.» Tega blagodušnega vladarja je zvalo ljudstvo «ljubezen in slast človeškega rodu».

Najsrečnejša doba rimskega cesarstva je bila od l. 96. do l. 180.; zakaj vladalo je ta čas pet izvrstnih cesarjev, ki so se vrstili drug za drugim kot posinjenci. *Nerva* (Nerva), prvi med njimi, je posinil in oklical za naslednika *Trajana* (Traianus), rodom Španca. Ta je šel na *Dačane*, ki so za kralja *Decebala* (Decebalus) bivali v sedanji *Erdeljski* in *Rumunski*. Zgradivši blizu *Železnih vrat* zidan most čez *Donavo*, si je osvojil l. 106. *Dacijo* ter jo uredil kot provincijo. Mnogi rimski naseljenci so to deželo v kratki dobi popolnoma poromanili. V spomin na zmago je dal v Rimu postaviti 34 metrov visok steber (pod. 50.), na katerem so umetniki upodobili njegova junaška dela. Osvojil si je tudi *Arabijo*, *Armenijo*, *Mezopotamijo*, tako da je bila rimska cesarjevina za njega najobsežnejša. Skrbel je tudi za dobro pravosodje, ustanavljal vzgajališča, gradil

Pod. 50. Steber na Trajanovem trgu v Rimu.

79.

* Kaspret, Zgodovina starega veka.

prekope, ceste, mostove in vodovode, ki še dandanes proslavljajo njegovo ime. Enako neumorno je pospeševal blaginjo državljanov njegov

Pod. 51. Mark Avrelj.

naslednik *Elj Hadrijan* (Aelius Hadrianus). Vnet je bil za umetnost in znanost ter je peš prehodil provincije, da bi se osebno prepričal o razmerah svojih dežel. V obrambo Britanije je dal postaviti ob meji

divjih Piktov «piktovski zid». Najrajši je živel v Atenah. V Traciji je sezidal po sebi zvano mesto Adrianopol, v Rimu pa si je postavil ob desnem bregu Tibere nagroben spomenik, sloveči mavzolej, do katerega drži most, sloneč na petih oblokih. Ta nagrobni spomenik nima prejšnjega okrasa, vendar pa sluje po imenu «Angelski grad» kot znamenje rimskega mesta.

Njegov drugi naslednik blagi *Mark Avrelij* (Marcus Aurelius), je izvrstno cesarjeval od l. 161. do l. 180. (pod. 51.). Za njegove dobe so Markomani in Kvadi iz Češke in Moravske napadali rimske mejne dežele. Nekoč so pridrli celo do Ogleja. Mark Avrelij se je drevil preko Alp za njimi, toda v obrambo donavske meje se je moral z njimi bojevati dalje časa. V tem se je najrajši mudil v *Karmuntu* (Carnuntum), sedanjem Petronelu ob Donavi, ter je l. 180. umrl v trdnjavi *Vindoboni* (Dunaj).

XIX. Dioklecijan. Konstantin Veliki.

Za naslednikov Marka Avrelija so se združila manjša germanska plemena ter osnovala velike narode. *Franki* so bivali ob dolnjem Renu, *Sasi* ob Vezeri in dolnji Labi, *Aleman* južno od Mena, mogočni *Gotje* pa med Karpati in Donom. Ti narodi so tako silno napadali rimsko cesarjevino, da je moral cesar *Dioklecijan* (Dioclecianus), ki je zavladal l. 284., razdeliti vrhovno oblast. Izvolil si je sovladarja, ki je stoloval v Milanu, sam pa se je nastanil v Nikomediji v Mali Aziji. Vsak cesar si je izvolil podcesarja, toda vrhovno oblast je imel Dioklecijan sam. 284.

Dioklecijan je oskrnil svojo slavo s tem, da je preganjal kristjane. Za njegove vlade se je bila Zveličarjeva vera hitro razširila po vseh provincijah, v vseh legijah in celo na cesarskem dvoru je bilo dokaj kristjanov. V marmorišču blizu *Sirmija* (Sirmium) je bilo med kiparji tudi pet kristjanov, ki so se branili upodobiti boga Eskulapija. Zato so jih na povelje Dioklecijanovo žive položili v svinčene krste in jih vrgli v Savo. Najhujše preganjanje se je začelo l. 303. Cesar je večkrat prepovedal opravljati krščansko službo božjo; nato je ukazal podreti cerkve in zapovedal vsem kristjanom, da morajo darovati poganskim bogovom. Grozno so ravnali s stanovitnimi kristjani: nekatere so obglavili, druge so pribili na križ ali jih vrgli zverinam ali pa spekli na žerjavici. Dioklecijan je odstopil še ob groznem preganjanju l. 305. ter se umaknil v dalmatinske Salone, kjer si je sezidal prostorno in prekrasno palačo. Tu je živel v selski samoti do smrti.

V naslednjih državljanskih vojnah je premagal *Konstantin Veliki*, ki je cesarjeval od l. 324. do l. 337., vse svoje sovražnike (pod. 52.). Premestil je svojo prestolnico v Bizancij in odslej se je z novimi stavbami razširjeno mesto zvalo *Konstantinopol*, t. j. Konstantinovo mesto. Krščanom in poganom je dal enake verske pravice. Doslej so pogani sovražili in često preganjali krščane, najgroznejše za Nerona in Dioklecijana. Toda potrpežljivost in radost, s katerima so prenašali vse muke, sta navduševali celo pogane, in tako je bila prelita kri mučenikov seme, iz katerega so se porajali novi spoznavalci. Krščanske občine so se množile od leta do leta, *svečeniki* (presbiteri) so jim bili voditelji, katerim so načelovali *škofje*. Glavar cerkvi je bil rimski *papež*. Kako daleč se je bila že razširila krščanska cerkev, priča 325. prvi občni cerkveni zbor v *Niceji* (Nicaea) v Mali Aziji l. 325., na katerem so zavrgli in obsodili krive nauke *Arijeve* (Arius). Nad 150 škofov se je sešlo na tem zboru.

XX. Preseljevanje narodov in razpad zapadno-rimskega cesarstva. Alarih. Atila.

375. Ko je vladal v zapadnorimskem cesarstvu *Valentinijan I.*, v vzhodnem pa njegov brat *Valent*, so pridrli malo pred l. 375. divji *Huni* iz Azije v Evropo ter planili na germanske narode. Med temi je tedaj nastalo silovito gibanje, ki se zove *preseljevanje narodov*.

Divji Huni so živeli ob koreninah, zeliščih, sirovem mesu, ki so ga pod jezdilnimi sedli mehčali. Peš so se bojevali slabo, bili pa so tem spretnejši konjiki. Ko so prebredli Don, so udarili na *Vzhodne Gote* ter jih potolkli. *Zapadni Gotje* pa so si izprosili od cesarja Valenta dovolitev, da se nastanijo v Meziji (med Donavo in Balkanom) in v Traciji. A ker so jih tu cesarski namestniki hudo tlačili, so se 378. uprli ter cesarja pri Drinopolu popolnoma potolkli (l. 378.). Cesar sam je obležal na bojišču. Šele njegov naslednik *Teodozij* (Theodosius) je pomiril razburjeni narod ter ga naselil v Traciji.

395. Teodozij je še enkrat združil vso rimsko cesarjevino, toda malo pred smrtjo (l. 395.) jo je razdelil med svoja sinova (starejšemu *Arkadiju* [Arcadius] je določil vzhod, mlajšemu *Honoriju* [Honorius] pa zapad). Rastoča slabost in zmede v državi so napotile *Zapadne Gote*, da so šli iskat plena. S svojim drznim in podjetnim kraljem *Alarihom* so prihrumeli l. 396. preko Macedonije na Grško ter morili in plenili po deželi. Da bi jih pomiril, jim je Arkadij prepustil Ilirijo.

Nato se je Alarih napotil v Italijo. Moral se je sicer vrniti, toda kmalu potem je pridrl zopet v Italijo, si osvojil Rim in ga dobro oplenil. Potem je odšel v južno Italijo, kjer ga je dohitela smrt l. 410. 410. Da ne bi nihče motil mlademu junaku miru in pokoja, so mu Gotje izkopali grob v strugi vstran napeljane rečice Buzenta, ga položili z dragocenimi zakladi vanj in zopet navrnili vodo čez grob. Njega

Pod. 52. Konstantinov slavolok v Rimu.

naslednik *Ataulf* je gnal Zapadne Gote v Galijo, kjer so l. 419. 419. ustanovili državo, po prestolici *Tolozi* imenovano toložansko.

Skoro potem so odpadle tudi druge provincije. *Svevi*, *Alani* in *Vandali* so se naselili v Hispaniji ter grozovito opustošili deželo; odtod so se preselili *Vandali* l. 429. s kraljem Geiserihom v Afriko, 429. kjer so osnovali v rimski provinciji Afriki *vandalsko* kraljestvo s prestolnim mestom Kartagino. Ko so bile iz Britanije pozvane rimske

legije v Italijo, niso se mogli sami Britanci braniti napadov razbojniških Piktov in Skotov. Zato so zaprosili pomoči *Angle* in *Sase*, ki so bivali na polotoku Jutlandiji in ob dolnji Labi. Ti so res prišli 449. okoli l. 449., toda naselili so se sami v deželi ter ustanovili sedem majhnih kraljestev.

Vtem so se bili Huni razširili do srednje Donave. *Atila*, njih siloviti vladar, je združil vse narode od Volge do Rena v mogočno državo. Vzhodni in Zapadni Rim sta mu plačevala davke in pošiljala poslance v njegovo prestolnico ob Tisnih bregovih. L. 450. se je vzdignil Atila, imenovan «šiba božja», in odvedel pol milijona bojevnikov v Galijo; gredoč je razrušil cvetoča mesta in opustošil rodovite dežele. Besede: «Kamor stopi Atilov konj, tam ne zraste več trava», so prišle takrat v pregovor. Toda Zapadni Gotje in drugi hrabri 451. germanski narodi so se pridružili Rimljanom. Atila je bil l. 451. v strašni mednarodni bitki na *Katalonskem polju* pri *Troyesu* (Troyes) pobit in se je moral umekniti v Panonijo.

V naslednjem letu je navalil v Italijo in spotoma razrušil Oglej. Nesrečni meščani so pobegnili na lagunske otoke in ustanovili tu Benetke. Poplenivši Padsko nižavo, se je napotil Atila proti Rimu; meščani so mu poslali naproti poslance, ki jih je vodil papež Leon I. Njegove prošnje in velika odkupnina so napotile groznega 453. siloviteža, da se je vrnil v Panonijo. Tu je umrl l. 453. nagle smrti, a v pravljici še živi po imenu «Etsel». Podjarmljeni nemški narodi so se zopet osvobodili. Žalostni časi so napočili rimski državi: cesarji niso imeli niti moči, niti veljave, vojskovodje pomožnih germanskih čet so jih nastavljali in odstavljali. Eden teh vojvod, po imenu *Odoaker*, je pahnil l. 476. mladega cesarja *Romula Avgustula* (Romulus Augustulus) s prestola in ga zasedel sam kot kralj italjski. 476.

Tako je razpadla zapadnorimska cesarjevina. Namesto pomehkuženih Rimljanov so določevali odslej usodo Evrope sicer sirovi, toda nepokvarjeni Germani, vzhodno rimsko cesarstvo pa je še trajalo do l. 1453.

